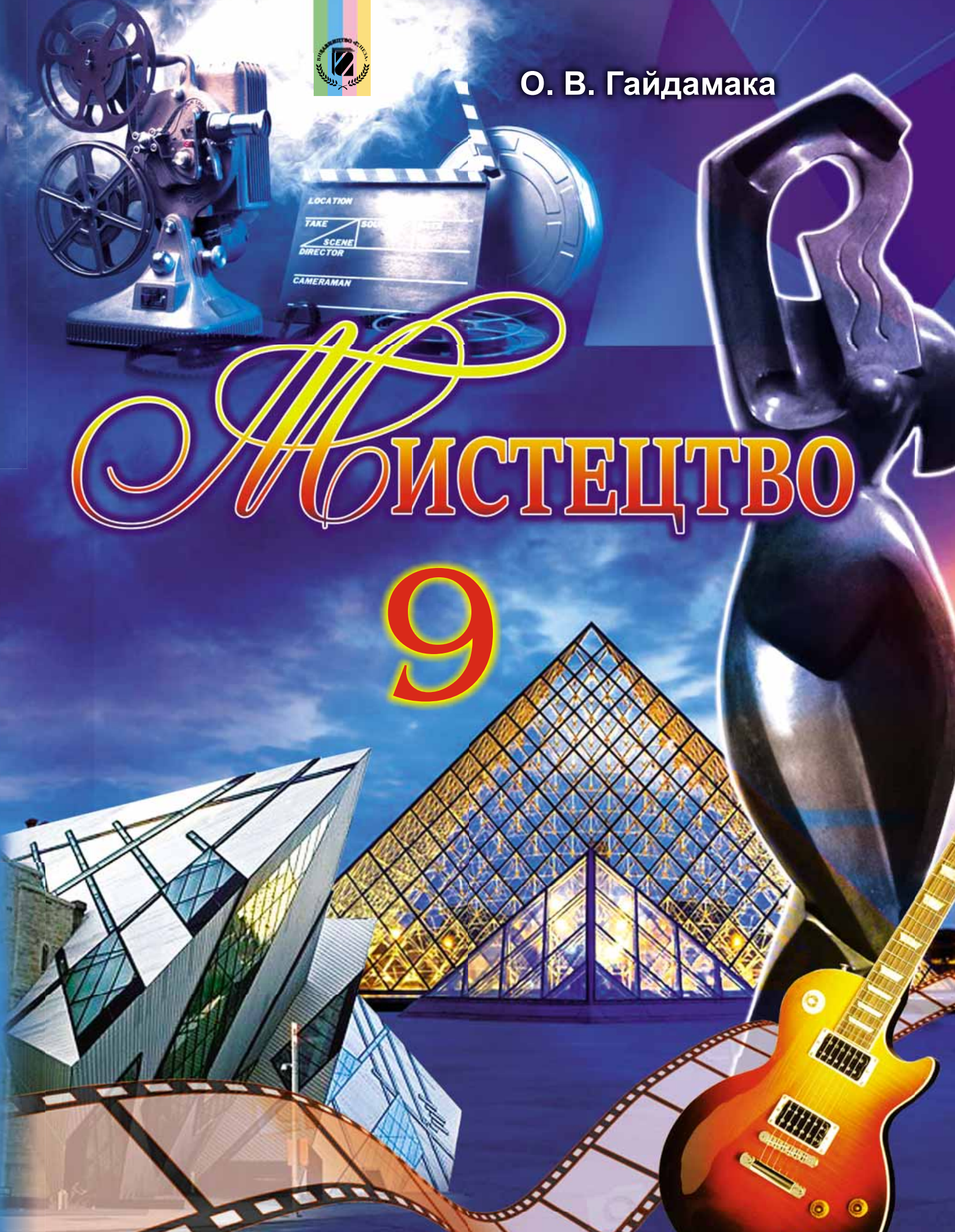

О. В. Гайдамака

ИСТЕЦТВО

9

О. В. Гайдамака

Мистецтво

Підручник для 9 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

КИЇВ
«ГЕНЕЗА»
2017

УДК 7.01(075.3)
Г14

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України
від 20.03.2017 № 417)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Експерти, які здійснили експертизу підручника під час проведення конкурсного відбору проектів підручників для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів і зробили висновок про доцільність надання підручнику грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»:

Кривенко Н.М., учитель-методист, учитель образотворчого мистецтва Полтавської гімназії № 13;

Венгринюк О.В., методист науково-методичного центру виховної роботи Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької обл.;

Чуркіна В.Г., кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри виховання й розвитку особистості Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти».

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

- – Запитання і завдання
- – Спів
- – Слухання
- – Кіноперегляд

Гайдамака О.В.

Г14 Мистецтво : підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закладів / О.В. Гайдамака. – Київ : Генеза, 2017. – 168 с. : іл.

ISBN 978-966-11-0842-3.

УДК 7.01(075.3)

ISBN 978-966-11-0842-3

© Гайдамака О.В., 2017
© Видавництво «Генеза»,
оригінал-макет, 2017

Шановні

дев'ятикласники та дев'ятикласниці!

Перед вами книжка, за допомогою якої ви продовжите знайомство з художніми стилями, течіями та напрямками, що народжувалися й розквітали, впливаючи на подальший розвиток творчої художньої діяльності. Ви поринете у світ мистецтва ХХ та ХХІ століть: ознайомитеся із творами майстрів модерну та імпресіонізму, розмаїттям течій і напрямів модернізму та постмодернізму. І, звичайно, зануритеся в захопливий світ екранних мистецтв – кінематографа і телебачення, дізнаєтеся про їх різновиди та художню специфіку.

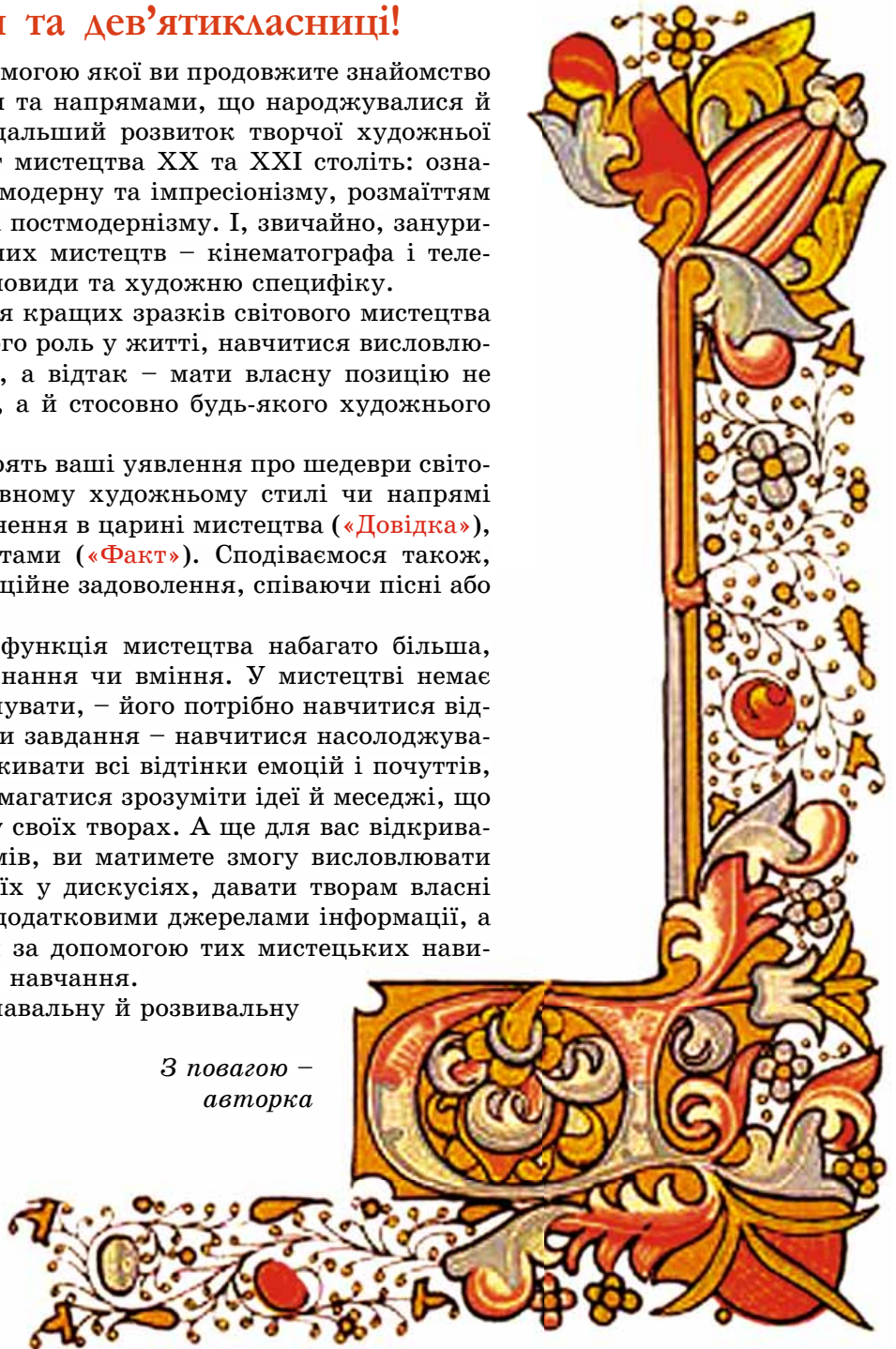
Сприйняття та інтерпретація кращих зразків світового мистецтва допоможуть вам усвідомити його роль у житті, навчитися висловлювати своє ставлення до творів, а відтак – мати власну позицію не тільки щодо творів мистецтва, а й стосовно будь-якого художнього явища життя.

Рубрики підручника розширяють ваші уявлення про шедеври світового мистецтва, створені в певному художньому стилі чи напрямі («Перлина»), висвітляють досягнення в царині мистецтва («Довідка»), ознайомлять із цікавими фактами («Факт»). Сподіваємося також, що ви отримаєте справжнє емоційне задоволення, співаючи пісні або створюючи художні образи.

І головне, пам'ятайте, що функція мистецтва набагато більша, ніж просто формувати певні знання чи вміння. У мистецтві немає правил і теорем, які треба заучувати, – його потрібно навчитися відчувати й розуміти. Наші з вами завдання – навчитися насолоджуватися творами мистецтва, переживати всі відтінки емоцій і почуттів, утілені в художніх образах, намагатися зрозуміти ідеї й меседжі, що посилають нам сучасні митці у своїх творах. А ще для вас відкривається широке поле для роздумів, ви матимете змогу висловлювати свої міркування, відстоювати їх у дискусіях, давати творам власні художні оцінки, працювати з додатковими джерелами інформації, а також творчо самовиражатися за допомогою тих мистецьких навичок, яких ви набули впродовж навчання.

Тож рушаймо в цікаву, пізнавальну й розвивальну подорож світом мистецтва!

*З повагою –
авторка*

ЗМІСТ

Мистецтво в культурі сучасності

Стилі та напрями мистецтва

Стилі, стилі, стилі...	6
Імпресіонізм. Постімпресіонізм. Краса миті, що вислиза...	16
Модерн: декоративна вишуканість образів	30
Модернізм: долаючи стереотипи	42
Модернізм: у пошуках гармонії та краси	56
Епоха постмодернізму	68
НАШІ ДОСЯГНЕННЯ	82

Екранні види мистецтва. Форми поширення мистецтва

Кінематограф: цілісність зображення і звуку	85
Кінематограф: захопливе видовище	96
Кінематографічні школи	106
Телебачення: реальний та ілюзорний світ	128
Музей, картинна галерея: збереження, презентація і популяризація мистецької спадщини	140
Нові форми існування відомих творів	154
НАШІ ДОСЯГНЕННЯ	164
СЛОВНИК	166

Стилі та напрями мистецтва

Стилi, стилi, стилi...

Протягом усього існування людства його супроводжувало мистецтво. За цей час воно активно розвивалося, набуваючи нових форм і втілюючи нові стилі.

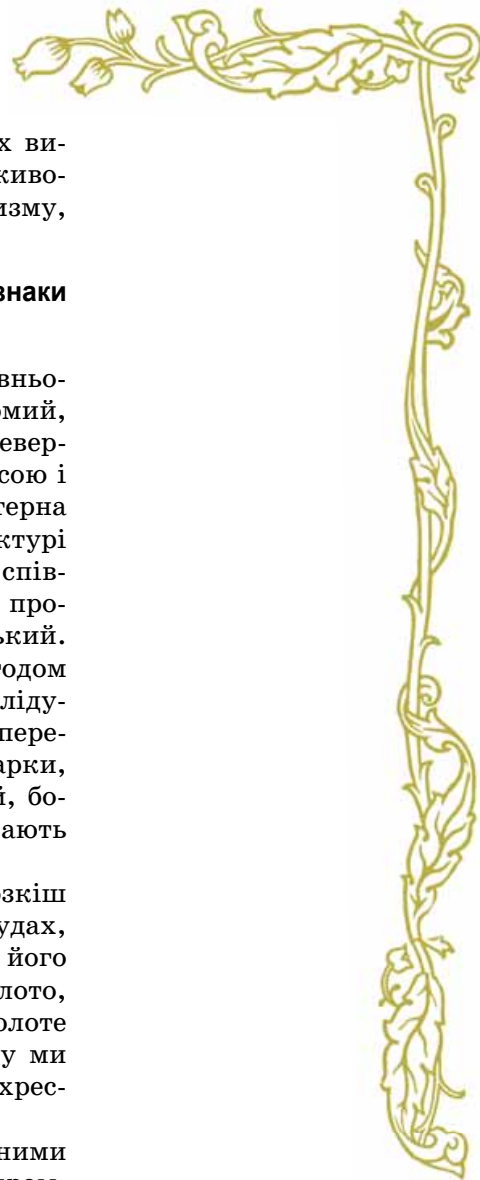
У мистецтві поняттям **стиль** визначають вагомi етапи та напрями його розвитку. *Художній стиль* характеризує втілене мовою мистецтва відображення історичного життя суспільства, естетичних поглядів різних суспільних груп певної епохи або творчого напрямку.

Кожна епоха створювала власний неповторний стиль у мистецтві, що через поєднання різних виразових художніх засобів і прийомів відбивав та узагальнював типові для цієї епохи теми, ідеї, світогляд людей.

Поняття «стиль» часто використовується в нашому повсякденному житті, як-от: стиль роботи, стиль одягу, стиль гри тощо. Про стиль говорять у літературознавстві, лінгвістиці, мистецтвознавстві, естетиці, культурології. Стиль відображає також характерні ознаки національної або етнічної своєрідності, наприклад: східний, слов'янський, скандинавський, іспанський, африканський стилі тощо. Ідеться про *національний стиль*.

У європейському мистецтві народжувалися, формувалися, розвивалися, а потім змінювали один одного різні мистецькі стилі. Їх поява була зумовлена зрушеннями у світогляді людей, змінами художніх уподобань епохи, що давали поштовх до пошуку якісно нових художніх форм. І кожен стиль, самоцінний та самодостатній, був продуктом свого часу, відбиваючи світосприйняття людей. В історії культури ці стилі здобули назву «великі європейські стилі». Саме з ними ви ознайомилися в минулому навчальному році: античним, візантійським, романським, готичним, Ренесансом, бароко, рококо, класицизмом, романтизмом, реалізмом.

Яскраві ознаки стилю виявлялися переважно в одному або кількох видах мистецтва. Наприклад, споруди романського та готичного стилів; живопис і скульптура Ренесансу та бароко, музика класицизму й романтизму, живопис реалізму.

Пригадайте, у яких видах мистецтва найяскравіше виявилися ознаки відомих вам стилів.

Античний стиль безпосередньо пов'язаний з давньогрецькою та давньоримською культурою, античними філософією та міфологією. Він відомий, зокрема, чудовими пам'ятками архітектури та скульптури. Ці неперевершені твори досі викликають у нас захоплення своєю неповторною красою і довершеністю. Для архітектурних споруд Давньої Греції була характерна збалансованість композиції та рівновага їхніх частин. Саме в архітектурі Еллади було вироблено сувору систему, засновану на пропорційному співвідношенні всіх частин будівлі. Склалися три класичних ордери, які продовжують застосовуватися й нині: доричний, іонічний і коринфський. Давньогрецька архітектура була такою гармонійною та цілісною, що згодом пізнішими стилями сприймалася як першоджерело – еталон для наслідування. Давні римляни, як хороші «учні» греків, не тільки повністю перейняли їхню спадщину, але й розвинули її. Колізей, тріумфальні арки, колони, циліндричні склепіння, прекрасні скульптури знатних людей, богів, богинь, рельєфи, дивовижний художній розпис до сьогодні вражають своєю гармонійністю.

Найхарактерніші ознаки *візантійського стилю* – витонченість, розкіш і вигадливість – яскраво втілилися в культових християнських спорудах, де зовнішня простота поєднувалася з пишнотою декору інтер'єру. Для його оздоблення використовували глазуровану плитку, слонову кістку, золото, срібло, мармур, напівкоштовні камені. У мозаїках з'явилося умовне золоте тло, фігури звелися до плоских зображень. Візантійському мистецтву ми завдячуємо створенням ікони (візантійський іконографічний канон), хрестово-купольних храмів, іконостаса тощо.

У *романському стилі* основна роль належала архітектурі. Провідними типами будівель були лицарський замок, монастирський ансамбль, храм. Замки завжди будували в місцях, зручних для захисту. Їх зводили на високих пагорбах, схилах річок, обмуровували стіною та обкопували ровом. Оскільки основною метою було дотримання міцності будівель, їхня архітек-

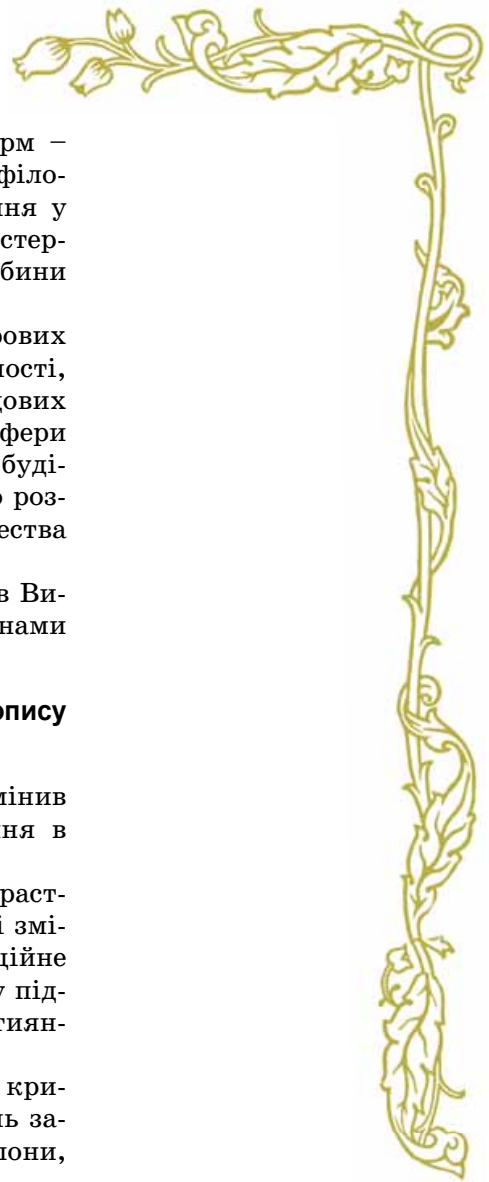
тура не вирізнялася особливою витонченістю і красою. Споруди цього стилю були строгі, позбавлені будь-яких надмірностей у декорі. Замки переважно склалися із широких круглих або чотирикутних веж із зубчастими платформами. Будівлі мали масивні стіни, вузькі вікна. Вхід до них оформлявся врізаним у стіни порталом.

На зміну романському стилю прийшов *готичний*, споруди якого відрізнялися своїми витягнутими формами – вони ніби линули вгору. Готичне мистецтво було переважно культовим за призначенням і релігійним за тематикою. Особливе місце в ньому посідав собор – найвищий зразок синтезу архітектури, скульптури та живопису (вітражів). Храми щедро прикрашали рельєфами, статуями, зображеннями фантастичних тварин, рослинним орнаментом тощо. Великого розквіту досягло мистецтво вітража, з'явився вітарний живопис. Масштабний простір собору, вертикалі його веж і склепінь, підпорядкування скульптури динамічним архітектурним ритмам, багатобарвне сяйво вітражів справляли потужний емоційний вплив на вірян.

Новий стиль – *Ренесанс* – збагатив мистецтво духом свободи й вірою в людські можливості. Саме в цей час склалося уявлення про гармонію, що панує в природі, і про людину як вінець її творіння. Саме віра в необмежені можливості людини, безмежний дух пізнання спричинили докорінні зміни і у світосприйнятті людей, і в художній творчості. Головними ознаками цього світоглядного перевороту епохи є гуманізм (віра в людину) і секуляризація (звільнення від релігійного впливу) – перехід до світського стану суспільства. На зміну панівним гаслам Середньовіччя щодо швидкоплинності людського життя й вічного життя на «тому світі», уславлення всього, пов'язаного з Богом, в епоху Відродження приходять інші: людина може бути щасливою не лише на небі, після смерті, а й на землі, за життя. Навіть назви філософських праць: середньовічної («Про презирство до світу») і ренесансової («Про гідність людини») – свідчать про те, що людина доби Ренесансу чітко усвідомлювала свою роль, відчувала, що почала жити в інші, Нові часи.

Саме в епоху Відродження створено математично строгі вчення про способи передачі простору, що отримало назву *система перспективи*. Після її відкриття реалістичне зображення навколишньої дійсності стало обов'язковим для європейських художників.

Глибока перспектива, пропорційність, симетрія, гармонійність форм – неодмінні вимоги естетики Ренесансу. А відома теза давньогрецького філософа Протагора «людина є мірою всіх речей» отримує наочне втілення у творах мистецтва Відродження. Митці Ренесансу досягли високої майстерності у втіленні гармонійного образу людини – її фізичної краси та глибини почуттів.

Велич людини віддзеркалювалась як у пластичних, так і в просторових мистецтвах. В архітектурі значення надавалося симетрії, пропорційності, заснованій на принципі «золотого перерізу», геометрії і порядку складових частин. Архітектурним спорудам Ренесансу властиве панування півсфери купола, упорядковане розміщенням колон, арок, ніш тощо. Інтер'єри будівель (стіни і стелі) прикрашали масштабними фресками, що візуально розширювали простір приміщення і в цілому створювали враження торжества людського духу і можливостей.

Найвищого розквіту мистецтво Ренесансу набуло у творчості митців Високого Відродження та Північного Відродження, витвори яких є перлинами золотого фонду європейського мистецтва.

Пригадайте відомих вам митців Відродження. Які жанри живопису сформувалися в цю художню епоху?

Спокійний, урівноважений стиль мистецтва епохи Відродження змінив емоційний, динамічний стиль *бароко*, що знайшов своє відображення в архітектурі, живописі, музиці й літературі.

Основними рисами бароко є прагнення до величчя й пишності, контрастності, просторового розмаху, розкошу, динамічності образів, симетрії і змішування масштабів, поєднання реальності та ілюзії. Яскраве та емоційне мистецтво бароко прагнуло приголомшити глядача, пробудити в ньому піднесені почуття, але все-таки його вищою метою було служіння християнській вірі.

Архітектурі в стилі бароко властиві цілісність, плинність складних криволінійних форм, великі розміри споруд. У фасаді та інтер'єрі будівель зазвичай використовуються скульптури, безліч пристінків, рустовані колони, пілястри. Куполи переважно багатоярусні, складної форми.

В епоху бароко живопис став більш аристократичним, барвистим і динамічним, йому були притаманні незвичайні сюжети. Твори живопису сповнені драматизму та експресії, їм властива виражена гра світла й тіні, кольору та відтінків.

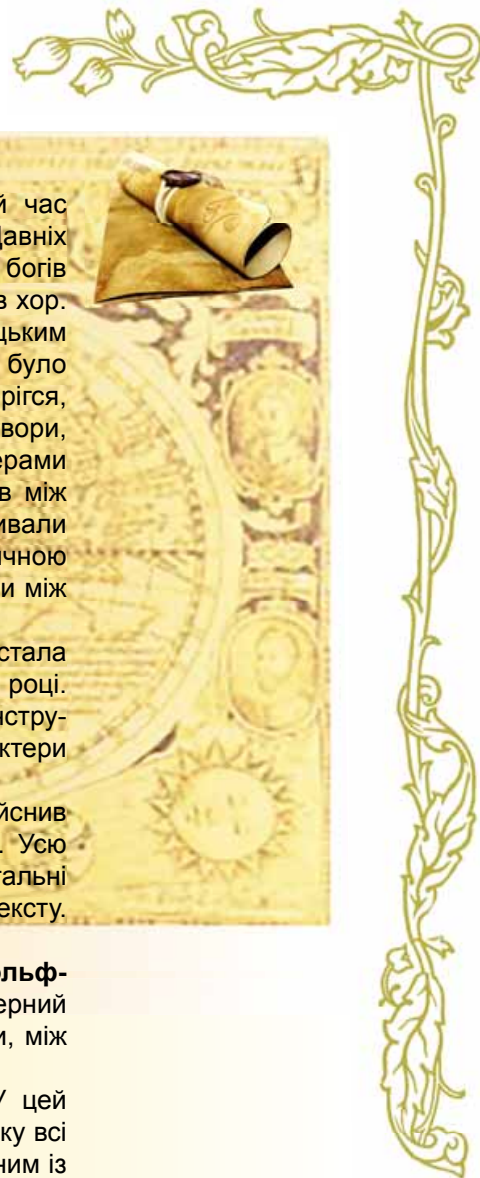
Цей час ознаменувався початком нової на той час епохи в розвитку музичної культури Європи – виникненням *опери*, поширенням світського мистецтва, появою великого розмаїття нових жанрів, форм, виражальних засобів, серед яких найголовнішими стали краса та виразність мелодії. Важливого значення набули сольний спів, зокрема бельканто, а також утілення в музиці багатства людських почуттів. Цей стиль збагатив музичне мистецтво утвердженням мажорно-мінорної системи, а також нових музичних форм: партити, сюїти, фуґи. У музиці бароко вершини свого розвитку досягла поліфонія, а «королем інструментів» став орган.

Пригадайте, як в українському мистецтві виявився стиль бароко. Схарактеризуйте його на прикладі творів мистецтва.

Рококо – вишуканий і витончений стиль початку XVIII століття, що став ніби продовженням бароко, його видозміною. Поява рококо зумовлена змінами у філософії та смаках придворної аристократії (щонайперше французької). Архітектурі цього стилю притаманні невеликі розміри будівель (салони, приміські будиночки, павільйони тощо), камерність і затишність приміщень. Ознакою рококо є вишуканість форм, що досягалася за рахунок невеликих розмірів кімнат із заокругленими кутами або ж овальних у плані, особливого декорування інтер'єрів – вишуканих, витончених, комфортних, з великим декоративним навантаженням (позолочені орнаменти у вигляді переплетень, завитків, опуклих щитів тощо, різьблені панелі, дзеркала, статуєтки, вишукані меблі). Музиці рококо також властиві камерність і мініатюрність форми, наявність граційно-грайливих образів, що втілювалися переважно у творчості французьких клавесиністів.

Довідка

Народженню опери ми маємо завдячувати епосі Відродження – у той час італійці, як, власне, і весь світ, виявляли великий інтерес до культури Давніх Риму та Греції. Особливо їх цікавила антична драма – розповіді історій про богів і міфологічних героїв у драматичній формі, – у якій коментатором подій був хор. Перший такий спектакль під музичний супровід – «Дафна» за давньогрецьким міфом про бога Аполлона італійського композитора **Якопо Пері** – було поставлено у Флоренції в 1597 році. На жаль, до наших днів він не зберігся, однак залишилася інша опера цього композитора – «Еврідіка». Утім, ці твори, хоч їх і вважають родоначальниками оперного жанру, не можна назвати операми в загальновідомому сенсі. Це було скоріше чергування музичних номерів між актами п'єси. Та й власне назви «опера» тоді не існувало. Самі італійці вживали це слово на позначення твору загалом, а поставлені трагедії називали «музичною драмою». Насправді ж це були звичайні постановки з музичними номерами між актами.

Першою ж оперою, що певною мірою відповідає сучасному визначенню, стала трагедія «Орфей» композитора **Клаудіо Монтеверді**, написана в 1615 році. Оркестр, що супроводжував музично-драматичний твір, налічував до 40 інструментів, які не просто виконували музику між актами, а передавали характери персонажів і сцен.

У часи класицизму німецький композитор **Христоф Віллібальд Глюк** здійснив оперну реформу, що полягала в підпорядкуванні музики драматичній дії. Усю увагу митець зосередив на виявленні внутрішнього світу героїв. Інструментальні й вокальні засоби було спрямовано на розкриття змісту кожного слова тексту. Знаковою оперою стала «Орфей і Еврідіка».

Вершиною розвитку цього жанру в часи класицизму стала творчість **Вольфганга Амадея Моцарта**. Митець створив власний інтернаціональний оперний стиль, що відзначався гармонією між сольними й ансамблевими номерами, між вокальним та інструментальним початками.

XIX століття називають класичною епохою історії оперного театру. У цей кульмінаційний період розкрилися всі його ресурси, сягнули повноти розвитку всі компоненти. Розквіту оперний жанр досяг у творчості **Джузеппе Верді**. Одним із великих реформаторів опери XIX століття був відомий німецький композитор **Ріхард Вагнер**. Він намагався створити оперу, у якій драма була головною метою, а музика – засобом. Митець вважав, що традиційну оперу має змінити музична драма, у якій слово й музика рівноправні та об'єднані в єдине ціле. Для безперервного розвитку дії майстер пропонував увести вільні діалоги й монологи. Великого значення він надавав виразності вокальної мови, де слово мало значне смислове та емоційне навантаження.

сольна арія

вокальні ансамблі

увертюра

аріозо

ОПЕРА

лейтмотиви

хори

самостійні
оркестрові
епізоди

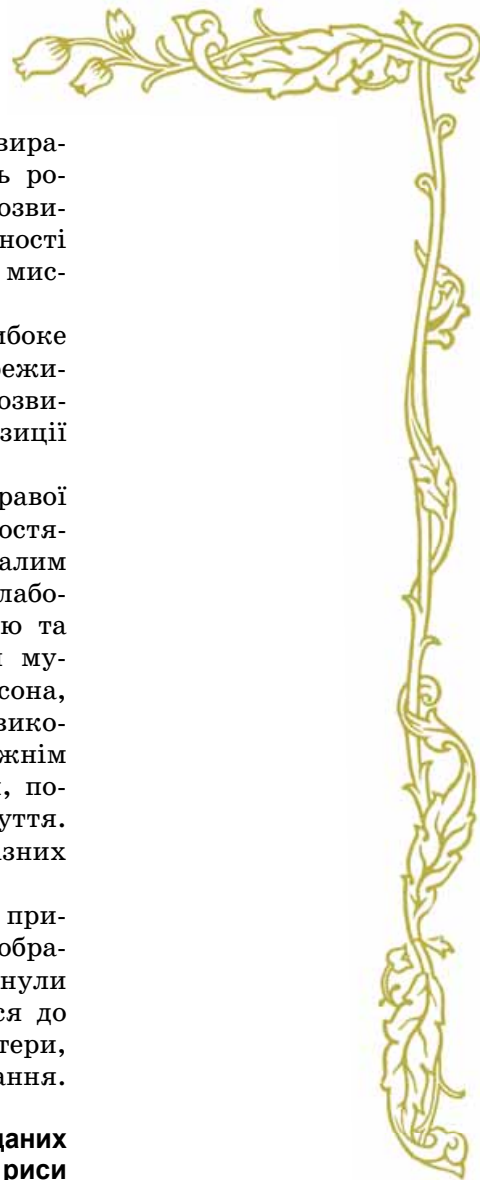
каватина

Стиль *класицизму* (від лат. *classicus* – «зразковий») утверджував думку про розумність і гармонійність буття, про єдність та порядок у світі. Цей стиль яскраво виявився в архітектурі та музичному мистецтві. На будівлях класицизму позначається вплив розсудливості й математичної розрахованості, статичності та рівноваги. Геометризм підкреслено статичних форм і логічність планування класицисти запозичують в античній ордерній системі, не прагнучи, утім, до прямого копіювання. Стіни трактуються як гладенькі поверхні, що обмежують чіткі, симетрично розташовані об'єми. Архітектурний декор застосовується скупко й так, щоб не закривати загальної структури стін, залишаючись лише своєрідним акомпанементом. Естетика класицизму яскраво виявилася і у французьких регулярних парках з чітким геометричним їх плануванням та живописних творах, у яких утілено порядок, чіткість, гармонію, урівноваженість, піднесено-безпристрасну високу красу. На класицистичних портретах зображено людей сильних характерів і величних учинків, високого суспільного призначення, на їхніх обличчях панує спокій як вираження віри в перемогу розуму. Мова живопису наповнена мірою і порядком, композиційною врівноваженістю, плавним і чітким лінійним ритмом. Ці засоби чудово передають сувору величність ідей і характерів. Колорит будується на гармонії глибоких і сильних тонів. Найвищі зразки класицизму в музичному мистецтві – творчість віденських композиторів-класиків: Йозефа Гайдна, Вольфганга Амадея Моцарта й Людвіга ван Бетховена, – у якій сформувалися великі жанри: симфонія, камерна соната та інструментальний концерт. Інструментальним творам та оперним аріям притаманні чіткість ритму, досконалість і ясність гармонічної мови, стрункість і пропорційність форми.

На зміну впорядкованому класицизму в європейському мистецтві приходить новий художній стиль – *романтизм* з його гуманістичними ідеалами й особливою увагою до думок, почуттів та емоційних станів людини. Музика, ніби голос серця, здатна передати все розмаїття людської душі, відкрити у звуках найтонші нюанси безмежного світу почуттів, настроїв, задумів. І, можливо, саме тому ідеї романтизму чи не найяскравіше втілилися в музичному мистецтві. Адже саме емоційну виразність, першість почуття над раціональним мисленням романтики мали за найвищу мету. Просвітницькому ідеалу розуму представники цього стилю протиставили

культ почуттів. Вони зосередилися на людських переживаннях, що виражали неповторну індивідуальність особистості. Однак протилежність романтизму класицизму відносна, оскільки романтики сприйняли й розвинули досягнення класиків. Але романтики прагнули більшої конкретності музичних ідей, тіснішого зв'язку з образами літератури, інших видів мистецтва. Це привело до появи *програмних творів*.

Головним досягненням романтичної музики було чуйне, тонке й глибоке вираження внутрішнього світу людини, розмаїтості її душевних переживань. Тому ця музика тяжіє до різнохарактерних мініатюр, активно розвиваються камерні жанри, часто створюються їх цикли або вільні композиції в душі романтичних поем і фантазій.

Розвиваючись у багатьох країнах, романтизм повсюдно набував яскравої національної своєрідності, обумовленої власними історичними особливостями й національними традиціями. Фортепіано стає не тільки досконалим інструментом для втілення емоційного світу людини, але й творчою лабораторією композитора й виконавця, що вражали своєю майстерністю та віртуозністю у вираженні найглибших інтимних настроїв. Завдяки музично-просвітницьким старанням Роберта Шумана, Фелікса Мендельсона, Ференца Ліста та їхніх послідовників утверджується новий підхід до виконавської інтерпретації, що ґрунтується на відчутті гармонії між художнім змістом твору та його виконанням і певній мірі артистичної свободи, пов'язаної з проявом панівної естетики втілення безпосереднього почуття. Саме в цей час яскраво виявляється індивідуальна творча манера різних митців-виконавців – **стиль митця**.

Прагнення митців зображати дійсність у формах самої дійсності приводить до появи в мистецтві стилю *реалізм*. Яскраво він виявився в образотворчому мистецтві, особливо в живописі, де художники прагнули достовірності у відтворенні подій, явищ і предметів. Вони зверталися до історичних подій і персонажів, реально відтворювали образи, характери, обставини дійсності, повсякденного життя – без ідеалізації й прикрашання.

Об'єднайтеся у групи (за видами мистецтва). За допомогою поданих у підручнику ілюстрацій (с. 6–13) розкрийте найхарактерніші риси відомих вам художніх стилів.

1 – Ебенеїзер Кроуфорд. Вольфганг Амадей Моцарт і його батько Леопольд займаються музикою; 2 – Ежен Делакруа. Свобода, що веде народ

Про що можуть розповісти ці мистецькі полотна? Поміркуйте над твердженням про те, що мистецтво може бути способом пізнання, виховання, засобом інформації. Для аргументованої відповіді (схвальної чи критичної) наведіть приклади творів різних видів мистецтва.

ВСЕ БУДЕ ДОБРЕ

Музика і вірші *Святослава Вакарчука*

Я па - м'я-та-ю час, ко-ли лиш по - чи-нав-ся світ. Хто міг, той пі-дій-мав-ся та і - шов. - і - шов со-бі ви-со-ко вго-ри, взяв-ши у по-хід, сво - ю на-ді-ю, сильну, як лю - - -

б.ов. Що все бу-де доб-ре для кож-но - го знас Що
все бу-де доб-ре нас - та - не наш час

Приспів:

Що все буде добре
Для кожного з нас.
Що все буде добре,
Настане наш час.

- Я бачив, як навколо нас і долі, і вогні
Все далі й далі змінювали світ.
І ми все вище, бо в долині небо не таке,
І далі щось веде мене в похід. Приспів.
- І ось, коли ми майже там, де холодно і сніг,
І зовсім близько наша самота,
Бажання сильні, як любов, допоможуть нам дійти –
І буде вся та наша висота. Приспів.

Поміркуйте над змістом пісні. Подискууйте на тему «Які пісні слухаю я? Чому вони мені подобаються?».

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Створіть закладку із зображенням творів мистецтва різних стилів (аплікація).

СЛОВНИК

Національний стиль – відображення в мистецьких творах етнонаціональних особливостей певного народу, нації, країни або окремих її регіонів.

Стиль – сукупність спільних ознак, система художніх форм, наділених певною якістю й змістовою виразністю. Ознаки певного стилю можуть проявлятися в різних сферах життя людини.

Стиль митця – індивідуальна творча манера митця, його «творче обличчя».

Запитання і завдання

1. Назвіть відомі вам стилі мистецтва.
2. Порівняйте твори одного виду мистецтва, виконані в різних художніх стилях. Визначте характерні ознаки кожного з обраних стилів.
3. Поміркуйте, чому в процесі історичного розвитку відбувалися зміни стилів у мистецтві.

Робота з додатковими джерелами інформації

Тема кохання героїв давньогрецького міфу Орфея та Еврідіки, як свідчить історія, була знаковою для розвитку оперного жанру. Поцікавтеся творами музично-театральних жанрів на цю тему. Висловіть свої враження. Спробуйте здійснити порівняльну характеристику творів.

Імпресіонізм. Постімпресіонізм. Краса миті, що вислиза...

Наприкінці XIX століття в живописі сформувався стиль, твори якого спочатку викликали бурю суджень, думок та вкрай суперечливих оцінок. Навесні 1874 року в Парижі на бульварі Капуцинок у майстерні фотографа Надара відкрилася виставка картин групи митців, серед яких були **Клод Моне, Едгар Дега, Альфред Сіслей, П'єр Огюст Ренуар, Каміль Піссарро, Берта Морізо**. Це були досвідчені художники з чіткою мистецькою програмою, які мали за плечима понад 15 років наполегливої праці в пошуках нових шляхів зображення навколишнього світу. Їхні картини були незвичні й незрозумілі публіці. Про них говорили, що *«художники їх не писали, а просто вистрілили по полотну з пістолета, зарядженого тюбиками з фарбою, після чого тільки поставили підпис на своїх шедеврах»*.

Але незрозумілими для публіки ці твори були саме тому, що для їх сприйняття була потрібна інша точка зору – виявляється, розглядати їх краще здалеку. Адже якщо дивитися на картину зблизька, то побачиш вкрите різнокольоровими мазками полотно, а щойно глядач відійде на крок – перед ним відбувається диво: різнокольорові мазки, цяточки, нанесені пензликом впритул одне до одного, дивним чином зливаються і утворюють чарівну картину квітучого поля маків, вечірнього серпанку, буйства цвітіння саду та багато-багато іншого.

Клод Моне.
Враження.
Схід сонця

Цей стиль у мистецтві отримав назву *імпресіонізм*. Цікаво, що з'явилася вона випадково. Репортер гумористичного видання «Шаріварі» Луї Леруа, побачивши картину Клода Моне «Враження. Схід сонця», надрукував статтю під назвою «Виставка імпресіоністів» (від франц. *impression* – «враження»). Глузлива назва набула популярності, а пізніше стала історичною.

Схарактеризуйте колорит картин. Чим вони відрізняються від творів у стилі реалізм?

Стиль письма художників-імпресіоністів відрізнявся від академічного живопису як у технічному, так і в ідейному плані. Щонайперше вони намагалися вловити швидкоплинне враження, найменші зміни в кожному предметі залежно від освітлення й часу доби. Митці пропонували побачити чарівність та поезію природи, прагнули передати на полотні красу миті, що вислизає.

Імпресіоністи писали картини на відкритому повітрі – на пленері. Художники не створювали попереднього малюнка, а писали відразу мазками на полотні. Для цього треба було мати точну руку та професійне око. Імпресіоністи відмовилися від контуру, замінивши його дрібними роздільними й контрастними мазками. Тому обриси предметів на картинах нечіткі, ніби розмиті. Художники-імпресіоністи писали чистими, незмішаними кольорами. Їхні картини сповнені світла, повітря, руху й життя. Кольорова палітра творів висвітлена, чорний колір майже не використовували.

*П'єр Огюст Ренуар.
Портрет актриси
Жанни Самарі*

Схарактеризуйте манеру виконання цих творів.

*Каміль Піссарро.
Урожай*

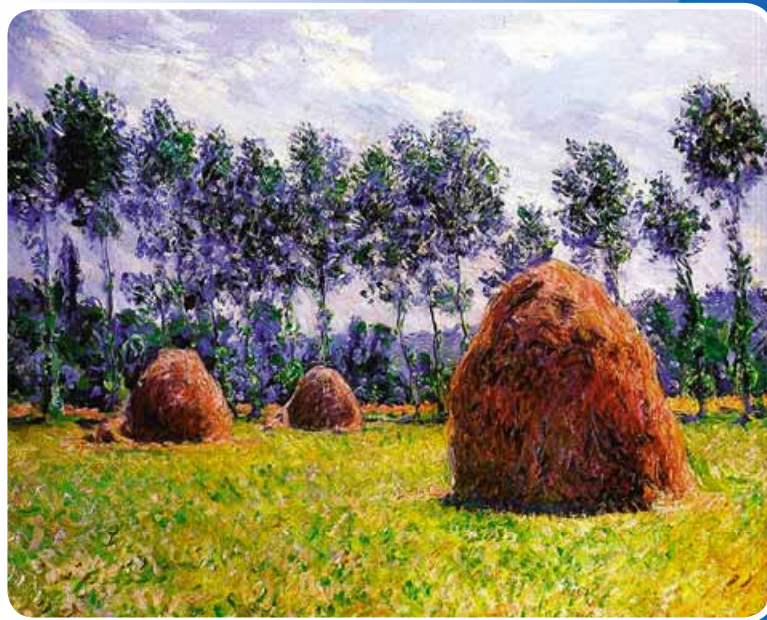
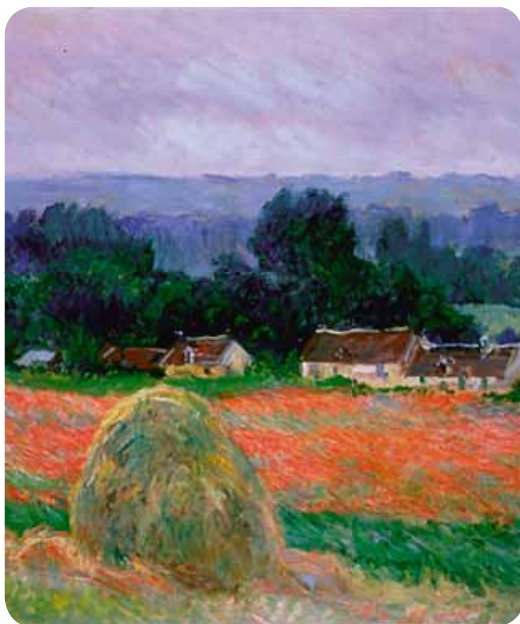
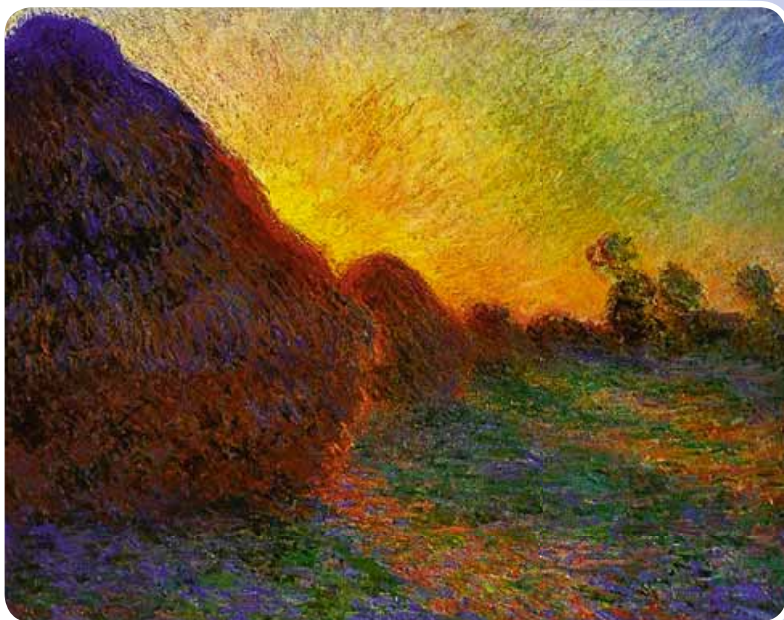
Перлина

Клод Моне був ідейним провідником імпресіонізму. Він знайшов спосіб розв'язання проблем, що хвилювали його: почав створювати серії картин, присвячених одному мотиву. **Серія «Копиці сіна»** з'явилася в доробку художника майже випадково. Працюючи ввечері, він устиг зробити ескіз мотиву, що привернув його увагу. Але тіні, що густішали, змінили вигляд пейзажу, і Моне змушений був перервати роботу й розпочати нове полотно. Так відбувалося кілька разів – «наздоганяючи» час, що невпинно рухався, художник став множити варіації пейзажного мотиву. Як наслідок, з'явилася серія картин «Копиці сіна». Подивіться, як змінюється зображення предмета залежно від освітлення та часу доби. Інакшими стають не тільки колір самої копиці, а й колір тіні, що відкидається нею. Отож імпресіоністи зробили одне зі своїх відкриттів: який колір предмета, такого кольору і його тень.

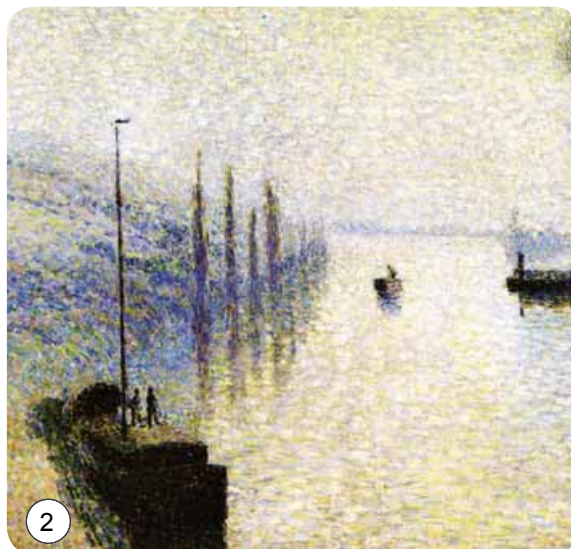

Висловте своє враження від картин. Поцікавтеся, яким мотивам присвячено інші цикли Клода Моне. Наведіть приклади циклів у різних видах мистецтва.

Клод Моне.
Серія картин «Копиці сіна»

1 – Іван Айвазовський. Неаполітанська затока в місячну ніч;
2 – Каміль Піссарро. Острів Лакруа, Руан. Туман

Порівняйте живописні твори різних стилів. Визначте, який з них написав художник-імпресіоніст. Обґрунтуйте свою відповідь.

Довідка

Техніка письма імпресіоністів

Цю нову техніку письма чистим, незмішаним кольором художники-імпресіоністи застосували внаслідок відкриття у фізиці явища дифузії (процесу взаємного проникнення молекул або атомів однієї речовини поміж молекул або атомів іншої). Техніка полягала в накладанні фарбою на полотно коротких товстих мазків для досягнення ефекту присутності предмета зображення, а не промальовуванні деталей. Кольори розміщуються поряд, мінімально змішуючись, що створює ефект вібрації повітря, так само, як це відбувається в очах спостерігача. Свіжі фарби накладали одна на одну, не чекаючи, доки просохнуть попередні шари. Художники-імпресіоністи уникали використання чорного кольору, а сірі й темні тони вони створювали за допомогою змішування інших кольорів.

Звичайно, митці раніше вже використовували подібні прийоми в живописі, але саме імпресіоністи вперше їх об'єднали.

Клод Моне: 1 – Венеція. Сутінки; 2 – Прогулянка скелями Пурвіля

ФАКТ

Дуже близьким до живописного імпресіонізму за різноманіттям найтонших нюансів, переданих почуттів і настроїв є літературний напрям «символізм». Він зародився у французькій поезії кінця XIX століття.

Найцікавішим моментом у символізмі є тісне поєднання поезії з музикою, що здатне передати дивовижне багатство відтінків почуттів, сенсу і фарб. Не випадково характерною рисою символістів є «омузичування» у віршах. Одним із засновників літературного символізму є **Поль Верлен** (його творчість ви вивчатимете на уроках зарубіжної літератури у старшій школі). Найприкметніша риса Верленової поезії – її музичність. Для митця світ відкривався переважно через звуки. Він чув мелодію в усьому, що його оточувало. Кожне дерево, пташка, дощова крапля, листок, травинка неначе народжували ледь відчутний звук, на який відгукувалася поетова душа. Музика поезії Верлена полягає у відсутності негармонійних звукосполучень, наявності алітерацій (збігу приголосних) та асонансів (збігу голосних), у дивовижному поєднанні звуків з почуттями, емоціями. До всіх поетичних картин автор добирав не тільки візуальні образи, але й кольори та звуки.

*В місячнім світлі
Мліють гаї,
В ночі розквітлій
Тчуть солов'ї
Співи-узори...*

О люба зоре!

*В ставі срібlistім
Чорна верба,
Шепче між листям
Вітру журба
Палко і рвійно...*

*Разом помріймо!
(Переклад М. Лукаша)*

Слідом за художниками й поетами імпресіонізм захоплюються й музиканти. Музичний імпресіонізм характеризується передачею швидкоплинних вражень, настроїв і почуттів. Одним з найяскравіших композиторів-імпресіоністів є француз **Клод Дебюссі**. Його музика – це мистецтво відчуттів, точніше спогадів про пережиті відчуття. «Є спогади, які для мене набагато дорожчі за дійсність», – писав композитор.

Клод Дебюссі. «Місячне сяйво», «Дівчина з волоссям кольору льону».

Розкажіть про ваші враження від музики. Поміркуйте й доберіть характеристики музичному імпресіонізму. Порівняйте втілення одного образу різними видами мистецтва (живописом, музикою, літературою). Який із поданих на с. 22 портретів за своїм образним змістом відповідає «музичному портрету» Клода Дебюссі? Поясніть.

Клод Моне.
Будинок Парламенту в Лондоні

1 – Олександр Мурашко. Дівчина в червоному капелюсі;
2 – П'єр Огюст Ренуар. Дівчинка розчісує волосся

Едгар Дега був захоплений балетом, тому героїні багатьох його полотен – балерини, яких ми спостерігаємо ніби через об'єктив фотоапарата. Так яскраво митець утілює миттєвості – «кадри» повсякденного життя танцівниць.

Пригадайте улюблені балети. У чому особливості цього музично-театрального жанру? Поміркуйте над специфікою професії артистів балету. Розкажіть, що відбувається на картинах Едгара Дега.

Едгар Дега: 1 – Зірка. Танцівниця на пуантах; 2 – Балетна школа

Огюст Роден: 1 – Мислитель; 2 – Собор

Французький скульптор **Огюст Роден** додав свіжий струмінь у мистецтво пластики, зруйнувавши застигли академічні традиції. Митець умів «схопити» те швидкоплинне, ледь відчутне, властиве людині, яка перебуває в постійному русі. І саме ці риси ріднять мистецтво Родена з імпресіонізмом. Динамізм, енергетика та емоційність робіт майстра відрізнялися від звичної статичності академізму, що викликало у глядачів здивування, нерозуміння і – дуже рідко – щире захоплення. Його роботи стали зразком для багатьох митців, а вміння передати енергетику живого тіла, його пластику й складні лінії – взірцем для наступних поколінь майстрів.

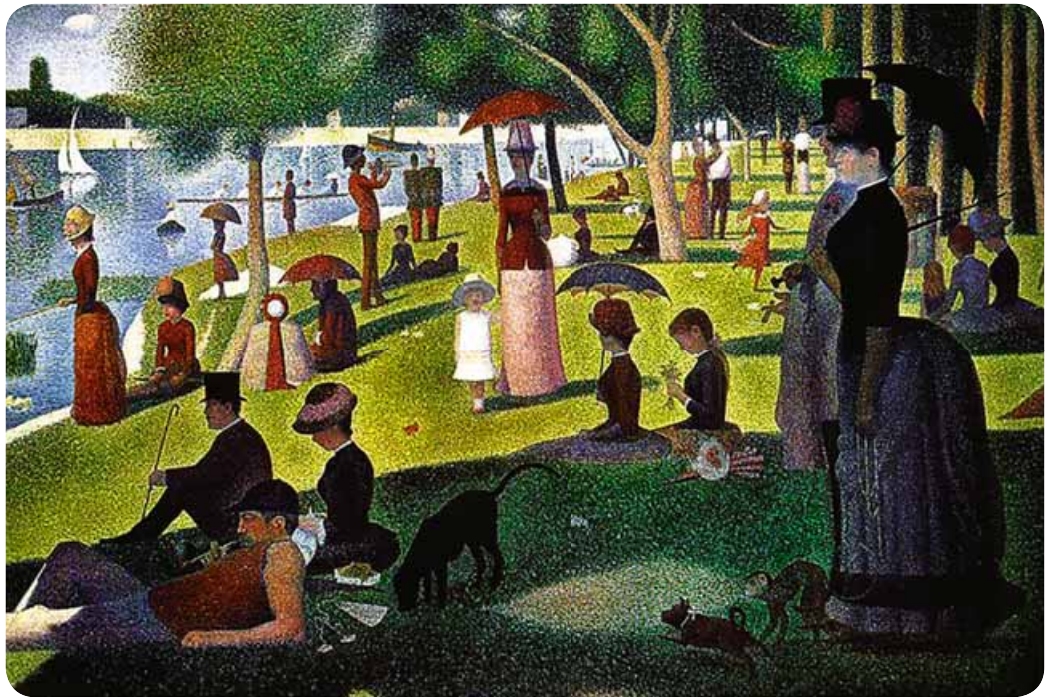
Чи вдалося митцю відтворити в скульптурі «Мислитель» узагальнений образ філософа і поета, чия фізична могутність підкреслює інтелектуальну? Поясніть.

Поміркуйте, чому саме такий образ (скульптура «Собор») народився у скульптора під враженням від Реймського собору.

Імпресіоністи, прагнучи передавати свіжість своїх безпосередніх вражень від навколишньої дійсності, різнобарвне багатство світу, його розмаїття й мінливість, значно збагатили засоби художньої виразності, щонайперше досягнувши великих успіхів щодо передачі світлоповітряного середовища, впливу світла на колір. Своїм завданням вони вважали відображення навколишньої дійсності в різних індивідуальних проявах. Майстри намагалися відтворити найпростіші мотиви сучасного життя й природи.

Однак підхід імпресіоністів до зображення дійсності чаїв у собі небезпеку досить поверхового розкриття явищ, відмови від значних життєвих і соціальних узагальнень. Прагнучи насамперед найбільш безпосередньо передати навколишній світ, митці надавали провідного значення зоровому враженню. Фіксація швидкоплинних зорових відчуттів досягала в їхній

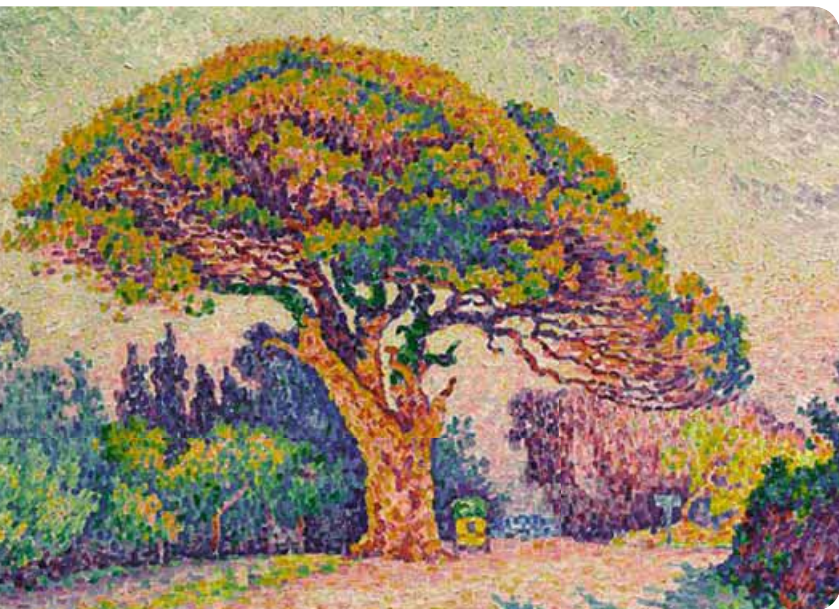

Жорж Сьорра. Недільна прогулянка на острові Гранд-Жатт

творчості вражаючої достовірності, проте часом вона підміняла глибоке і всебічне пізнання світу. Імпресіоністи чудово передавали природу, напоєну сонцем і повітрям, райдужне мерехтіння фарб і переливи світла. Вони відобразили на своїх полотнах чарівну барвистість і динаміку сучасного життя, відкрили художню цінність багатьох мотивів дійсності. Але соціальні, а часом і психологічні проблеми художників майже не цікавили, і це стало головною причиною короткочасності розквіту цього стилю. У 1886 році відбулася остання виставка імпресіоністів. До цього часу всі висунуті цим стилем завдання було розв'язано. Найкращі зразки мистецтва імпресіонізму вже було створено і можливості імпресіоністичного методу значною мірою вичерпано.

Поль Сіньяк.
Сосна в Сен-Тропе

На останній виставці імпресіоністів було показано картину Жоржа Сьорра «Недільна прогулянка на острові Гранд-Жатт», що значувала відхід від істотних принципів імпресіонізму. **Жорж Сьорра** і **Поль Сіньяк** стали творцями нової течії у французькому мистецтві, що отримала назву *неоімпресіонізму*, або *пуантилізму*. На відміну від імпресіоністів, що засновували своє мистецтво на зоровому враженні, ці художники воліли підпорядкувати свій метод фізичним і математичним законам. Вони прагнули фіксувати образи й предмети видимого світу нанесенням на полотно дрібних мазків (або крапок) чистих тонів спектра, таким чином довівши до логічного завершення розроблений і практично реалізований імпресіоністами метод просторового (оптичного) змішування кольорів.

Що відбувається на картині Жоржа Сьорра? Яке загальне враження від неї? Яка роль кольорової гами щодо створення відповідного настрою? Зверніть увагу на зображення фігур і обличчя людей. Схарактеризуйте їх. Сам художник зазначав: «...Подивитися на обличчя можна в театрі, а в картині головне – духовна складова, підтекст, який кожен бачить по-своєму». Висловіть свої думки щодо цього твердження.

Що незвичного ви побачили на картині Поля Сіньяка?

Поступово на тлі імпресіонізму виникає *постімпресіонізм*. До видатних представників цього напрямку в живописі належать **Поль Сезанн**, **Вінсент Ван Гог**, **Поль Гоген**, творчість яких у подальшому справила значний вплив на розвиток мистецтва ХХ століття. Постімпресіонізму властиві різні творчі манери й технічні засоби. Так, В. Ван Гог прагнув відобразити на полотні прості емоції і досяг надчуттєвої виразності форми та кольору, П. Сезанн намагався відновити почуття порядку, не властивого імпресіонізму, – відобразити стійкість і матеріальність навколишнього світу. П. Гоген у своїх картинах волів утілити мрію про гармонійність навколишнього світу, злиття людини з природою.

Натюрморти французького живописця **Поля Сезанна** завжди впізнавані. Він став «першопрохідцем» постімпресіонізму. У його творчості майстерно передано насиченість кольорів і пишноту природи. Митець завжди прагнув передати першорядну цінність природних дарів через найпростіші приклади зображення на полотні. І саме в натюрморті найбільш виразно відображено його роботу з кольором. Художник майстерно відтворює найменші переходи одного відтінку кольору в інший, з точністю передаючи досконалість геометричних фігур, що в цілому сприяє відчутності їх об'ємності і навіть певної тривимірності. Сезанн ненав'язливо грає з візуалізацією об'єктів, завдяки чому досягається унікальна фактура.

Схарактеризуйте композицію натюрмортів. Поміркуйте, яку роль у творах відіграє використання білого кольору.

Поль Сезанн: 1 – Натюрморт із драпіруванням, глечиком і фруктами;
2 – Яблука й апельсини

1

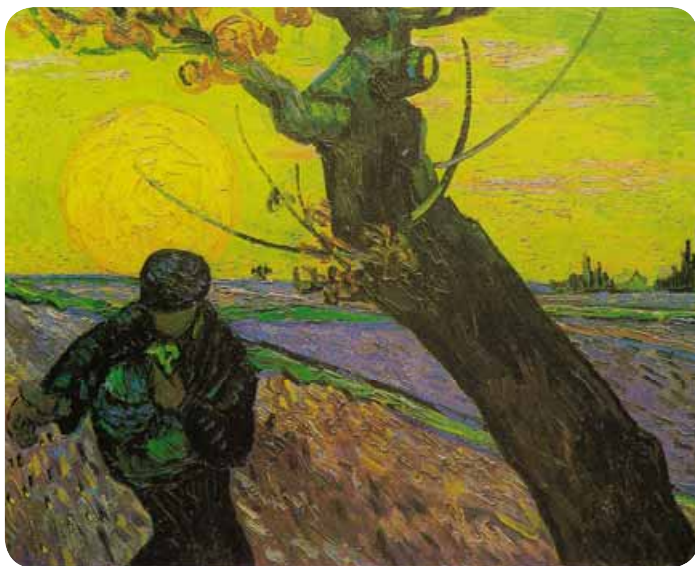

2

Вінсент Ван Гог: 1 – Соняшники; 2 – Чотири соняшники, що в'януть

Полотна **Вінсента Ван Гога** – утілення унікальності манери письма митця, який випередив свій час і тому, можливо, був недоступний для розуміння загалу. У роботі над багатьма своїми творами він застосував техніку *імпастро* – нанесення густого шару фарби за допомогою не тільки пензлів, а й звичайного ножа. Таким чином, поверхня виходила шорсткою, і ця рельєфність малюнка робила його більш реальним. Споглядаючи картину, можна було відчувати всі тонкощі зображеного.

У багатьох ім'я Ван Гога асоціюється із соняшниками – яскравими жовтими квітами, великими й сильними, що прагнуть до сонця і засинають без нього. У цих рослинах художник знайшов співзвучність із власною душею, саме ці квіти в різні періоди життя були «героями» його полотен. Кращі часи відзначено картинами з яскравими, живими, сповненими сили й радості соняшниками. Але є й інші зображення – стебла болісно зламані, голівки квітів безпорадно повернені в різні боки, вони більше не дивляться на сонце.

Вінсент Ван Гог.
Сіяч

Порівняйте твори художника. Поміркуйте над їхнім змістом.

Селянська тематика полонила багатьох митців. Наприклад, Ван Гог створив кілька картин з образами сіяча. Одна з них народилася під впливом роботи Жана-Франсуа Мілле.

Як зображено сіяча? Поміркуйте над особливостями композиційного рішення картини Ван Гога. Що незвичного в кольоровому рішенні відображеного на картині неба й поля? Пригадайте полотно Жана-Франсуа Мілле «Сіяч». Порівняйте ці твори.

Перлина

Одна з дивовижних картин **Вінсента Ван Гога** – **«Зоряна ніч»**. Ті, хто бачив цей витвір художника наживо, знають, що яскраве повноцінне сприйняття картини можливе тільки здалеку: такою специфічною є техніка виконання, притаманна тільки Ван Гогу.

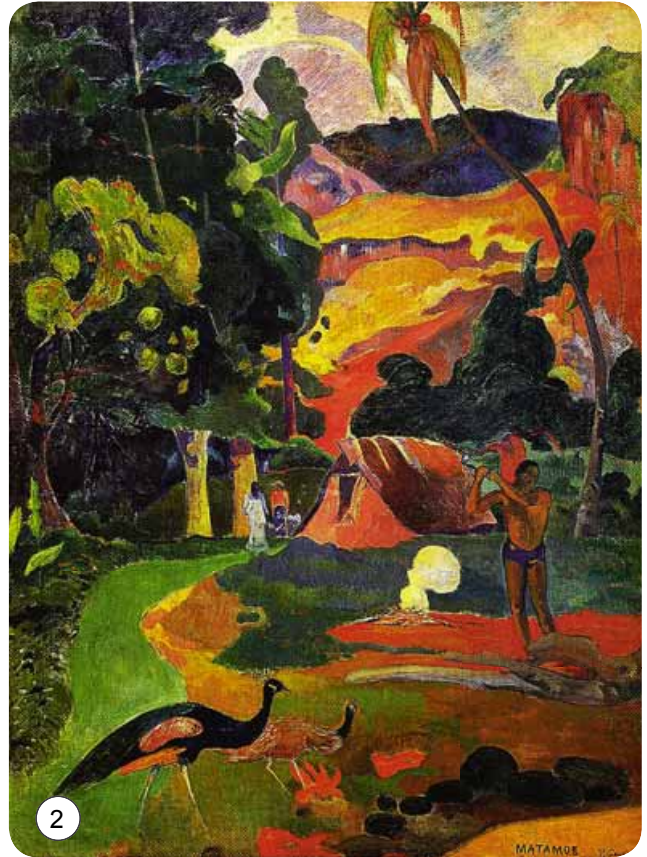
Величезні кипариси на пагорбі (передній план), пульсуючі півмісяць і зірки «сяючого», яскраво-жовтого кольору; місто, що лежить у долині і може спочатку навіть залишитися непоміченим, адже основний наголос робиться на велич Усесвіту. Вихор у небі нагадує про Чумацький Шлях: на картині це одинадцять неймовірно великих зірок і гігантський місяць. Часто глядача вражає колірна гама – унікальне поєднання глибокого темно-синього, блакитного, небесного, зеленого (майже чорного), коричневого та подекуди морського кольорів і різноманітних відтінків жовтого.

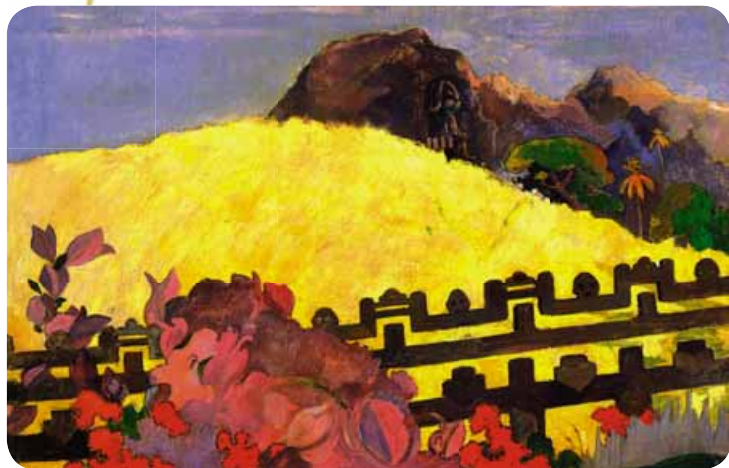
Які ваші особисті враження від картини?

Вінсент Ван Гог. Зоряна ніч

Поль Гоген: 1 – Коли весілля?; 2 – Пейзаж з павичами

Поль Гоген. Там храм

Іншими постають перед глядачами твори французького живописця-постімпресіоніста **Поля Гогена**. Це художник, який заперечував і зображення існуючої дійсності у творах реалістів, і порухи душі, що намагалися відобразити імпресіоністи. У своїх картинах Гоген використовував максимально соковиті, яскраві, чисті кольори, любив спрощені, стилізовані образи. Не промальовуючи ретельно рис обличчя, він цілком справлявся із завданням створення яскравого враження про героїв.

Митець у своєму житті багато подорожував. Він хотів відшукати рай, який, на його думку, обов'язково має бути на землі. Саме з цією метою художник відвідав Таїті, де написав майже вісімдесят полотен, присвячених жителям цього екзотичного острова (хоча сподіваного раю Гоген там так і не знайшов).

Що відбувається на картині «Пейзаж з павичами»? Чому ви так вважаєте? Схарактеризуйте її колорит. Поміркуйте, що є головним у композиції твору. Які емоції втілено в картині «Там храм»? Поясніть. Спробуйте «озвучити» картину «Коли весілля?».

ФАКТ

У лютому 2015 року картину Поля Гогена «Коли весілля?» було продано майже за 300 млн доларів, вона стала найдорожчим в історії твором мистецтва.

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Створіть пейзажний мотив на основі творчого опанування живописних інновацій імпресіонізму (постімпресіонізму).

Запитання і завдання

1. Схарактеризуйте особливості стилів імпресіонізм, постімпресіонізм.
2. Порівняйте імпресіонізм з іншими відомими вам художніми стилями.
3. Поміркуйте, чому поява імпресіонізму викликала в мистецькому середовищі дуже суперечливі позиції, як-от: *«Враження від цього живопису подібне до враження від музики, виробленої кішкою, коли вона розгулює по клавішах рояля, або мазанини мавпи, до лап якої потрапив ящик з фарбами»* (французький критик Філіп Жиль); *«Спочатку око не помічає нічого, крім широко покладених плям. Потім предмети починають вимальовуватися і ставати на місця, через кілька миттєвостей виявляється ціле, значне і міцне, і починаєш по-справжньому насолоджуватися, споглядаючи цей живопис»* (французький письменник Еміль Золя).
4. На прикладах творчості митців-постімпресіоністів розкрийте сутність поняття «стиль митця».

Робота з додатковими джерелами інформації

Поцікавтеся фільмами про творчість художників-імпресіоністів та постімпресіоністів (наприклад, фільми про Ван Гога: «Жага життя», «Вінсент і Тео», «Ван Гог», «Жовтий будинок», «Ван Гог: Портрет, написаний словами»). Перегляньте один з кінотворів. Розкажіть про свої враження від фільму або напишіть рецензію на нього.

Модерн: декоративна вишуканість образів

Декоративні мотиви, використання спіралеподібних ліній, багатство квіткового орнаменту – це визначальні риси нового вишуканого стилю, який установився в кінці XIX – на початку XX століття у європейському мистецтві. У Франції його називали «ар нуво», у Німеччині – «юргенд-стиль», в Австрії – «сецесіон», а в Англії та деяких інших країнах цей стиль отримав назву *модерн* (від франц. *moderne* – «сучасний»).

Упродовж короткого терміну, переживши періоди становлення, розквіту й згасання, стиль модерн захопив мистецтво майже всіх цивілізованих країн, залишивши помітний слід у кожній національній культурі. Спадщина його багатоліка, складна, вона містить незаперечні цінності та справжні художні відкриття.

Принципово новою, несхожою на інші відомі стилі постала перед глядачем архітектура модерну. Якщо зодчі класичного стилю орієнтувалися на здобутки греко-римської античності, то будівничі модерну змогли подолати вплив античного ордера й запропонувати різноманітні засоби декоративного оздоблення фасадів та інтер'єрів.

Архітектори модерну – **Віктор Орта** і **Анрі ван де Вельде** у Бельгії, **Ектор Гімар** у Франції, **Чарльз Макінтош** у Шотландії, **Антоніо Гауді** в Іспанії, **Отто Вагнер**, **Йозеф Ольбріх** та **Йозеф Гофман** в Австрії, **Ернесто Базіле** в Італії – зуміли використати нові технології та матеріали промислового виробництва для створення художньої мови сучасної архітектури.

Антоніо Гауді.
Парк Гуель

Дивовижні споруди іспанського архітектора **Антоніо Гауді** милують око вибагливою формою, багатством керамічних деталей, оригінальними мозаїками, яскравою кольоровою гамою. Дружба архітектора з барселонським промисловцем Еусебі Гуелем дала майстрові змогу сміливо експериментувати, створюючи не бачені доти оригінальні споруди, а разом з ними й цілий парк з казковими будинками, дивними фонтанами і скульптурами, розміщений на двадцяти гектарах мальовничої іспанської землі.

Могутня, вкрита печерами й гротами скеля ніби піднялася з морських глибин, несучи із собою багатотисячолітні нерозгадані таємниці минулого, – так описують глядачі спроектований А. Гауді будинок Міла в Барселоні. Хвилясті, неначе омиті водою зовнішні стіни цієї споруди визначають вільне внутрішнє планування, а тому в будинку немає прямих кутів, рівних коридорів та однакових кімнат.

Особливістю будинку Бальо є майже повна відсутність у його оформленні прямих ліній. Хвилясті обриси проявляються як у декорованих деталях фасаду, так і в оформленні інтер'єру. Різнокольоровий чудернацький маленький палац Ель-Капріччо оздоблено рельєфною майолікою у вигляді витончених квітів та листя соняшнику.

*Антоніо Гауді.
Будинок Міла*

Пригадайте відомі вам споруди, які створив Антоніо Гауді. У чому їх відмінність від класичних будівель?

Антоніо Гауді: 1 – будинок Бальо; 2 – палац Ель-Капріччо

Отто Вагнер. Майоліковий будинок

В австрійській столиці Відні є незвичайна споруда, яку спроектував **Отто Вагнер**. Досить строга конструкція фасаду будівлі майстерно декорована яскравими прикрасами з майоліки. Завдяки цьому споруду називають майоліковим будинком.

Бельгійський архітектор **Віктор Орта** використовував у своїх конструкціях багато металу, який легко «перетворювався» на гнучкі стебла рослин, що звивалися й плавно переходили в листя та квіти. Такі оригінальні металеві мотиви посилювалися численними мозаїками на підлозі, декоративними фресками, орнаментальними залізними й бронзовими деталями консолей і перил.

Чому, на вашу думку, Віктор Орта використовував для оформлення інтер'єру житлових споруд саме метал?

Поцікавтеся, яку техніку обробки металу тут використано.

Майстри модерну використовували нові технічні та конструктивні засоби, вільне планування для створення незвичайних, підкреслено індивідуалізованих на вигляд будівель, усі елементи яких підпорядковувалися єдиному образно-символічному задуму. Фасадам будівель модерну переважно властива динамічність і плинність форм, що нагадують скульптурні або природні явища.

Віктор Орта.
Будинок Сольєе

Перлина

Найяскравішою пам'яткою модерну в Україні називають **Будинок з химерами** – дивовижний особняк, який спроектував вітчизняний архітектор **Владислав Городецький**.

Ніде у світі немає споруди, схожої на Будинок з химерами, у якому виявилось тяжіння автора до синтезу мистецтв, експериментального застосування нових будівельних матеріалів та оригінальних, не бачених доти конструкцій.

Майстрові вдалося «оживити» важкий матеріал – бетон, перетворивши його в об'ємні зображення рослин, міфічних тварин і людей.

Тематика скульптурно-декоративного оформлення будинку пов'язана із захопленням його автора й господаря далекими подорожами та екзотичним полюванням. Фігури істот наземного та підводного тваринного світу, міфічних морських чудовиськ, слонів, носорогів, ящірок, антилоп, які вигадав автор, виготовив з високоякісного цементу друг архітектора, скульптор-оформлювач з Мілану Еліо Саля.

Як у будівлі втілено ідею синтезу мистецтв? Які риси модерну ви спостерігаєте в цьому творі Владислава Городецького?

*Владислав Городецький. Будинок з химерами:
1 – центральний фасад; 2–4 – фрагменти інтер'єру та фасаду*

Густав Клімт:
1 – Поцілунок;
2 – Дама з віялом

Живопису модерну властиві поєднання «килимового» орнаментального тла й натуралістичної відчутності фігур і деталей, силуетність, використання великої колірної площини. Ефект глибини мав другорядне значення, усе зображення виглядало майже плоским. Ознаки стилю модерн – особлива плавність форм, витягнуті фігури, підкреслені контури, чіткі одноколірні поверхні.

Нерідко художники використовували у своїх творах рослинні мотиви. Стебла, листя і квіти ніби зів'ялих екзотичних рослин спліталися в химерний візерунок, у якому іноді з'являлися фігури жінок або фантастичних істот.

Модерн виявив пристрась до певних сюжетів і тем. Це алегоричні сюжети (війна, смерть, гріх, любов), мотиви, що виражають імпульсивні прояви пристрасі (трепет, гра, вихровий рух).

Витончений і загадковий портретист, чутливий до краси природи пейзажист... Так характеризували сучасники австрійського митця **Густава Клімта**, який став яскравим представником стилю модерн у живописі.

У своїх картинах і монументальних творах художник зумів майстерно поєднати природні мотиви й абстракцію, ілюзорність і орнаментальність. Йому вдалося підтримати гармонійну рівновагу між обраним сюжетом і декоративними елементами.

Потужним декоративним ліризмом відрізняється картина «Поцілунок». Двоє молодих людей, тіла яких частково зливаються з одягом, усамітнилися на підвищенні, яке ніби перетворилося на квітучий килим. Мерехтіння й багатство квітів утілює життєву силу, що контрастує з насиченим і майже нерухомим декором одягу персонажів. Тло, що оточує фігури, за кольором нагадує старовинне темне золото.

Придивіться, які декоративні елементи заповнюють площину картини «Поцілунок». Чи погоджуєтеся ви з твердженням, що художній простір картини вирішений у двох вимірах? Обґрунтуйте свою відповідь. Схарактеризуйте твір «Дама з віялом».

Густав Клімт. Життя і Смерть

На початку ХХ століття художник, як і всі навколо, переживав потрясіння воєнних років. Його полотнам у цей період притаманні не тонкий ліризм, а особлива напруженість і трагізм. Підтвердженням цього є, зокрема, картина «Життя і Смерть», на якій художник створив алегоричні образи Життя і Смерті, підкресливши їх вічне протистояння.

За допомогою яких образів Густав Клімт відтворив алегорію життя?

У чому проявляється глибока емоційність головного задуму художника? Якими художніми засобами живописець увиразнив і протиставив образи Життя і Смерті?

Будучи пов'язаними із сецесією Австрії, Німеччини, Польщі, українські митці долучили до європейської спадщини власні мистецькі твори.

Український художник **Абрам Маневич** писав краєвиди рідного Києва. Його полотно «Зимовий пейзаж» заворожує «мереживом» з тонкого гілля, крізь яке проглядає силует заповненого снігом храму.

Абрам Маневич. Зимовий пейзаж

Альфонс Муха. Афіші для Сари Бернар

Анрі ван де Вельде. Реклама продукту харчування «Тропон»

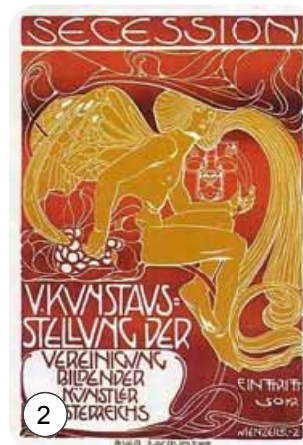
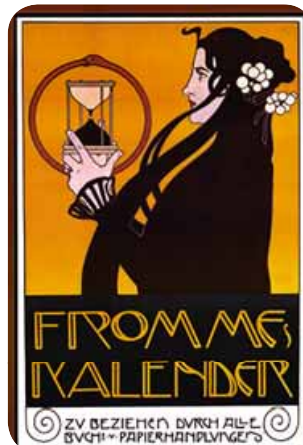

Які композиційні прийоми використав художник для створення своїх афіш? Яку гаму кольорів він дібрав?

Бельгійський архітектор **Анрі ван де Вельде** писав, що лінія модерну «*відрізняється гнучкістю і пружністю, які здатні передати струм енергії, що виривається з природних глибин такої нетерплячої сили, що жоден зайвий елемент не може вклинитися між її початком і кінцевою точкою*».

Окрім проектування будівель, майстер спробував себе в рекламній графіці. Його плакат «Тропон», що рекламує харчовий продукт, звертає на себе увагу завдяки строгості стилю: назву торгової марки розміщено всередині незвичайно ефектної абстрактної композиції.

У деяких європейських країнах монополія на організацію виставок спонукала молодих живописців, скульпторів, архітекторів до створення асоціацій, що отримали назву «сецесії». Метою цього об'єднання митців було захоплення концепцією «глобального твору мистецтва», що мав поєднати живопис, скульптуру, архітектуру, декоративне мистецтво, а також зробити твори сучасного мистецтва кожної країни відомими за її межами. Будівлю сецесії у Відні розробив **Йозеф Ольбріх**. Її зведено у вигляді павільйону,

1 – Франц фон Штук. Афіша VII Міжнародної виставки сецесії в Мюнхені;
2, 3 – Коломан Мозер. Афіші XIII виставки Віденської сецесії

над входом якого розміщено гасло: «Кожному часу своє мистецтво, кожному мистецтву – свою свободу». Своєрідним композиційним вирішенням відрізнялися афіші, створені для виставок сецесії.

Спробуйте схарактеризувати особливості композиційної побудови кожної з виставкових афіш.

Англійський графік **Обрі Бердслі** розробив свій індивідуальний стиль, що базується на неприхованій штучності зображення людських фігур, доповнених різноманітними декоративними елементами. Художник працював виключно в чорно-білій гамі, надаючи особливого звучання, витонченості й досконалості лінії. Більшість його ілюстрацій до книжки Томаса Мелорі «Смерть Артура» побудовано на контрасті темного тла і світлих фігур, майстерно промальованих вертикальними й горизонтальними лініями. Малюнки Обрі Бердслі до п'єси Оскара Уайльда «Саломея», навпаки, виконано на білому тлі, вони дивують глядача чіткістю ліній та силуетів, урівноваженістю композиції.

Характерні риси якої мистецької епохи ви впізнали на ілюстрації «Битва красенів та красунь»? Які асоціації викликає у вас силует, зображений на ілюстрації «Чорний капот»?

Обрі Бердслі: 1 – Чотири королеви і сер Ланселот; 2 – Битва красенів і красунь; 3 – Чорний капот

Еміль Галле.
Лампа у вигляді гриба

Луї Комфорт
Тіффані.
Настільна лампа

Луї Мажорель.
Годинник

Стиль модерн з його характерною звивистою лінією набуває особливого вираження в декоративному мистецтві. У той час було налагоджено широке виробництво предметів ужитку, а тому саме в цій царині якнайбільше відтворилася нескінченна фантазія європейських майстрів.

Вироби зі скла вражали поціновувачів прекрасною своєю вишуканістю й віртуозністю виконання.

Француз Еміль Галле завдяки вдалим експериментам зумів отримати спеціальні світлові ефекти, уводячи у скло металеві пластини, емалі та пігменти.

 Яке, на вашу думку, призначення такої лампи в інтер'єрі?

Американець Луї Комфорт Тіффані зумів довести виробництво предметів зі скла до високого художнього рівня. Запропонована майстром настільна лампа відрізняється вишуканою обробкою та поєднанням скляних і бронзових елементів.

 Пригадайте, що таке вітраж. Які саме рослинні мотиви використав майстер для декорування лампи? У якій техніці виконано скляну частину виробу? Чи впливає це на естетичне сприйняття предмета?

Для виготовлення меблів майстри вигинали дерев'яні елементи так, щоб вони були схожі на комах із зігнутими лапками або на гнучкі молоді паростки. Такі вироби часто прикрашали деталями з міді та бронзи, а також інкрустували іншими породами дерева й перламутром.

Ежен Валлен. Їдальня

 Чим відрізняються меблі стилю модерн від сучасних? Яка необхідна умова для розміщення таких меблів у кімнаті? Які елементи можна додати, аби інтер'єр вашої кімнати набув рис стилю модерн? За бажання зробіть замальовки.

Довідка

Наприкінці XIX століття мода перестала бути привілеєм вищих класів. Завдяки модним журналам широка публіка мала змогу ознайомитися з найостаннішими її тенденціями, що народжувалися у світі богемі й модельних будинках Парижа, які створювали культ жінки – примхливої, чуттєвої, екзотичної. Найбільш активно стиль модерн розкрився в оформленні вечірнього вбрання, надзвичайно ефектного через асиметрію і манірно вигнуті лінії.

Новий костюм вимагав відповідних аксесуарів, і перш за все прикрас нового типу. З'явилися оригінальні види кольє – намиста з перловою або діамантовою «баххромою», що красиво поєднувалися з мисоподібними декольте; широкі нашійники, рясно прикрашені камінням; тонкі обручі з каменем на довгому стрижні, що спускається на грудях; вражаючої краси гребені, декоровані золотом і камінням. Роботи ювелірів модерну були такі прекрасні, що, можливо, уперше публіка побачила в прикрасах не просто дорогоцінний аксесуар костюма, а справжні твори мистецтва.

Вишуканою красою пластики й колоритом приваблюють орнаменти тканин, створених в епоху модерну. На якісних матеріалах художники виконували зображення знайомих і незнайомих нам квітів, розміщених у незвичайних ракурсах. Вигини стебел і листя створюють ефект безперервного росту і прагнення до життя. Серед рослин, які найчастіше ставали «натхненниками» для митців, були білі та жовте латаття, тростина і лілії. Колірні співвідношення модерну включали зеленувато-сірі, перламутрові, бузково-рожеві та інші відтінки.

Невпинні пошуки гармонії з природою спонукали художників звертатися до «казкових» просторів далеких країн. Таким чином, у європейському орнаменті з'являються зображення хризантем, ірисів, орхідей.

ФАКТ

Бурхливий розвиток модної індустрії у XIX столітті спричинив виникнення в Парижі «високої моди» («від кутюр» – «високе шиття»). По суті, кутюр'є – творцями високої моди – можна було б назвати всіх кравчинь і модисток, які одягали королів, королев та придворних упродовж багатьох століть, – їхні творіння відрізняли висока майстерність виготовлення та художня цінність. Але кравець залишався «невидимкою», усі лаври відкриття нової моди діставалися тому, хто носив цей костюм. Синдикат французької високої моди, який заснував у 1868 році в Парижі англієць **Чарльз-Фредерік Ворт**, об'єднав модні салони, у яких одягалися представники вищих верств суспільства, з метою, з одного боку, захищати відомих кравців від копіювання їхніх моделей, охороняючи авторські права своїх членів, з другого – забезпечувати унікальність моделей своїх клієнтів, які прагнули відрізнятись від простих буржуа. Кутюр'є могли називати себе тільки члени синдикату. Щоб бути прийнятим до нього, потрібно відповідати встановленим вимогам: виготовляти моделі тільки за індивідуальним замовленням і лише із застосуванням ручної роботи (що й забезпечувало винятковість виробу на тлі розповсюдження швейних машин), мати особливу клієнтуру. Згодом до статуту Синдикату високої моди додалися нові вимоги – проводити регулярні покази моделей для клієнтів і преси, а також показувати нові сезонні колекції. Кутюр'є міг називати себе той, хто є членом Синдикату високої моди, має салон (Будинок високої моди) у Парижі, у штаті якого працюють не менше ніж 20 співробітників і 3 постійні манекенниці, і виконував певні правила: під час виготовлення моделей використовував переважно ручну роботу (нині допускається до 30 % машинних строчок), застосовував тканини певної вартості, двічі на рік показував нові колекції (у липні – осінньо-зимові, у січні – весняно-літні), які повинні включати в себе не менше ніж 75 моделей на рік.

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Варіант 1. Створіть ескіз вітража за мотивами стилю модерн для сучасного житлового чи офісного приміщення (мішана техніка).

Варіант 2. Створіть фоторамку за мотивами стилю модерн.

Запитання і завдання

1. **Продовжіть речення.** Природні форми, екзотичні мотиви, динамічні, наповнені енергією життя декоративні лінії стали художньою мовою стилю...
2. У яких видах мистецтва найяскравіше виявилися риси стилю модерн?
3. Поміркуйте, у яких відомих вам художніх стилях була яскраво виражена декоративність. Наведіть приклади.

Робота з додатковими джерелами інформації

Дослідіть, як виявився стиль модерн в українському мистецтві.

Модернізм: долаючи стереотипи

Здатність людини творити художні образи, утілювати на полотні, звуками, пластиком побачене, пережите, а інколи й глибоко підсвідомо занурене яскраво виразилася в такому різному, повному протиріч мистецтві ХХ століття. За кожним образом стояли не лише майстерність творця, але й прагнення досконалості, пошук утрачених традицій і водночас винайдення нових художніх засобів.

Тогочасне мистецтво, на перший погляд, суттєво відрізняється від мистецтва попередніх періодів – начебто між ними лежить прірва. Воно здається занадто складним для розуміння, неймовірно напруженим за емоційним тонутом, а насправді ж, як і в усі часи, відображає в художніх образах дух своєї епохи.

ХХ століття позначилося двома світовими війнами, спалахами геноциду й виникненням тоталітарних режимів і водночас – стрімким розвитком науки, який, у свою чергу, змінив уявлення про простір і час. Досягнення минулого, здавалося, втратили своє первинне значення, і людина мусила самотужки протистояти всім викликам часу.

Усе це, звичайно ж, не могло не вплинути на культуру й мистецтво, у яких з'явилася велика кількість нових шкіл і напрямів. Вони часто не визнавали одне одного, боролись, виникали й зникали, але попри все в них була одна спільна риса: усі вони перебували в пошуках новітніх засобів і

технічних прийомів для втілення внутрішнього світу сучасника. *«Ніщо не змінюється від одного покоління до іншого, за винятком того, що ми бачимо навколо нас, проте саме це й формує кожне покоління»*, – писала представниця гуманітарних наук Заходу Гертруда Стайн.

Мистецтво понад половини ХХ століття об'єднано загальною назвою – *модернізм* (від лат. *modernus* – «сучасний», тобто щось нове, що різко відрізняється від усього традиційного і звичного).

Добро і зло, щастя і горе, війна і мир, любов і ненависть, урбанізоване місто і незаймана природа, що надавала натхнення й сили, – такий широкий діапазон тем мистецтва ХХ століття, яке виконувало роль своєрідного «барометра» чи «сейсмографа» глибинних, інколи прихованих від очей, суспільних і особистісних проблем.

Активний пошук новітніх мовних засобів і технічних прийомів був зумовлений бажанням митців віднайти нові можливості для втілення внутрішнього світу сучасника, який або активно висловлює протест проти дійсності, що губить індивідуальність у техногенній цивілізації, або намагається захиститися від життєвих проблем за допомогою іронії, гротеску. Одні з них виражали загострений темпоритм новітньої доби, інші ж оспівували втрачену гармонію і красу, деякі прагнули віднайти душевну рівновагу, занурюючись у фантастичні віртуальні світи, а хтось не приховував жаху перед

Пабло Пікассо. Музиканти

невідомим і втрати віри в майбутнє. Художні напрями течій, представники яких виступали за радикальне оновлення мови мистецтва, відмовившись від канонів попередніх епох, отримали назву *авангардизм*.

Мистецтво авангардистів увібрало в себе динамізм життя, інноваційні устремління епохи. Його часто називають елітарним, незрозумілим. Інколи ми дивуємося – ну що ж зображено на картині, до чого тут ці лінії та плями, де закони перспективи? А де в цій музиці мелодія, де зрозумілі кожному емоційні образи? Чому слів вокального твору подекуди зовсім неможливо розібрати, а якщо й можна – їх зміст несила усвідомити? «Незрозумілість» цього мистецтва пов'язана не так зі свідомим прагненням його творців писати композиційно складні твори, сенс яких не лежить на поверхні, як з бажанням передати в них складність сучасного життя.

З-поміж великої кількості художніх течій авангардизму яскраво виділяються **абстракціонізм, кубізм, сюрреалізм, футуризм, експресіонізм** та ін.

Уже з 20-х років ХХ століття у живописі з'явилися твори-абстракції, автори яких відмовилися від реальних образів. Абстрактний живопис відтворював світ як накопичення кольорових плям і нечітких контурів. Але навіть цей, на перший погляд, хаос на полотні під дією таланту митця перетворювався на гармонію.

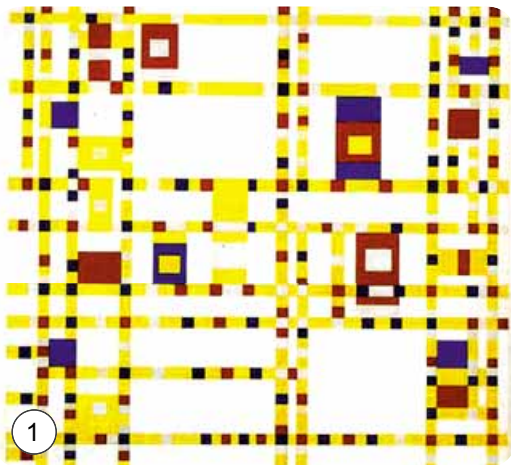
Абстракціоніст **Василь Кандинський** головним у мистецтві вважав його духовний зміст, а основним засобом вираження цього змісту зробив комбінацію безпредметних форм. У його живописних композиціях колір тісно пов'язаний з формою, яка відтіняє й посилює його «звучання». Адже блакитне або жовте коло, чорний або червоний трикутник викликають у глядача зовсім різні емоційні реакції.

Голландець **Піт Мондріан** передавав враження від навколишнього світу і його осмислення засобами чіткої геометричної структури, що утворюється за допомогою ліній, які перетинаються під прямим кутом. Квадратні та прямокутні площини він тонував лише трьома основними кольорами: червоним, жовтим, синім – або ахроматичними – білим і чорним. Цей новий художній напрям *неопластицизм* базувався на доктрині «мистецтва чистої пластики» і утверджував ясність, простоту, конструктивність чистих, неприродних геометричних форм. Завдання художника-неопластициста – звільнити життєві відносини від заглибленості у природні форми, тобто від природи.

Піт Мондріан.
Безпредметна композиція

1 – Піт Мондріан.
Бугі-вугі;
2 – Василь Кандинський.
Різнокольорове коло

Поміркуйте, чи вдалося Піту Мондріану за допомогою геометричної абстракції передати звуки Бродвею. Висловіть свої міркування щодо твору Василя Кандинського.

Казимир Малевич.
Чорний квадрат

Останній ступінь розриву з дійсністю – поява *супрематизму*, що став одним з різновидів геометричної абстракції. Супрематичні композиції складаються з різнокольорових площин, що мають форму квадрата, прямокутника, кола, хреста. Цей напрям започаткував **Казимир Малевич**. Він вважав, що квадрат є формою, найвищою мірою вільною від будь-якого змісту.

Після створення своєї знаменитої картини «Чорний квадрат» К. Малевич писав, що саме ця форма є «зародком усіх можливостей. Із квадрата “вийшли” коло й куб, чорне і біле – це світло і темрява. Це площина і безмежність».

Художники **Пабло Пікассо** і **Жорж Брак** запропонували новий принцип сприйняття і відображення навколишнього світу. Вони почали конструювати моделі об'ємного зображення на площині за допомогою простих геометричних фігур: конуса, циліндра, куба. Саме це стало приводом для ви-

никнення назви цілого художнього напрямку – *кубізм*.

Митці рішуче відмовлялися від думки зображувати предмети так, як ми їх бачимо, тобто вони відкинули принципи лінійної перспективи. Кубісти систематично схематизували предмети, особливо речі домашнього вжитку, упізнати які на їхніх полотнах можна тільки завдяки назві.

На картині Ж. Брака «Португалець» натуральні форми об'єкта розсікаються на багато дрібних граней, що утворюють динамічну кристалічну структуру.

У композиції «Музикант» зображення музиканта складено за допомогою нашарування один на один і поєднання об'єктів різних кольорів, форми і фактури. Кольорова гама досить яскрава, форми співзвучні з пропорціями картини – подовжені, витягнуті по вертикалі. Митець урізноманітнив кубічний формат об'єктів, додавши фігурні кінцівки людини, округлі очі і

1

2

3

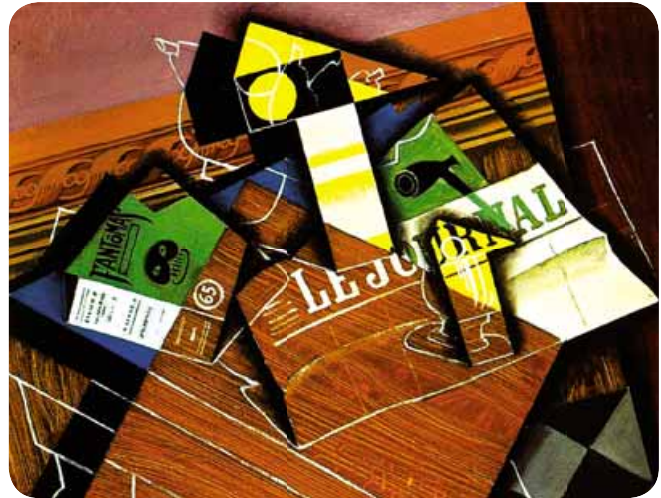
1 – Жорж Брак. Португалець; 2 – Жорж Брак. Музикант; 3 – Пабло Пікассо. Гітара

гриф музичного інструмента. Багатство ламаних фігур, кольорові контрасти віртуозно створюють перед глядачем обрис гітариста.

У натюрморті «Гітара» П. Пікассо намагався показати предмети одночасно з кількох точок зору. Предметні форми постають перед глядачем одразу в різних аспектах: фронтальному і боковому розрізах та проекціях знизу і зверху.

Схарактеризуйте кольорову гаму творів митців-кубістів. Яким чином поєднано кольори (за контрастом, нюансом тощо)? Пофантазуйте, яка музика може «звучати» з полотен «Музикант», «Гітара» та «Музиканти» (с. 42). Поясніть свої міркування.

Хуан Гіс. Фантомас

ФАКТ

Одна зі стадій розвитку кубізму має назву «синтетичний», або «колажний», кубізм (від франц. слова **collage** – «техніка склеювання»). Є натюрморти Пікассо і Брака, майже повністю складені з приклеєних шматочків різних матеріалів, з подальшим наданням композиції завершеності лише кількома лініями. Також митці створювали композиції з мотузок, шматків дерева і листів заліза – з усього, що пробуджувало їхню фантазію. Цей новий стиль змінив власне процес творчості. Замість того, щоб ліпити або висікати, як це було заведено у скульпторів, кубісти працюють з інструментами коваля і бляхаря. Радикальність позицій Брака і Пікассо мала великий резонанс. Їхні експерименти продовжили багато художників-кубістів.

1 – Пабло Пікассо. Натюрморт; 2 – Жорж Брак. Мелодія для скрипки

Кубізм захопив на той час багатьох скульпторів. Найбільш відомим його представником є українець **Олександр Архипенко**. Його скульптура будується на різкій деформації і геометричній стилізації пластичної форми, зберігаючи лише віддалений зв'язок із реальністю.

Перехід від реальності до кубістичної безпредметності становить особливість творчості майстра модерністської скульптури, румуна, який працював у Франції, **Костянтина Бранкусі (Бринкуши)**. Його скульптура будується на елементарних стереометричних формах.

1

1 – Олександр Архипенко. Та, що сидить;
2 – Костянтин Бранкусі. Білява негритянка

2

У «Білявій негритянці» цілісність основного об'єму з полірованої бронзи порушується лише невеликими виступами, що позначають пухкі вуста жінки, та кеглеподібним підвищенням, яке символізує її зачіску.

У стилі кубізму споруджено пам'ятник Тарасові Шевченку в Полтаві (за проектом українського скульптора **Івана Кавалерідзе**). Великий п'єдестал – нагромадження площин, над якими «вирастає» постать поета.

Інший художній напрям – *футуризм* оспівував прийдешню індустріальну епоху, прославляючи швидкість машин і ритмів життя загалом.

У картинах і скульптурах футуристи намагалися передати ритм і темп руху, подрібнюючи контури форм і вибудовуючи динамічні лінії всередині предметів, що рухаються.

Одним із засновників та ідеологів напрямку був український художник **Давид Бурлюк**. Уже саме його прізвище символізувало якусь міць, дику силу, що постійно бурлить і прагне зламати все на своєму шляху. Майстер вважав: *«Істинний художній твір можна порівняти з акумулятором, з якого виходить енергія електричних навіювань. У кожному творі, як у театральній дії, зазначено певну кількість годин для милування ним і розглядання. Багато творів уміщують у собі запаси естет-енергії на довгі часи...»*. Цікаво, що у 2007 році на найпрестижнішому аукціоні сучасного мистецтва Sotheby's було зафіксовано рекорд для творів українського мистецтва – картину Бурлюка «В церкві» продали за 650 тис. доларів.

У скульптурі «Безперервність єдиних форм у просторі» італієць **Умберто Боччоні** спробував виявити у пластичній формі життєві сили й передати внутрішній рух м'язів людини в момент її переміщення.

Що відбувається на картині Давида Бурлюка «В церкві»? Яке емоційне враження справила вона на вас?

1

1 – Іван Кавалерідзе. Пам'ятник Т.Г. Шевченку в Полтаві;
2 – Умберто Боччоні. Безперервність єдиних форм у просторі

2

Якими засобами скульптору вдалося передати безперервність руху людини, яка йде?

Італійський художник **Карло Карра** передав рух коня з жокеєм, намагаючись одночасно показати окремі фази динамічного переміщення об'єктів у просторі. Живописна сила й енергія, яскрава динаміка, загальна нестійкість втілена у творі різноспрямованими рухами, яскравим світлом і кольорами. *«Художник має бути вихором сенсацій, живописною силою й енергією, а не холодним, логічним інтелектом»*, – визначав митець своє призначення.

«Зухвалість і бунт», епатаж, докорінна зміна всіх звичних уявлень про живопис – у творі Боччоні «Сміх».

Чи впізнаваний образ, який створив Карло Карра? Що незвичного ви можете відзначити в зображенні вершника на картині?

Як митцю вдалося відтворити кипучу енергію життя на картині «Сміх»? Який емоційний стан викликала картина у вас? Спробуйте визначити ознаки футуризму за поданими картинами.

Давид Бурлюк.
В церкві

У цей час відбуваються активні пошуки і в музичному мистецтві. Композитори шукають нові музичні образи та засоби їх утілення. Наприклад, **Артюр Онеггер** вирішив втілити у звуках яскраво урбаністичний образ – потужний паровоз. Композитор зазначав: *«У цьому творі я не хотів наслідувати шумів локомотива, а прагнув передати музичними засобами зорові враження і фізичну насолоду швидким рухом. Праобразом я обрав локомотив типу "Пасифік-231" для великогагового складу великої швидкості»*.

Артюр Онеггер. Пасифік 231.

Які ваші враження від музики? Як композитору вдалося передати музичними засобами рух паровоза?

1

2

1 – Карло Карра. Вершник; 2 – Умберто Боччоні. Сміх

1 – Вільям ван Ален. Крайслер Білдінг. Нью-Йорк; 2 – Ле Корбюзьє. Житловий будинок. Марсель; 3 – Сергій Серафимов та ін. Будинок держпрому. Харків

Архітектура перших десятиліть ХХ століття теж зазнала оновлення. Будівлі строгих, простих обрисів, поштукатурені у світлі кольори, прикрашають фризами, смугами, художніми вставками, виконаними із цементу. Такі декоративні елементи утворюють на фасадах ритмічно впорядковані композиції.

У Європі з розвитком післявоєнного будівництва стає популярним художній напрям *ар-деко*, що виявляється в архітектурі комерційних споруд, місць відпочинку та розваг, кінотеатрів, виставкових павільйонів, промислових ярмарків та універмагів. Його відмітні риси – сувора закономірність, сміливі геометричні форми, етнічні геометричні візерунки, багатство кольорів, щедрі орнаменти, розкіш, використання дорогих сучасних матеріалів (слонової кістки, крокодилячої шкіри, алюмінію, срібла, рідкісних порід дерева тощо).

У США напрям ар-деко представлений у величних хмарочосах, зокрема у Крайслер Білдингу, який спроектував **Вільям ван Ален**. Цю велетенську будівлю часто називають американським варіантом Ейфелевої вежі.

Технічні відкриття, поява нових матеріалів змінили методи будівництва. Деякі зодчі вважали, що форми, які визначають зовнішній вигляд будинку, виробляються на основі функціонального призначення споруди, тобто архітектура має відповідати новим соціальним умовам та новій будівельній техніці. Так виник новий художній напрям – *конструктивізм*.

Яскравим представником конструктивізму став французький архітектор **Ле Корбюзьє**. Упродовж багатьох років він займався вивченням пропорцій в архітектурі і винайшов систему гармонійних величин модулор – універсальний вимірювальний масштаб, що базується на середніх розмірах людського тіла і «золотому ряду», у якому кожне наступне число дорівнює сумі двох попередніх. «Модулор – це гама. Музиканти користуються гамою і створюють музику відповідно до своїх здібностей – примітивну або прекрасну», – писав Ле Корбюзьє в середині ХХ століття. Пропорції великого житлового будинку в Марселі, що містив триста тридцять сім двоповерхових квартир, магазини, готелі, дах із садом, спортзал, басейн і дитячий садок, були розраховані згідно з модулором.

Чим, на вашу думку, керувався автор, аби в одній споруді розмістити таку кількість приміщень житлового та громадського призначення?

1 – Рене Магрітт. Терапевт; 2 – Сальвадор Далі. Постійність пам'яті

Якщо ви коли-небудь споглядали твір живопису, що нагадує академічне полотно, але водночас незрозуміло, який сенс у ньому закладено, то цілком імовірно, що ви зіткнулися із твором художнього напрямку *сюрреалізм*, адже основна мета, яку поставили перед собою митці-сюрреалісти, – спонукати глядача до роздумів.

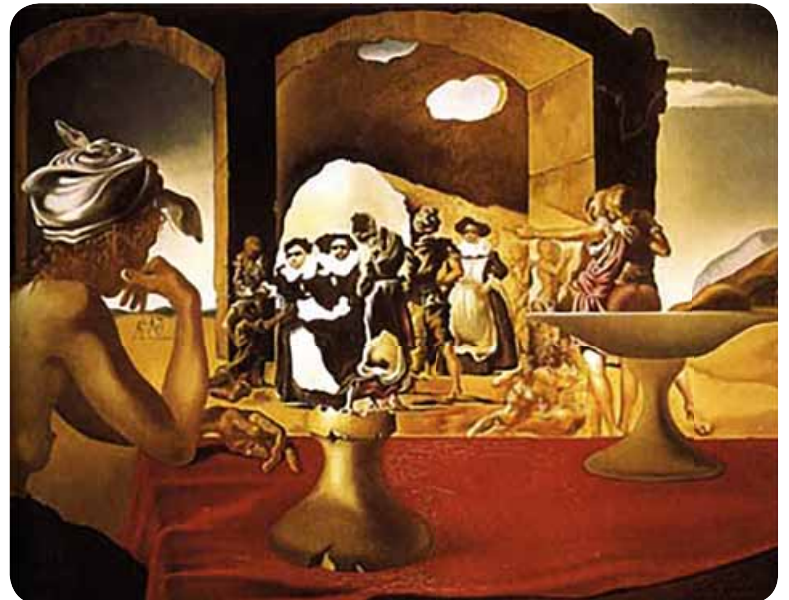
Джерелом образів для сюрреалістів стала сфера підсвідомості, що виявлялась у мріях, сновидіннях, галюцинаціях, раптових прозріннях. Великий вплив на розвиток цього напрямку живопису мала теорія психоаналізу австрійського психолога Зигмунда Фрейда. Уміння сюрреалістів поєднувати несумісні предмети реальності народжувало незвичайні й захопливі естетичні ефекти. Предмети на таких полотнах часто деформувалися або розміщувалися в оточенні, яке різко відрізнялося від звичного для них середовища.

Кожна картина іспанського художника Сальвадора Далі була своєрідним ребусом. На полотні «Постійність пам'яті» ніби розтікаються три м'яких циферблати годинників, а навколо – безлюдний пейзаж, плита невідомого походження, частина обличчя. Усе це разом створює картину-загадку, яку кожен глядач може розгадати по-своєму. На іншому його творі можна побачити, зокрема, фігури двох ченців у чорно-білому вбранні і впізнати портрет філософа Вольтера.

Спробуйте розгадати загадку художника й пояснити ідею композиції з деформованих годинників, розміщених у незвичному для них середовищі. Як би ви могли схарактеризувати полотно «Постійність пам'яті»? Як саме художникові вдалося «заховати» портрет Вольтера у багатофігурній композиції?

Сальвадор Далі.
Невільничий ринок. Фрагмент з прихованим портретом Вольтера

Перлина

«Лебеді, що відображаються в слонах» – подвійне зображення, чергова картина-ребус **Сальвадора Далі**. Полотно викликає неоднозначне трактування. Провідною ідеєю твору є конфлікт реального з фантастичним. Завдяки віддзеркаленню в озері видно, як частини різних об'єктів перетікають одна в одну: лебедині голови перетворюються в голови слонів, а гілки темних оголених дерев стають тілами тварин. Слони були улюбленими тваринами Далі через їхню ніжну й віддану турботу про дитинчат.

Зліва на картині можна побачити чоловіка, який, ізсутулившись, відвернувся від води. Невідомо, що буде, якщо він озирнеться, – можливо, міраж з лебедями і слонами безслідно зезне? Фігура людини підсилює відчуття тривоги, незатишної і гнітючої атмосфери, але водночас – дивовижної заглибленості в те, що відбувається. Існує думка, що зображення людини на картині – автопортрет самого Далі.

Схарактеризуйте ваші враження від твору, його композиційне рішення.

Сальвадор Далі. Лебеді, що відображаються в слонах

ФАКТ

У 1961 році Енріке Бернат, засновник компанії «Чупа-Чупс» з виробництва карамелі «чупс», звернувся до земляка, художника Сальвадора Далі, з проханням намалювати для логотипа продукції що-небудь, що добре запам'ятовується. Геніальний художник думав недовго – менш ніж за годину «накидав» картинку, де було зображено ромашку з написом «Чупа Чупс», що в дещо зміненому вигляді й сьогодні є впізнаваною як логотип компанії в усіх куточках планети. Особливістю нового логотипа було і його місцезросташування: він знаходиться не збоку, а зверху цукерки.

Початок ХХ століття... Напередодні Першої світової війни і в повоєнні роки світ охопили передчуття невідомості й невизначеності. Людина почувалася ніби розчавленою молотом часу. Митці шукали різні шляхи для відображення подій сучасності, розради душевного стану людей тієї епохи. Художники не бачили позитивного виходу із ситуації, що склалася. У Німеччині та Австрії виникла нова художня течія – *експресіонізм*, представники якої, особливо в період світової війни, відтворювали темний, прихований бік реального життя.

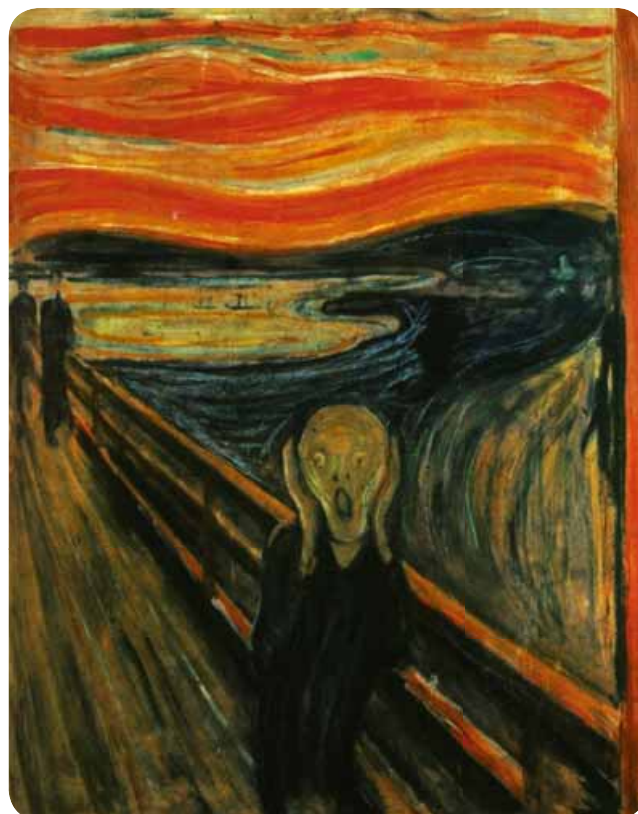
У центрі уваги експресіоністів – тяжкі стани людської душі, породжені жахом і відчаєм, показ негативних боків дійсності, співпереживання щодо «пригноблених та ображених».

Протестуючи проти війни та соціальних контрастів, майстри експресіонізму поєднували протест з вираженням містичного жаху перед хаосом буття. Криза сучасної цивілізації поставала у творах експресіонізму однією з ланок апокаліптичної катастрофи, що насувається на природу й людство.

Предметом зображення в експресіоністичному живописі стають людські почуття в момент найвищої напруги, особливо ті, що пов'язані з болем та стражданням. Це живопис печалі, нещастя та страху, що пригнічують людство, і важливе значення надається грі, у якій увагу глядача зосереджено на тому, що зображують дійові особи. Основним виражальним засобом експресіоністів стала експресія, що виявлялася в деформації пропорцій і надто яскравій кольоровій гамі.

Норвезький художник **Едвард Мунк** живописними засобами передає образ світу, про який свого часу писав: *«Мені увесь час здавалося, що я чую страшний, безкінечний крик природи»*.

Едвард Мунк.
Крик

У чому експресивність цього живописного твору?

Поекспериментуйте. Закрийте нижню частину картини. Що ви бачите? Що саме об'єднує обидві частини картини в єдину за змістом композицію?

Як і в живописі, у музиці того часу посилювалася експресія, що збільшувала напругу і драматизм художніх образів, їх емоційний вплив на слухача. *«Мистецтво – це крик про допомогу тих, хто переживає в собі долю людства»* – ось кредо засновника нововіден-

ської композиторської школи **Арнольда Шенберга**, музика якого сповнена дисонансів і трагічних інтонацій. Її відносять до експресіонізму, і це, безумовно, правильно, бо основою творів є внутрішні переживання, а не зовнішні враження.

Пригадайте представників віденської класичної школи. Які ідеї вони уособлювали?

Експресіоністи перебували в постійних пошуках у сфері музичної мови і засобів виразності. І, як результат, вони відмовляються від використання мажору і мінору – народжується *атональна* музика. Експресіоністи відходять також від класичних традицій розвитку музики – з'являється новий музичний метод – *додекафонія*.

Атональна музика не була загадкою-винаходом Арнольда Шенберга. Власне, суспільні настрої в часи перед Першою світовою війною були такими, що їх неможливо було виразити тільки за допомогою тональних засобів. Саме в цей час виник інтерес до старовинної музики (XII–XIII ст.), яка була написана ще до виникнення поняття «тональність». Тому Шенберг тільки вловив те, що «витало» у повітрі.

Перехід до атональності не був дуже різким переломом – нова техніка поступово «виросла» із старої. Як поєднувальні засоби композитори використовували слово і тембр. Серед тембрових знахідок був хор, який говорить.

Поява додекафонії стала закономірним результатом упорядкування атональності в чітку систему композиції.

Є в Шенберга й інші нововведення. Наприклад, «темброва мелодія». Суть цього прийому в тому, що самі тембри ніби створюють точну послідовність. Диригент не повинен «інтерпретувати» твір, натомість він має точно виконувати те, що написав композитор.

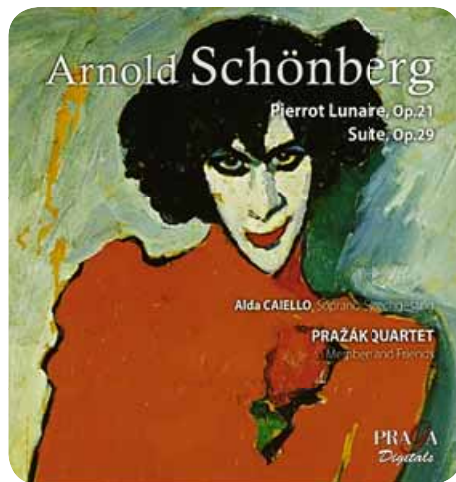
Три фортепіанні п'єси (ор. 11) А. Шенберга насамперед відомі як твори, у яких уперше повністю скасовано тональність. У цьому циклі композитор далеко просунувся по шляху «звільнення» від тематичного мислення, повторностей; проте згодом він знову повернувся до цих принципів організації музичного матеріалу, щоб уникнути хаотичності і слухової невловимості.

Арнольд Шенберг. Три п'єси для фортепіано (ор. 11, фрагмент).

Поміркуйте щодо незвичності цієї музики. Подискутуйте з однокласниками. Висуньте аргументи «за» і «проти».

Конверти-обгортки грамофонних платівок

Вокальний цикл А. Шенберга «Місячний П'єро» для жіночого голосу в супроводі незвичного, спеціально складеного камерного ансамблю (фортепіано, флейти, флейти піколо, кларнета, басового кларнета, скрипки, альту й віолончелі) на слова Альберта Жиро – твір, у якому трагічне, ліричне й сатиричне злилися в єдине ціле. Усе в ньому ніби поставлено з ніг на голову: замість багатой мелодії – говірка, замість фортепіано або оркестрового акомпанементу – різке звучання камерного ансамблю, та й він ніколи не використовується в повному складі (у фіналі вокалісту взагалі акомпанує тільки флейта). Герої – маріонетки, яких ніби смикають за ниточки злі сили (Шенберг зображує людей у вигляді ляльок). Музика циклу справляє жахливе враження.

Фрагмент вистави Арнольда Шенберга «Місячний П'єро»

У передмові до «Місячного П'єро» Шенберг дає виконавцям такі вказівки: *«Записана нотами мелодія для голосу (окрім особливо вказаних винятків) не призначена для співу»*. Композитор спеціально записав партію голосу на одній лінійці, щоб її не співали. Перед виконавцем стоїть завдання створити з неї мелодію мовленнєвого співу, не забуваючи про запропоновану висоту звуків. Шенберг уводить особливу манеру вокального виконання, яку називає «мовоголос», «мовоспів», «мовомелодія», а саме: 1) виконавець строго дотримується зазначеного ритму; 2) фіксуючи взятий звук, виконавець залишає його, користуючись прийомом підвищення чи пониження (мелодія не тримається, а «падає» чи «злітає»); 3) манера не повинна нагадувати спів чи розмовну мову. У результаті виникла одна з найцікавіших технік вокальної музики.

Образи «Місячного П'єро», ніби традиційні за назвою, у Шенберга деформуються до стану гротеска. Наприклад, № 19 «Серенада». Як і підказує назва, тут наявна жанрова основа серенади, але це хіба що похмура пародія на романтичний твір.

Арнольд Шенберг. Місячний П'єро. № 19 «Серенада».

Пригадайте характерні ознаки жанру «серенада». Порівняйте їх із властивостями прослуханого твору. Поміркуйте, завдяки чому музика відтворює кризу душевних станів. Пригадайте фрагменти музики з «Місячного П'єро», з якими ви ознайомилися в попередні роки (№ 5 «Вальс Шопена», № 6 «Мадонна»). Узагальніть свої враження.

Поміркуйте, у якому художньому напрямі виконано оформлення кожної з платівок (с. 52).

ФАКТ

Арнольд Шенберг дуже цікавився живописом. У його бібліотеці містилися книги-маніфести Малевича, Кандинського та ін. Він був професійним художником – членом Пруської академії мистецтв, брав участь у виставках художників-експресіоністів. Шенберг написав понад 300 картин, набагато більше, ніж музичних творів. Його художні твори поділяють на портрети, автопортрети, натюрморти, пейзажі і так звані «марева» – абстрактні картини, сенс яких розкривається, як і в музиці, тільки у процесі співпереживання.

1 – Анрі Матісс. Вигляд з вікна; 2 – Андре Дерен. Поворот дороги

На початку XX століття у французькому живописі виблиснув різнобарв'ям і насиченістю кольорів художній напрям *фовізм*, що вирізнявся гранично інтенсивним звучанням відкритих кольорів; зіставленням контрастних хроматичних площин; зведенням форми до простих контурів за відмови від світлотіньового моделювання та лінійної перспективи, що визначало певну декоративність цього живопису.

Певною мірою фовізм близький до експресіонізму в прагненні до створення художніх образів винятково за допомогою гранично яскравого відкритого кольору. Фовісти намагалися максимально використовувати колористичні можливості живопису. Природа, пейзаж слугували їм не так об'єктом зображення, як приводом для створення експресивних, напружених кольорових симфоній, що не поривають, однак, зв'язків з довкіллям. Основні колірні поєднання і мотиви фовісти брали з природи, але гранично посилювали й загострювали їх, нерідко використовуючи кольоровий контур для відділення плям кольору одна від одної. Яскравими представниками цього напрямку є **Анрі Матісс** та **Андре Дерен**.

А. Матісс відмовився від світлотіньового моделювання та лінійної перспективи, що передбачала рух кольору від теплих тонів на передньому плані до холодних – на задньому. Фарбу він наносив на полотно довільно – або великими плоскими плямами одного кольору, або хаотичними різнобарвними мазками. Художник створював не предметну, а живописну реальність, де колір не залежав від зображуваного об'єкта, світло передавалося за допо-

Анрі Матісс:
1 – Танець;
2 – Музика

могою яскравих і чистих фарб, а тривимірний простір поступався місцем ритмічній організації площини в триколірній гамі червоного, зеленого і синього. При цьому колорит картини завжди був більш яскравим, ніж барви природи, і викликав радісне, святкове відчуття світу. Такий, наприклад, «Вигляд з вікна», де за допомогою градації холодних синіх тонів створюється ефект простору, у бездонній далі якого видніються освітлені сонцем споруди.

Схарактеризуйте кольорову гаму творів. Як колірне рішення картин та їх композиція впливають на емоційність сприйняття? Порівняйте твори Анрі Матісса «Музика» і «Танець». Визначте характерні риси фовізму.

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Варіант 1. Створіть абстрактні композиції-імпровазації на теми улюблених музичних творів.

Варіант 2. Створіть образи тварин на основі кубічного принципу.

Запитання і завдання

1. Що об'єднувало митців-авангардистів?
2. На прикладі мистецьких творів схарактеризуйте один зі стилів чи художніх напрямів авангардизму.
3. Подискутуйте з однокласниками (однокласницями) на тему «Досягнення митців-авангардистів».

Робота з додатковими джерелами інформації

Поцікавтеся, які ще художники створювали картини з подвійним зображенням (як це спостерігається в деяких творах Сальвадора Далі). Дізнайтеся про незвичайні винаходи Сальвадора Далі. За бажання розробіть власний проект багатофункціональної споруди для обраного вами населеного пункту (*колективна або групова робота*).

Модернізм: у пошуках гармонії та краси

У розмаїтті мистецтва модернізму одні митці прагнули докорінно переосмислити естетичні ідеали та погляди на закони творчості (і нерідко тяжили до зображення негативних моментів життя буремної епохи), інші – творили світлі життєві образи, оспівуючи красу природи, жіночу вроду, кохання тощо. Чимало художників ідеалізували й романтизували дійсність. Таке мистецтво спиралося радше на досягнення минулих епох, ніж на модерні пошуки, інколи дивно поєднуючи традиції та інновації.

Своєрідною візитівкою українського художника **Андрія Коцки** є низка жіночих портретів гуцулок та верховинок. Співця жіночої краси відрізняє оригінальний і впізнаваний стиль письма, яскравий і неповторний колорит.

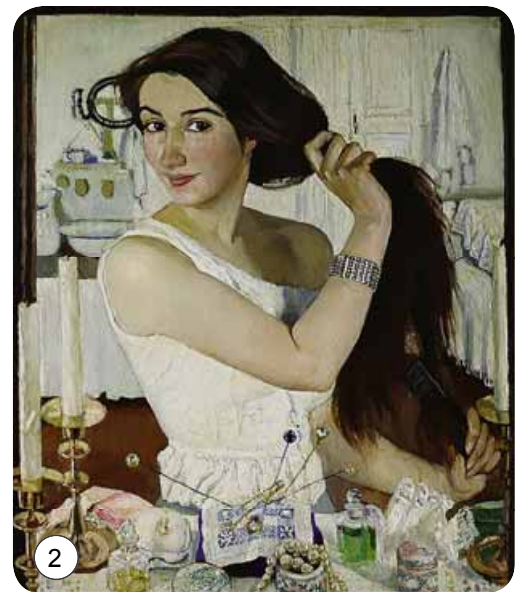
У портретах італійського художника **Амедео Модільяні** звучить тема людської краси, трепетної натхненності й ніжності. Незважаючи на зовнішню бездіяльність і відсутність міміки зображуваних, вони сповнені особливої плавної грації та виразності.

1 – Андрій Коцка. Верховинка у червоній хустині;
2 – Амедео Модільяні. Жоан Ебютерн

Які почуття викликають у вас ці твори? Швидко складіть перелік зі слів, що спали вам на думку під час споглядання кожної з картин. Узагальніть їх. Поміркуйте, завдяки яким засобам було досягнуто це враження.

1 – Тетяна Яблонська. Наречена; 2 – Зінаїда Серебрякова. За туалетом. Автопортрет

Що відбувається на картинах Тетяни Яблонської та Зінаїди Серебрякової? Як вирішено композицію картини «Наречена»? Якими засобами художниця передає відчуття щастя дівчини? Зверніть увагу на колорит картини. Якою побачила себе мисткиня Зінаїда Серебрякова? Чи можна віднести ці твори до реалізму?

Жіночі образи Тетяни Яблонської та Зінаїди Серебрякової різні, але однаково наповнюють душі глядачів спокоєм, натхненням, радістю та чистотою.

Яскравим та енергійним, навіть дещо експресивним постає перед глядачем живопис Миколи Реріха: то він «гримить» трубним гласом пурпурних, червоних, помаранчевих тонів, то стелиться органічними оксамитовими звуками синього, фіолетового, блакитного, то завмирає в нічному мовчанні чорного. Величними, могутніми, безмежно красивими постають у творах митця гори в циклі гірських пейзажів, які художник створив в Індії, Китаї, Монголії.

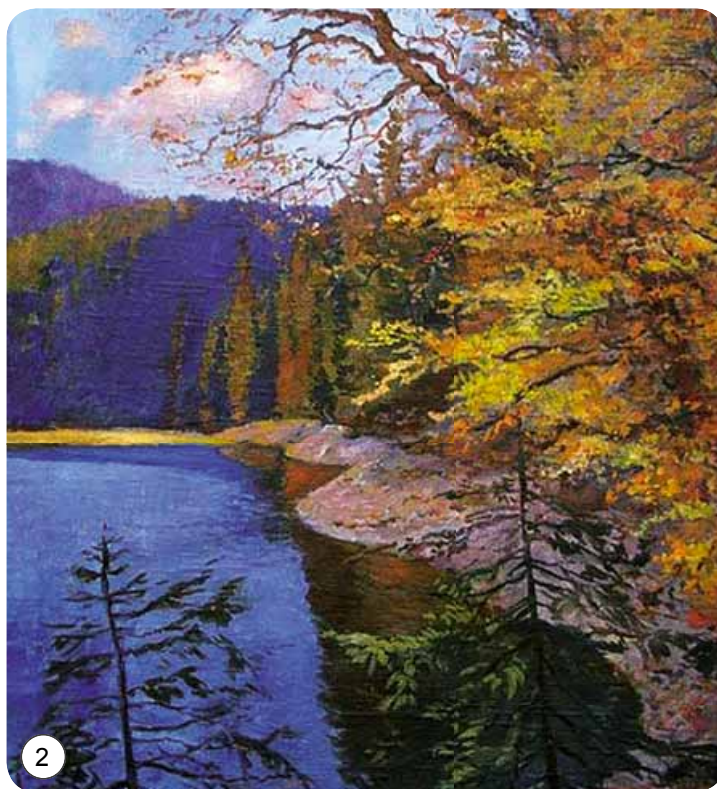
Тепло і сонце, оксамитове різнобарв'я природи випромінюють картини українських художників Йосипа Бокшая, Адальберта Ерделі, Федора Манайла (с. 58).

Чи з'явилося у вас після споглядання картин бажання відтворити налюбленіші куточки природи? Поміркуйте та подискутуйте, що саме захоплює в цих полотнах.

Микола Реріх: 1 – Північне Сяйво Шамбали; 2 – Воїн світла

1 – Адальберт Ерделі. Літо в парку;
2 – Йосип Бокшай. Осінні дерева над озером Синевир;
3 – Федір Манайло. Грська панорама

Багато митців початку ХХ століття намагалися у своїй творчості звертатися до «вічного і нетлінного» – любові, добра, людського щастя, пробуджувати в людях надію – на протигагу тогочасним песимістичним настроям, що пронизали практично всі сфери людського життя.

У музичному мистецтві виникає напрям, який отримав умовну назву *неокласицизм* (у перекладі з грец. *нео-* означає «новий»). Він узагальнено відображав прагнення композиторів повернутися до гармонійності, зрозумілості музики минулого – бароко, класицизму, романтизму. Водночас у намаганні передати динамізм і контрасти сучасності композитори цього напрямку використовували новітні мовні засоби, складні гармонії, загострені ритми. Вони зверталися переважно до жанрів непрограмовної музики – сюїти, поліфонічного циклу, концерту; часто використовували камерний оркестр чи інструментальний ансамбль. Проте звернення до минулого – це була лише одна зі стильових «фарб» творів, хоча й найважливіша. Адже створювалася музика ХХ століття, і вплив сучасних тенденцій був неминучий. Неокласицизм певною мірою відобразився в музиці багатьох композиторів ХХ століття.

Центральна фігура симфонії «Гармонія світу» **Пауля Гіндеміта** – астроном і математик Йоганн Кеплер, який відкрив найважливіші закони руху планет, автор знаменитого трактату «Гармонія світу». Композитора хвилювали не лише наукові відкриття Кеплера, а й його доля (тяжке матеріальне становище, втрата зору тощо), протиріччя із суспільством. Цей образ набуває для Гіндеміта узагальненого значення з огляду на події, що вразили людство ХХ століття.

Частини цієї симфонії Гіндеміт назвав відповідно до вчення філософа VI століття Боеція, який розділяв музику на три групи: *Musica instrumentalis* («Музика інструментів»), *Musica Humana* («Людська музика») та *Musica mundana* («Музика світів»).

Перша частина симфонії – це втілена за допомогою інструментів гармонія музичних співзвуч, що відображає гармонію небесних сфер. Повільна друга частина – гармонія людського мікрокосму, гармонія душі й тіла, заснована на гармонії чисел. Третя частина – це вища гармонія макрокосму, що здійснюється рухом планет і народжує музику сфер.

Пауль Гіндеміт. Симфонія «Гармонія світу» (фрагменти на вибір).

Як вплинула на вас музика? Поміркуйте над висловом Пауля Гіндеміта: «Навіть у найменших музичних елементах ми відчуваємо прояв тих самих сил, які надають руху найвіддаленішим зоряним туманностям».

Спробуйте дати власну інтерпретацію циклу картин литовського художника Мікалоюса Чюрльоніса. Поцікавтеся музикою цього митця.

Сергій Прокоф'єв також певний час працював у неокласичному стилі. Один з його творів – Симфонія № 1 «Класична». Перша частина твору схожа на сцену з дитячого балету: мелодії симфонії підкреслено театральні, характерні; вони ніби зображують комічних персонажів-ляльок. Чути звуки казкової ходи – так іде, ледь підстрибуючи та обертаючись навколо себе, королева сніжинок у супроводі свого почту, а після неї на сцені з'являється дехто, схожий на Буратіно, що крокує на дерев'яних ногах, як на ходулях. Завершують цей казковий парад звуки феєрверка, потішні фанфари.

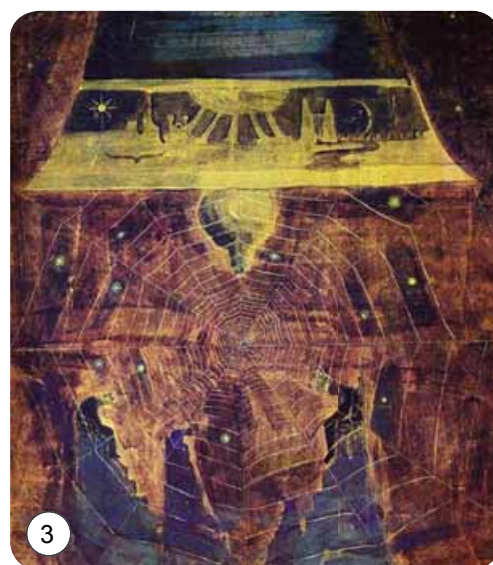
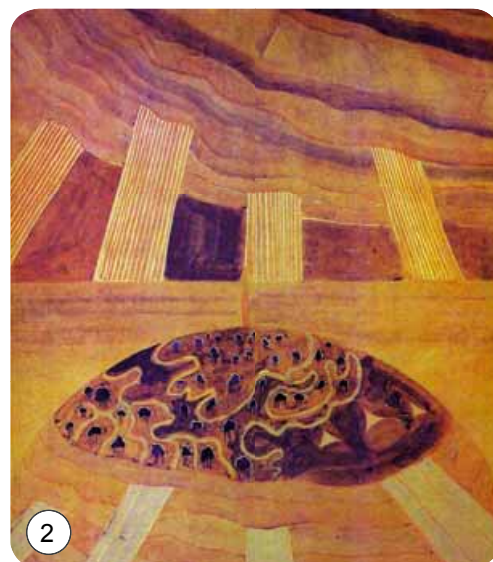
Такою є експозиція першої частини, її основні теми. У подальшому вони проходять ще двічі, дещо змінюючись у розробці і знову повертаючись у репрізі. Назва «Класична» походить від прагнення автора до класичної простоти, класичних форм. Комічне начало, чіткість форми надають симфонії деякої схожості з музикою Йозефа Гайдна, але те життя, що змальовували класики, їхня близькість до світської побутової музики XVIII століття мають мало спільного з казковим балом Прокоф'єва: те, що для класиків було реальним і дійсним, перетворилося тепер у казку, міф...

Сергій Прокоф'єв. «Класична симфонія». I ч.

Які елементи музичної мови використав композитор для створення образів головної та побічної партій симфонії? Як розвиваються ці образи? Пригадайте, які музичні жанри й форми витворилися в епоху класицизму. Назвіть найвідоміших композиторів-класиків.

Мікалоюс Чюрльоніс. Соната сонця:
1 – Алегро; 2 – Анданте; 3 – Фінал

Анрі Руссо.
Тигр під час
тропічної грози

ве, так само уважний до будь-якої деталі (що взагалі характерно для примітивізму). «Тигр під час тропічної грози» (так буквально перекладається французька назва картини) – перший твір Руссо, присвячений джунглям, який дав початок циклу робіт, що принесли художнику найбільшу популярність. Для передачі буйної рослинності джунглів митець використав велику кількість відтінків зеленого кольору та навіть розробив власний метод зображення дощу, що пишеться тонкими «нитками» срібної фарби, яку наносять по діагоналі полотна.

Первозданною красою природи, відкритістю й безпосередністю художніх образів увірвався у світ мистецтва художній напрям під назвою *примітивізм*. Його основна ознака – свідоме, навмисне спрощення художніх засобів, звернення до різноманітних форм народної (селянської) та дитячої творчості, архаїчного та середньовічного мистецтва, творчості народів Африки, Америки, Океанії, Сходу тощо.

У своїх творах майстри розповідали, здавалося б, про звичайні, але такі важливі для кожної людини речі: щирість, відкритість, чисте ставлення до природи тощо.

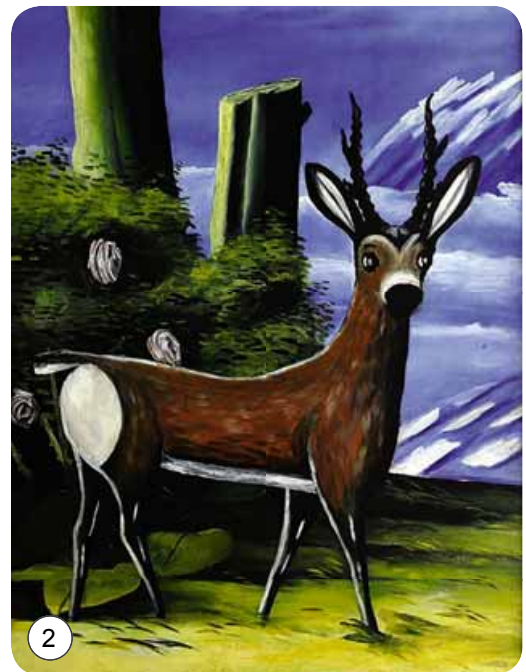
Мистецтво французького художника **Анрі Руссо** вирізняє сміливість задумів, яскравість колірних рішень, певна монументальність образів: він не ділить зображуване на більш та менш важли-

Що відбувається на картині Анрі Руссо? Як ви гадаєте, чи вдалим було полювання тигра?

1

2

Ніко Піросмані: 1 – Рибалка серед скель; 2 – Олень і пейзаж

Натюрморти, веселі гуляння, сцени селянського життя, тварини, ліс – ось теми, що надихали грузинського художника-примітивіста **Ніко Піросмані (Піросманішвілі)**. Він умів надати будням і святкам урочистої значущості. За вдаваною наївністю намальованих тварин і святкових застіль приховані глибокі почуття, біль крізь радість і радість крізь біль. З полотен митця на глядача дивляться очі простих грузинських селян і людські очі тварин, що торкаються сердець і примушують замислитися.

Серед визначних діячів ХХ століття українська художниця **Марія Приймаченко** посідає одне з найпочесніших місць. Вона створила неповторний світ фантастичної краси, світ власних образів.

З усіх тварин, що малювала Марія Приймаченко, «Гороховий звір», мабуть, найліричніший. У дивовижного звіра великі вуха і грива, як у лева, тулуб прикрашають червоні «яблука», на чолі, переніссі та щоках – трикутники ластовиння, а рожеві лапи закінчуються чи то кігтями, чи то клешнями. Круглі чорні очі дивляться допитливо. Та й сам звір – яскрава кольорова пляма – ніби зітканий із сонячного проміння і рожево-червоних хмарин. Зелені стручки гороху, у якому живе тварина, разом із синіми квітами утворюють рослинний орнамент.

Марія Приймаченко.
Гороховий звір

Спробуйте створити вірш на основі ваших вражень про цього фантастичного звіра.

Народні мелодії... Вони полонять і зачаровують людські серця, є родючим ґрунтом для творчості майже всіх музикантів-професіоналів. У них співає, плаче і сміється душа народу.

У ХХ столітті проявився значний інтерес до фольклору різних народів, виник напрям у мистецтві – *неофольклоризм*. Його ознака – оновлення засобів музичної виразності, джерела якого – у зразках народного мистецтва. Досить часто фольклор у цьому напрямі стає головною ознакою авторського мислення.

Непересічне значення для збереження народної спадщини мала діяльність угорців **Бели Бартока** і **Золтана Кодая**, хорова творчість українця **Миколи Леонтовича**, німця **Карла Орфа**, які аранжували народні мелодії, надаючи їм імпульсів до нового життя в умовах сучасності.

Що таке обробка народної пісні? Порівняйте поняття «обробка народної пісні» і «аранжування, інструментування, транскрипція».

Що нового вносить композитор до народної пісні в хоровій обробці? Пригадайте обробки українських народних пісень та їхніх авторів.

В українській музиці початку ХХ століття широкого розвитку набуло хорове мистецтво. У цьому важливу роль відіграла творчість композиторів **Кирила Стеценка**, **Миколи Леонтовича**, **Якова Степового** та ін.

Перед вами – хорова партитура всесвітньовідомого «Щедрика» – обробки української народної пісні Миколою Леонтовичем. Послухайте його у виконанні хорového колективу. Під час слухання стежте за хоровою партитурою. Як відбувається розвиток музики? Як це відображено в нотному записі?

ЩЕДРИК

Обробка *Миколи Леонтовича*

Allegretto
Соло *mf* *ten.* Хор *pp simile*

C. Щед - рик, щед-рик, шел - рі - воч-ка, при - ле - ті - ла ла - сті - воч-ка,
ста - ла со - бі ше - бе - та - ти, гос - по - да - ря ви - кли - ка - ти:
ста - ла со - бі

A. *cresc. poco*
pp ста - ла со - бі

«Ви - йди, ви - йди, гос - по - да - рю, по - ди - ви - ся на ко - ша - ру -
ше - бе - та - ти,
p ше - бе - та - ти,
p»

C. там о - веч - ки по - ко - ти - лись, а яг - нич - ки на - ро - ди - лись.
Т. там о - веч - ки по - ко - ти - лись, а яг - нич - ки на - ро - ди - лись.

C. *tr*
В те - бе то - вар весь хо - ро - ший, бу - деш ма - ти мір - ку гро - шей,
В те - бе то - вар весь хо - ро - ший, бу - деш ма - ти мір - ку гро - шей,
mf
В те - бе то - вар весь хо - ро - ший, бу - деш ма - ти мір - ку гро - шей,
В те - бе то - вар весь хо - ро - ший, бу - деш ма - ти мір - ку гро - шей,

в те - бе то - вар весь хо - ро - ший, бу - деш ма - ти

ten. *simile*

мір - ку гро - шей. В те - бе жін - ка
Хоч не гро - ші, то по - ло - ва,
В те - бе

mf

чор - в те - бе жін - ка но - бро - ва». М...
чор - но - бро - ва». М...

pp *trp dim. poco a poco*

то по - ло - ва, в те - бе жін - ка чор - но - бро - ва». 1 Соло
Шед - рик, шед-рик,

mf *pp*

Шед - рик, шед-рик, шед - рі - воч - ка, при - ле - ті - ла ла - сті - воч - ка!

pp *rit.*

Виконайте твір одноголосно. За бажання розучіть його партіями та спробуйте виконати хором.

Микола Леонтович був всесвітньо ушлюбленим майстром хорових мініатюр, створених на основі кращих зразків української народної пісенності. Він увійшов в історію світової культури як палкий шанувальник і натхненний поет рідної пісні, незрівнянний майстер її художнього перетворення і збагачення. Композитор багато працював з дітьми, створював дитячі хори, що виконували багато обробок українських народних пісень.

1 – Георгій Нарбут. Українська абетка; 2 – Ганна Собачко-Шостак. Жар-птиця

Ігор Стравінський дуже цікавився народною творчістю, театральними виставами. Різні пласти фольклору по-різному відобразилися в музиці найвідоміших балетів композитора. «Жар-птиця» вражає буйною щедрістю оркестрових фарб, яскравими контрастами поетичної хороводної лірики і вогненних танців. У «Весні священній» звучать відлуння давнього обряду, стихійне поривання до весняного відновлення, могутні сили руйнації та творення. Композитор, заглибившись у фольклорну архаїку, радикально оновив музичну мову та образи.

Ігор Стравінський. Балети «Жар-птиця», «Весна священна» (фрагменти на вибір).

Схарактеризуйте фольклорні інтонації у фрагментах творів (мелодичні інтонації, ритм, темп, фактура тощо). Поміркуйте, чи вдалося Миколі Реріху відтворити характери персонажів, для яких він створював ескізи костюмів. Поясніть свої міркування.

Микола Реріх. Ескізи костюмів до балетів І. Стравінського: 1 – «Весна священна»; 2 – «Жар-птиця»

Народна творчість також була джерелом натхнення митців інших видів мистецтва. Деякі художники поєднали у своїх творах ознаки народного декоративного мистецтва та авангардних митецьких течій ХХ століття. У творах **Ганни Собачко-Шостак** елементи народного розпису наповнилися динамічністю, притаманною футуризму. А кутастість ліній у її композиціях є яскравою ознакою кубістичних віянь. Динамічні композиції художниці асиметричні за формою, з довільним, повним фантазії малюнком рослинно-квіткових мотивів і птахів, з буйним колоритом.

Михайло Білас – майстер текстильної пластики, іграшок, автор неперевершених сюжетних панно та аплікацій. У його творах, підґрунтям яких є традиції українського декоративного мистецтва, також відчутні впливи нової епохи.

Графік **Георгій Нарбут**, як добрий знавець українських стародруків і народного мистецтва, виробив новий художній стиль. Завдяки надзвичайній графічній майстерності та опорі на національні традиції він першим в Україні розв'язав завдання комплексного оформлення книги.

На основі детального вивчення давніх рукописів Г. Нарбут створив новий український шрифт. Визначним досягненням митця і всієї української графіки є його «Українська абетка», у якій художник досяг граничної простоти й водночас вишуканості композиції, рисунка й кольору.

Зверніть увагу на заголовні літери, що запропонував художник: одна з них – досить проста, із чіткими абрисами та пропорціями, а інша – пишно оздоблена, ніби сплетена зі стилізованих рослинних елементів.

Більшість композицій автора містить українські мотиви: він зображує пам'ятки народної архітектури, садиби, вітряки, плетені тини, ліричні краєвиди, а також народні музичні інструменти, персонажів народних переказів.

Що відбувається на картині Михайла Біласа? Завдяки чому створено атмосферу свята? Чи можемо ми назвати зображення реалістичним? Поясніть. Як узгоджені з літерами «Абетки» слова із зображеннями?

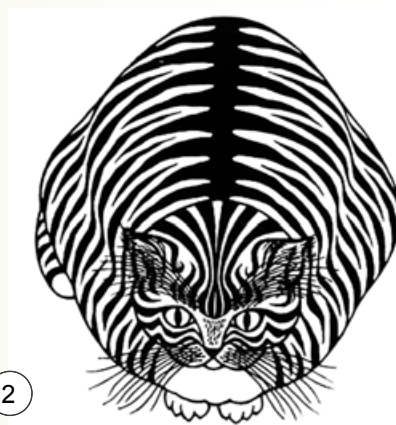
Михайло Білас. Гуцульське весілля (центральна частина триптиха). Гобелен

ФАКТ

1

2

1 – Марія Башкирцева. Жоржет; 2 – Яків Гніздовський. Гравюра «Кіт»

У Люксембурзькому палаці в Парижі біля символічної скульптури «Безсмертя», де викарбувано імена видатних французьких діячів, є ім'я українки за походженням **Марії Башкирцевої**, яка стала визначною постаттю найперше французького мистецтва. Світ картин Башкирцевої – це світ паризького передмістя, світ служниць, робітниць, безпритульних дітей та школярів.

Один з найвідоміших у світі галицьких митців ХХ століття – графік, кераміст **Яків Гніздовський**. Його твори свого часу прикрашали президентські апартаменти Джона Кеннеді у вашингтонському Білому домі.

Український та американський художник **Михайло Димитренко** є автором настінного монументального розпису церков у Міннеаполісі, Нью-Йорку, Торонто. В основі його живописно-декоративної манери – зразки візантійського мистецтва часів імператора Юстиніана та традиції давнього українського мистецтва.

До списку «Сто геніїв сучасності» 2007 року британці включили українського художника **Івана Марчука**. Світ його образів незвичайний і вражаючий – дивне поєднання реальності і фантазії, конструкцій, що ніби мерехтять. Імовірно, це саме завдяки особливій техніці їх виконання – митець винайшов власний стиль письма, нову техніку зображення – **пльонтанізм** (від слів «пласти», «пльонтати»): його картини ніби створені з клубочків чудернацьких ниток.

І це – тільки деякі з видатних митців-українців, які здобули світове визнання. За бажання в мережі Інтернет та інших джерелах можна дізнатися багато цікавого про внесок наших співвітчизників у світове мистецтво.

1

2

1 – Михайло Димитренко. Розпис (фрагмент); 2 – Іван Марчук. Скрипаль

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Подивіться, яка краса може таїтися у звичайних речах! Погляньте навколо, спробуйте побачити незвичайне й відтворити його.

СЛОВНИК

Неокласицизм – напрям у музиці, для якого характерним є звернення до принципів музичного мислення і жанрів, типових для епохи бароко, класицизму.

Неофольклоризм – термін, що застосовується щодо музичних творів, у яких поновлення засобів виразності органічно пов'язане з опорою на фольклор.

Запитання і завдання

1. Як у мистецтві модернізму відобразилися буремність і краса ХХ століття?
2. Наведіть приклади різних напрямів і стилів у мистецтві модернізму. Порівняйте їх.
3. Поміркуйте, як поєдналися в мистецтві традиції та новаторство.
4. Узагальніть здобутки мистецтва епохи модернізму.

Робота з додатковими джерелами інформації

Проведіть учнівську конференцію «Модернізм очима сучасника». Підготуйте доповіді, презентації про видатних митців цього періоду з виявленням власного ставлення до їхньої творчості.

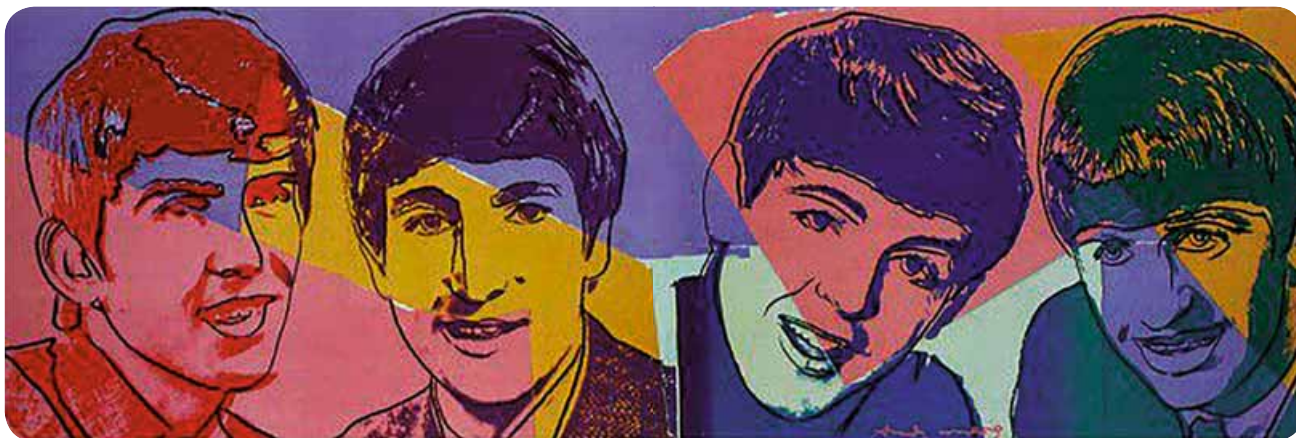
Епоха постмодернізму

Історія людства позначена послідовною зміною культурних епох. Остання з них дістала назву доби **постмодернізму**, у якій отримали найзриміше втілення характерні риси нашої сучасності. Можна сказати, що, подібно до того, як світогляд і настрої суспільства початку ХХ століття знайшли своє яскраве вираження в мистецтві модернізму, аналогічно наша сучасність знаходить своє найбільш сильне відображення в мистецтві постмодернізму.

Виникнення постмодернізму пов'язане щонайперше зі стрімким розвитком технічного прогресу, зокрема засобів масової комунікації, і, як результат, – безперервним зростанням кількості інформації в суспільстві. Людина на зламі ХХ–ХХІ століть сприймає її в десятки тисяч разів більше, ніж це було, наприклад, 300–400 років тому. Саме це спричинило виникнення нового типу сприйняття людиною цього потоку інформації – вона відкрита до всього, але ж сприймає все як знаки, інколи навіть не намагаючись досягнути сутність явищ.

Постмодернізм охоплює загальні тенденції в сучасному мистецтві та різноманітні художні школи й течії, що виникли на межі ХХ–ХХІ століть. Якщо митці-імпресіоністи відтворювали миттєві враження від світу, що їх оточує, представники модерну намагалися побачити красу й естетику в усіх проявах людського буття, модерністи постійно прямували до чогось нового і прагнули завжди винайти те, чого не було раніше, то представники постмодернізму прийняли буття таким, яким воно є, і, зробивши мистецтво гранично відкритим, наповнили його фрагментами реального життєвого процесу.

Характерною ознакою мистецтва постмодернізму є свобода творця і відсутність обмежень для самовираження. У попередні епохи відбувалося чітке відмежування професійного мистецтва від масової культури, натомість мистецтво постмодернізму активно вступає в діалог з нею, переосмислюючи її та даючи їй випереджальні завдання, наприклад, у сфері моди, музики, танцю, реклами тощо. Так складається єдине, пульсуюче художнє середовище, де колишні поняття «елітарного» і «масового» втрачають будь-який сенс.

Енді Воргол. Бітлз (поп-арт)

1 – Макс Ернст. Імператор Убу (дадаїзм); 2 – Марсель Дюшан. Колесо велосипеда;
3 – Енді Воргол. Чотири Мерилін (поп-арт)

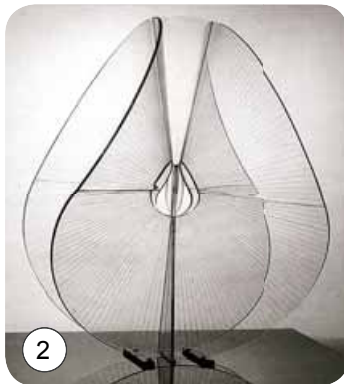
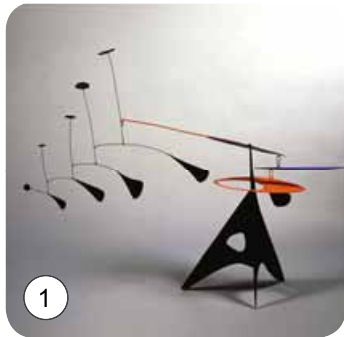
Існує думка, що початки постмодернізму заклали ще у 20-х роках ХХ століття представники художнього напрямку *дадаїзм* з їхніми скандальними витівками – безглуздими колажами, домальованими шедеврами, концертами, де замість музики били в банки, блазеньськими танцями тощо. Усе це був своєрідний анархічний бунт молодих художників, які намагалися показати бурхливий дух своєї епохи. У їхній творчості не було нічого спільного. Нічого, окрім нічим не обмеженого прагнення свободи.

Одне з головних досягнень дадаїстів – *реди-мейд* (*ready-made*) – художній прийом, що нині широко застосовується в мистецтві. Його сутність у тому, що предмет промислового виробництва переноситься зі звичної побутової обстановки й експонується у виставковій залі.

Таким чином, завдяки зміні оточення змінюється і сприйняття об'єкта: глядач бачить у предметі, виставленому на подіумі, не утилітарну річ, а художній об'єкт, виразність його форми і кольору.

1 – Клас Олденбург. Ложка і вишенька;
2 – Клас Олденбург і Казі ван Брюгген. Бандмінтонний воланчик (поп-арт)

1 – Олександр Колдер. Рухливий абстрактний об'єкт;
2 – Наум Габо. Прозора варіація на сферичну тему

Саме це яскраво виражено у творчості митців *поп-арту* – одного з напрямів сучасного мистецтва. Поп-арт звів у ранг твору мистецтва звичайні побутові предмети з повсякденного навколишнього світу і зображення людей, оздобивши все це яскравим колоритом чи химерною формою. Як основний предмет і образ поп-арт використовував образи продуктів споживання, фотографії, предмети вжитку тощо. У результаті образ, запозичений у масовій культурі, поміщався в інший – художній – контекст.

Поп-арт виявився як вибух енергії та емоцій. Основні його риси: райдужні (до «кислотних») насичені кольори, різкі форми, що впадають в око, елементи, що повторюються (як для акценту, так і для тла). З поп-арту починається вихід об'єкта у тривимірний оточуючий простір і безпосередньо його зв'язок з реальним оточенням. Як наслідок, з'являються нові твори скульптури – гігантські бутерброди, пам'ятники у вигляді губної помади, копії пляшок і лампочок; розширені форми колажу – комбінації та асамбляжі.

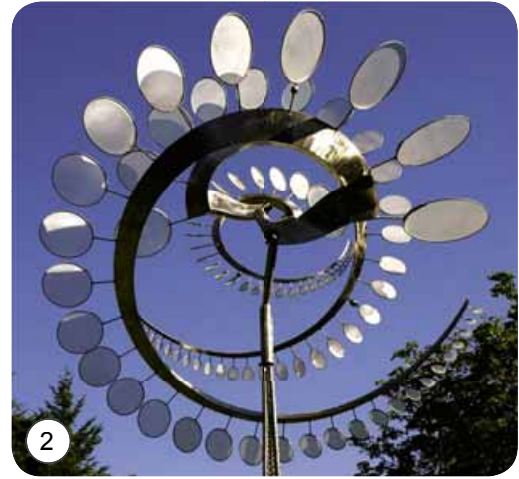
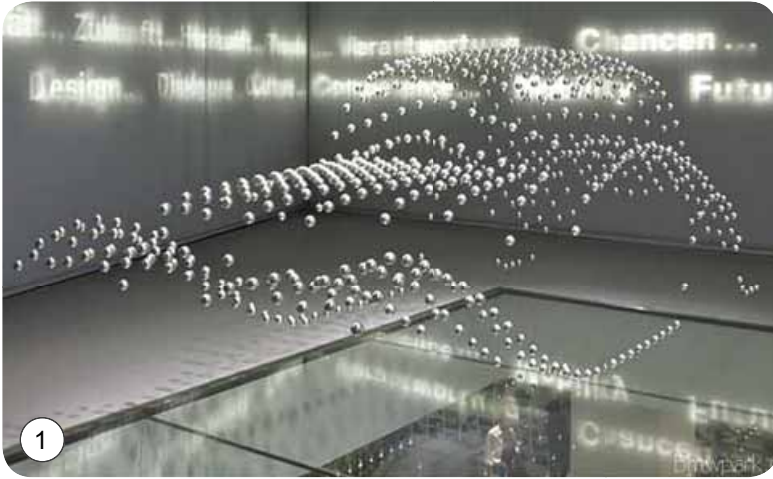
Значний вплив на творчість митців сучасності має розвиток технологій (медіа, комп'ютерних, Інтернету). Традиційні види живопису, графіки, ліплення тощо тісно поєднуються з новими технічними засобами творчості (фотографією, кінематографом, відеозаписом, електронними звуко-, світло-, кольоротехнікою).

Ці впливи й синтетичні поєднання ми спостерігаємо в кінетизмі (*кінетичному мистецтві*) (від грец. *кінетикос* – «той, який приводить у рух»). Його твори – це об'ємні скульптурні чи архітектурні композиції, що рухаються. Уперше про кінетичне мистецтво почули на початку ХХ століття, коли американець **Олександр Колдер** створив свій перший мобіль із дротяних конструкцій, що приводилися в рух за посильної допомоги мотора. Метою було вдихнути нове життя в скульптуру, сказати «ні» її статичності, подолати рамки традицій і дозволити їй більше взаємодіяти з навколишнім середовищем. Рух мав стати сполучною ланкою між твором мистецтва і світом.

Сьогодні твори кінетичного мистецтва – цілісний художньо-технічний синтез візуального (кольори, світло й тіні), звукового (стерео і моно) і механічного (структура, форма). Щоб оживити застиглу матерію, митці застосовують не тільки електричні мотори – вони експериментують з потоками води, вітру, силою Землі.

1 – Жан Тенглі та Нікі де Сен-Фалль. Фонтан Стравінського; 2 – Дерек Хаггер. Колібрі

1 – Кінетична скульптура в музеї BMW; 2 – Ентоні Хоув. Кінетична скульптура

У Парижі є незвичайний фонтан, названий іменем композитора Ігоря Стравінського. Його створили художник-кінетист **Жан Тенглі** та його дружина **Нікі де Сен-Фалль**. Фонтан складається із 16 скульптур-мобілів, які перебувають у русі. Вони розміщені по всій площі фонтана (1650×35×3600 см). По черзі випускаючи струмені води, фігури «розігрують» виставу, яку супроводжують найкращі твори Стравінського.

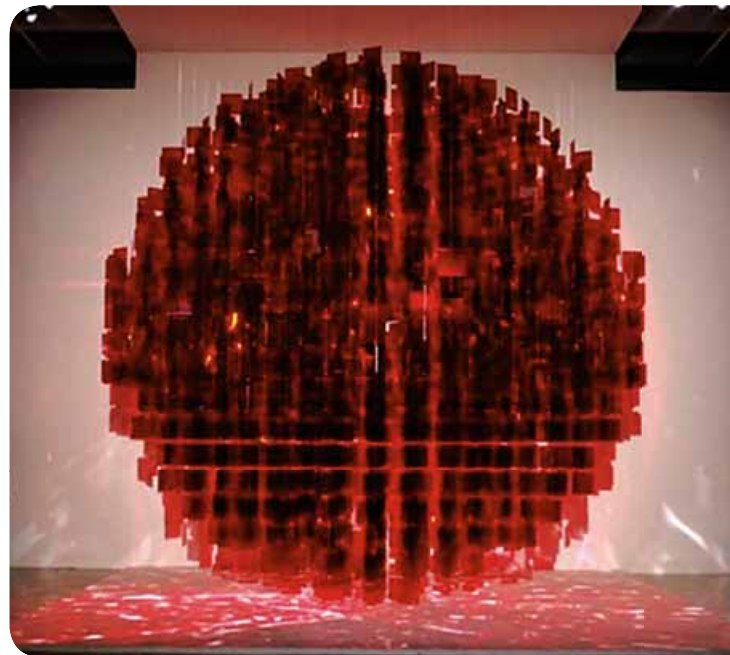
Кінетична скульптура в музеї BMW (м. Мюнхен, Німеччина) упродовж тривалого часу вражає відвідувачів: 714 металевих сфер по чергово складаються у формі моделей автомобілів цієї марки.

Аргентинський художник **Хуліо Ле Парк**, із чиїм ім'ям пов'язаний розквіт кінетичного мистецтва, відомий своїми експериментами з кольором та оптичними ілюзіями. Його інтерактивні роботи полишають межу між глядачем і твором мистецтва.

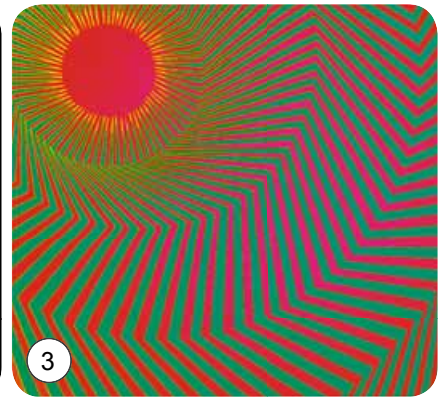
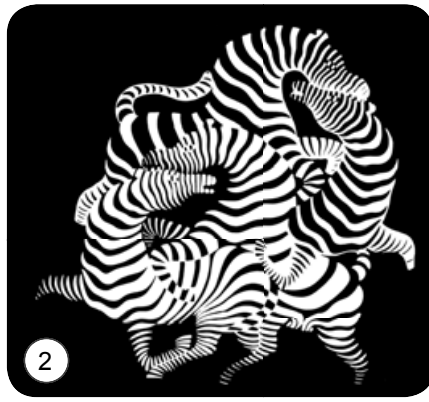
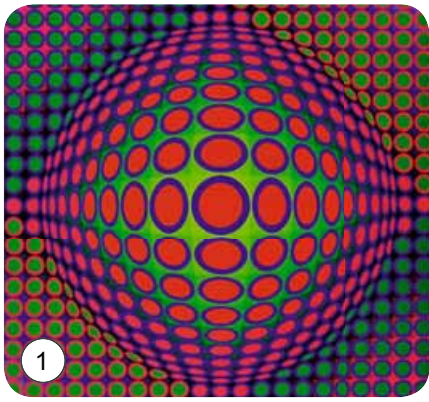
Уся творчість Хуліо Ле Парка базується на ідеях, прописаних у маніфесті художників-кінетистів групи GRAV. Там зазначено, що вони хочуть «зацікавлювати глядача, виводити його зі стану остраху, розслабляти», «змушувати його брати участь», «розвивати в нього сильну здатність до уяви і дії». Поміркуйте, чи реалізуються ці лозунги у творах кінетичного мистецтва.

У живописі кінетичне мистецтво поступово трансформувалося в *оп-арт* (від англ. *op art* (*optical art*)). Кінетисти-скульптори оживляли матерію, а художники – простір. Оп-арт відкрив людині можливості геометричного малюнка у відтворенні руху на площині, який, незважаючи на зовнішню чіткість і незмінність, дає змогу по-новому поглянути на звичайні форми і фігури. В ідеалі в результаті тривалого розглядання творів оп-арту має виникати особливий візуальний ефект руху елементів композиції, динаміки, хоча сам твір залишається статичним. Художник ніби бавиться з глядачем, змушуючи свої образи мерехтіти й пульсувати. Найяскравішим представником оп-арту є **Віктор Вазарелі**. Він досягав оптичних ефектів за допомогою геометризованих комбінацій ліній і плям, а також уведення колірних і тональних контрастів,

Хуліо Ле Парк. Червона сфера

Композиції Віктора Вазарелі (1, 2); Бріджет Луїзи Райлі (3)

ритмічних повторів, перетину спіралеподібних і решітчастих конфігурацій. Сучасні майстри оп-арту для створення своїх робіт не тільки звертаються до пензлів і фарб, а й використовують складні механізми, дзеркала й лінзи, різні матеріали, що дозволяють створювати дивовижні конструкції.

Сьогодні твори кінетичного мистецтва часто застосовують як декор з метою оформлення навколишнього простору. Елементи рухомих композицій можуть бути як повноцінними експонатами виставки, так і її доповненням. Використовуються вони і для художньої виразності масових заходів, під час оформлення парків, торговельно-розважальних центрів, площ тощо.

Поміркуйте, які художні засоби використали митці оп-арту для відтворення відчуття руху, пульсації.

Художні пошуки постмодернізму привели до створення нових образів, засобів і матеріалів зображення. У художній практиці важливим стає не об'єкт зображення, а власне процес його створення.

Один з найпотужніших і найвпливовіших рухів в історії сучасного мистецтва – *абстрактний експресіонізм* – живопис дії, живопис жесту, який заперечував традиційні закони композиції щодо заповнення площини картини і розглядав накладання фарби на папір чи полотно як слід вільного жесту, довільного руху руки митця. Спільне для митців цього напрямку – спонтанне вираження свого внутрішнього світу в хаотичних формах, не організованих логічним мисленням. Радість, гнів, пристрасть, тривогу,

1 – Джексон Поллок. Сині стовпи; 2 – Ганс Гофман. Рівнодення; 3 – Кліффорд Стілл. Onement VI

Інсталяції: 1 – Арка в пам'ять про великого Клода Моне;
2 – Парасольки, що літають у повітрі; 3 – Джин Шин. Звукова хвиля

страждання вони насправді «вихлюпували» потоками фарб на полотно. Ця техніка отримала назву «дріпінг» (від англ. «капає») і стала однією з провідних у так званому «живописі дії», або «живописі жесту». Започаткував дріпінг американський художник **Джексон Поллок**, який першим відмовився від підрамників і, розстилаючи полотно на підлозі, безладно набризкував на нього фарбу з тюбиків або банок.

Чи не найрозповсюдженішим видом сучасної художньої творчості є *інсталяція* (точніше, арт-інсталяція). Це просторова композиція, оригінальний арт-об'єкт, який створюється з найрізноманітніших, часом дуже несподіваних, деталей, побутових предметів та елементів, промислових матеріалів, із використанням сучасних технологій, включаючи кіно, відео, віртуальну реальність, Інтернет тощо. Створюючи свої інсталяції, художники змушують поглянути на звичайні речі в несподіваному ракурсі, зовсім по-іншому. Основна мета цієї художньої техніки – створити художньо-смысловий простір, що дозволяє актуалізувати смисли та почуття, недоступні в буденності; глядач стає активним учасником, а не спостерігачем.

Інсталяції можуть бути як постійними (стаціонарними) об'єктами, виставленими у приміщеннях, зокрема музеїв, так і тимчасовими, створеними в публічних та приватних просторах.

Фестиваль
світла в Бельгії

Ці твори можуть бути відверто епатажними і скандальними, але здебільшого вони виглядають дуже гармонійно й відповідають найвищим естетичним нормам. Цілі парки, музеї, вулиці стають місцем, де володарює творчість і фантазія. І як добре, що багато сучасних арт-інсталяцій – це дійство, що захоплює й заворожує, і до нього обов'язково хочеться долучитися, стати його співучасником.

Останнім часом у всьому світі особливої популярності набули світлові інсталяції. Такі незвичайні арт-об'єкти є в багатьох столицях і великих містах планети. Сяючі об'єкти найрізноманітніших форм і кольорів надають міським вулицям і площам фантастичного святкового вигляду.

Які образи захоплюють художників-інсталяторів? Поміркуйте, який сенс несе кожен із творів.

Перформанси

А ось інше художнє явище сучасності. Ви йдете по вулиці й раптом бачите перед собою дві застигли скульптури. Хтось кладе монету в капелюх, що лежить поруч зі скульптурами, і вони... оживають: виконують танець або роблять певні рухи, характерні для персонажів, яких вони зображують, а потім знову завмирають. Це – *перформанс* (від англ. *performance* – «вистава», «виступ», «спектакль»). І в цьому випадку перформанс триває до того часу, доки скульптури тут.

Що таке перформанс? Це коротке художнє або театральне дійство, яке відбувається в певний момент у певному місці, яке творить сам митець або група учасників. Від театру його відрізняє те, що учасники перформансу не грають вичені й відрепетитувані чужі ролі. Вони діють у рамках зображуваного персонажа або групи персонажів, «проживають» його. Написаних ролей у них немає, але сюжет, як

правило, присутній. Ще одна його відмінна риса – центральна роль людини, яка його представляє. Якщо в когось виникне питання: «Перформанс – що це?» – можна сміливо відповісти, що це щонайперше сам перформансист, його тіло, жести, додаткові атрибути у вигляді костюмів, реквізиту та інших виразових засобів. У цьому криється головна відмінність цього явища від образотворчого мистецтва, де об'єктом подання є полотно або скульптура. Крім того, на відміну від класичного мистецтва, сприйняття і розуміння перформансу не вимагає спеціальної інтелектуальної підготовки, він розрахований на будь-якого перехожого, який подивився, здивувався і пішов далі, переважно не замислюючись над тим, як цю дію класифікувати, хто був її засновником і які будуть наслідки. Піонерами перформансу вважають югославську художницю **Марину Абрамович** та німецького художника **Йозефа Бойса**, наймасштабнішою акцією якого була «7000 дубів» (1982 р.), під час якої люди поступово розбирали базальтові блоки й висаджували дерева.

Найближчим до цього художнього явища в сучасному мистецтві є *хепенінг*. Якщо в перформансі під час театралізованого дійства митець не ставить жодних цілей і не передбачає безпосередньої участі публіки, то хепенінг можливий лише за активної участі публіки. Митець тільки починає хепенінг, а що врешті-решт вийде з усього цього, залежить від глядачів-учасників. Можливо, саме тому цей вид творчості іноді називають «спонтанною безсюжетною театральною подією».

Довідка

Енвайронмент (від англ. «середовище», «оточення») – велика просторова композиція, що охоплює глядача на зразок реального оточення, шляхом особливої системи інсталяції предметних та аудіовізуальних (фото-, відео-, слайдо-, кіно-тощо) об'єктів. У результаті створюється особливе візуально й енергетично активне багатовимірне просторове середовище, що повністю поглинає глядача (слухача), підпорядковує його своїм законам. Один з видів сучасного енвайронменту – створення експо-простору для творів мистецтва. Він організовується у приміщеннях – виставкових залах чи приміщеннях, що раніше мали суто утилітарне призначення (у цехах заводів та фабрик, будівлях електростанцій, складських приміщеннях тощо). У такому художньо організованому експо-просторі людина (глядач) перетворюється на активного учасника дійства-процесу експонування-сприйняття поряд з експонованими об'єктами (творами мистецтва). Це, по суті, новий просторовий художній об'єкт, що включає й експоновані предмети, і всю систему їх експонування.

Флешмоби

Ще одним яскравим явищем сучасності є *флеш-моби* – сплановані масові акції, у яких заздалегідь зібрані учасники одночасно здійснюють певні дії за попередньо обговореним сценарієм. Різновидом флеш-мобу є *арт-моб* – акція, що має мистецьку спрямованість з акцентом на творчу складову (зокрема, з використанням реkvізиту, хореографічного, театрального, музичного супроводу) і більш націлена на видовищність, естетичність. Для втілення арт-мобів працює команда, що складається з режисерів, сценаристів, людей, які допомагають з організацією. Їх проведення передбачає репетиції учасників.

Поміркуйте, які перформанси чи флеш-моби ви могли б створити разом зі своїми однокласниками. На дозвіллі поцікавтеся розвитком сучасного театрального мистецтва. Зробіть висновки.

З-поміж характерних ознак мистецтва постмодернізму – запозичення, перегуки, свідоме цитування і переплетення різних стилів, традиційних жанрових різновидів. Це позначилося на нових віяннях в архітектурі. Зразок новітньої архітектури – будинок художньої галереї в Штуттгарті, збудований за проектом англійського архітектора **Джеймса Стерлінга**. Тут поєднуються елементи різних архітектурних стилів та епох.

Фасад прикрашено різнокольоровими світильниками у вигляді довгих труб, що йдуть по усьому контуру будівлі, – виникає асоціація з промисловим будівництвом, де розфарбування труб переслідує суто утилітарні цілі. Усередині будівлі – світлі зали, скло і сталь – і раптом натрапляєш на колони, ніби запозичені з єгипетського храму. Внутрішній дворик стилізовано під «античні руїни», повиті плющем; тут давні статуї, а кілька плит навалено одна на одну – ніби «археологічні розкопки».

*Джеймс Стерлінг.
Будинок
художньої галереї
в Штуттгарті*

Це новітня архітектура, яка покликана задовольнити потяг людини до видовищності і яскравості. У книжці англійського архітектора Чарльза Дженкса «Мова архітектури постмодернізму» міститься програма нового зодчества: «*Часи радикальної перебудови міських структур канули в минуле... місто давно перестало бути головною метою містобудівників. Розпочався період переоцінки цінностей: нова міська архітектура перестає черпати творчі сили у футуристичних видіннях. Навпаки, у своїх помислах вона звертається до непроминального – до історії*».

У музичному мистецтві спостерігається вияв множинного синтезу – поєднання різних художніх стилів. **Альфред Шнітке** висунув концепцію «полістилістики» – цілеспрямованого поєднання в одному творі несумісних або суттєво відмінних стилістичних елементів, основними формами вираження яких є цитата, псевдоцитата, алюзія (стилістичний натяк, гра в стиль) тощо. Полістилістика дала змогу розширити коло виразових засобів, поєднати «низьке» і «високе», «банальне» і «вишукане».

«Сюїта у старовинному стилі» Альфреда Шнітке – зразок майстерності стилізатора – створена на основі його кіномузики (до фільму «Пригоди зубного лікаря» та мультфільму «Спорт, спорт, спорт»). Цей твір складається з п'яти частин, стилізованих під барокову музику (Пастораль, Балет, Пантоміма, Менует і Фуга).

Альфред Шнітке. Сюїта у старовинному стилі.

Які риси музики стилю бароко ви пам'ятаєте? Які характерні ознаки бароко ви відчули під час слухання музики?

Українські композитори також експериментували в цьому напрямі. Цікаві інноваційні пошуки притаманні **Євгену Станковичу**, який поряд із монументальними циклічними творами пише камерні одночастинні симфонії, у яких використовує різні поєднання інструментів, стилістичних ознак. Наприклад, у Симфонієті (маленькій симфонії) втілено образ юності, яка впевнено крокує по життєвому шляху. Ліричний образ сучасника постає в обрамленні цитат з музики різних авторів і стилів: зокрема, теми долі з 5-ї симфонії Бетховена, колаж з інтонацій до-мінорної прелюдії з I тому «Добре темперованого клавіру» Й.С. Баха.

Євген Станкович. Симфонієта.

Пригадайте і наведіть приклади сучасних аранжувань класичної музики. Розкажіть про відомі вам твори.

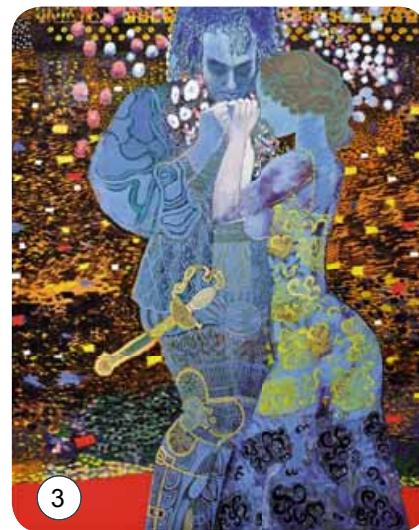
В епоху постмодернізму митці також розвивають техніки і стилі, напрацьовані попередниками. Наприкінці ХХ століття у творах **Віктора Зарецького** відродився стиль модерн. Його картини вражають колоритом

1

2

3

Віктор Зарецький: 1 – Поцілунок; 2 – Солдатка; 3 – Віктор Зарецький, Майя Зарецька-Григор'єва. Оксамитова ніч. Духи кохання

1

2

українського фольклору, розмаїттям орнаментальних стилізацій, оригінальними сучасними сюжетами. Краса в його творах постає через виразність ліній, плям, через гармонію барв. Часто художник звертався до жіночих образів. Жінка на портретах Віктора Зарецького постає такою, якою вона прагне бути, якою створила її природа та світова поезія, – вродливою і таємничою, жіночною і привабливою, жагучою і бажаною, діамантом, що потребує оправу... Художник щедро створював ту чарівну «оправу», у якій у нездійснених мріях живе кожна з них.

1 – Говард Беренс. Пейзаж (фрагмент);
2 – Айріс Скотт. Собака в бризках води

Що вирізняє стиль митця? Яку роль на полотнах Віктора Зарецького відіграють ритм і колір?

Американського художника **Говарда Беренса** називають «Моне ХХІ століття». Він створює шедеври, використовуючи ніж замість пензля.

Блискучий художник, незрівнянний колорист у пошуках тем і образів подорожує європейськими містами й селами, і цей контакт із зовнішнім світом переносить на полотно, створюючи світ краси, де поєднуються любов до яскравих фарб, майстерність і стиль.

Американська художниця **Айріс Скотт** пише в техніці *Fingerpainting*. Її роботи дуже нагадують твори імпресіоністів та постімпресіоністів. Чудові, сповнені позитиву й життєвої енергії картини художниця створює за допомогою десятків тисяч мазків-дотиків. Працює вона не пензлем, а паль-

Роб Гонсалвес.
Плавання на заході сонця

п'ям, чергуючи короткі мазки з довгими, змішуючи фарбу на руках, а потім – безпосередньо на полотні.

Стиль, у якому малює всесвітньовідомий художник з Канади **Роб Гонсалвес** (с. 77), нагадує сюрреалістичні картини, але краще його назвати «магічний реалізм». Картини митця – це завжди чарівне об'єднання світів, непомітні метаморфози, перетікання об'єктів з однієї іпостасі в іншу.

Поцікавтеся творчістю сучасних художників та стилем, у якому вони працюють.

Яскравим прикладом віянь нової епохи і впливу технічного прогресу в мистецтві є *електронна музика* – музичні композиції, створені переважно за допомогою електронних засобів та цифрових технологій: синтезаторів, семплерів, комп'ютерів і драм-машини тощо. Це той напрям музичного мистецтва, що найдинамічніше розвивається в наш час. Цьому посприяла доступність електронної музики. Адже сьогодні за допомогою комп'ютера можна створити досить якісну електронну композицію.

Довідка

У пошуках нових музичних форм композитори експериментували у сфері виявлення різних можливостей технічних досягнень епохи (зокрема, обладнання звукозапису). Так з'явилася «конкретна музика». Композитор записував на магнітну плівку різні звуки, а потім монтував їх, створюючи фонограму. Для утворення звукових композицій використовувалися всі можливі джерела звучань (звуки довкілля чи індустріального середовища, музичних інструментів, синтезовані електронні звучання), зафіксовані на магнітній плівці. Результатом композиції ставала фонограма, яку й демонстрували на концертах.

Перші твори, виконані в цій техніці, змонтував французький звукорежисер та інженер **П'єр Шеффер**. Він записав «Етюд з турнікетом» для ксилофона, дзвонів, дзвіночків і двох дитячих іграшкових машин, «Етюд з каструлями», «Етюд на залізниці», де використовувалися звуки локомотива, перестуку коліс, виття сирен, поштовхів вагонів тощо, записані на паризьких вокзалах. Вони були оброблені в ритмічному контрапункті з рясним використанням аччелерандо і крещендо, соло і туті локомотивів вагонів.

Творці електронної музики працювали над штучною електричною генерацією звуку, його перетвореннями та організацією в цілісні музичні твори. Сьогодні основою різних видів популярної естрадної музики (рок, поп, хіп-хоп, реп тощо) є електроніка. Електронна музика є універсальною, адже здатна відтворити весь навколишній простір, що звучить. Поняття «електронна музика» найчастіше застосовують до неакадемічної експериментальної та популярної музики (ембіант, техно, індастріал, хауз, транс тощо). Щодо академічної музики найчастіше вживають термін «електроакустична музика». Специфіка виконання електроакустичної музики полягає в обов'язковому використанні гучномовців, керуванні просторизацією звуку для його посилення і спрямування на слухача. Завдяки цьому з'явилися специфічні неконцертні та мультимедійні жанри – звукове мистецтво, звуковий ландшафт, звукова скульптура, електроакустичні інсталяції та перформанси тощо.

Способи творення та засоби електронної музики постійно оновлюються під впливом безперервного вдосконалення інформаційних технологій, розвитку медіа-мистецтва тощо.

Дослідіть історію розвитку електронної музики, визначте її основні віхи та визначних представників.

Засоби електроакустичної музики: 1 – драм-машина; 2 – мікшерний пульт; 3 – синтезатор

ФАКТ

В Україні засновано міжнародні проекти електроакустичної музики, які проводяться у Києві: «Музичні інсталяції та електронна музика» (від 1997 р.), «Електроакустика» (від 2003 р.), «ЕМ-візія» (від 2005 р.). Також у рамках фестивалів сучасної музики проводяться концерти електронної музики, зокрема «Два дні та дві ночі нової музики в Одесі» та «Контрасти» (Львів). Один з найбільших фестивалів електронної експериментальної музики в Україні – «Деталі звуку» (Київ, від 2005 р.).

Дізнайтеся про аналогічні проекти у світі.

HAPPY NEW YEAR (З НОВИМ РОКОМ)

Автори **Бенні Андерсон, Бьорн Ульвеус**

No mo - re champa - gre and the fi - re works are throug here we
Знов Но - вий рік, знов ле - тить ла - па - тий сніг, вцей ніч -

are, me and yuo fee - ling lost and fee - ling blue it's the
ний, доб - рий час Но - вий рік прий - шов до нас. Ждуть завж -

end of the par - ty. And the morning seems so grey, so un -
ди цьо - го свя - та лю - ди всі - ти і я, що вцю

like yestur - day Now's the time for us to say Happy New
мить нам по бажати мрі я вкож - но - го сво - я. Щас - тя то -

Year! Happy New Year! May we all have a vi - sion now and then
бі, Щас - тя ме - ні, щас - тя всім лю - дям на зем - лі

Of a world where eve - ry neigh - bor is a friend.
хай квіт - нуть ус - мішки ді тей на всій зем - лі..

Happy New Year! Happy New Year! May we all
Бу - дем дру - жить, Бо - гу слу - жить! У доб - ро -

17 ti - have ova hopes our will to try
 зго - ді жить оу зі свя - том віс

20 if we don't we might as lay down and die You and
 у - сім ба - жа є мо здо ров'я й дов - гих літ... доб - рих

22 I... I... I...

2. Sometimes I see
 How the brave new
 World arrives
 And I see
 How it thrives
 In the ashes
 Of our lives
 Oh yes, man is a fool
 And he thinks
 He'll be Ok
 Dragging on
 Feet of clay
 Never knowing
 He's astray
 Keeps on going
 Anyway
 Refren
3. Seems to me now
 That the dreams
 We had before
 Are all dead
 Nothing more
 Than confetti
 On the floor
 It's the end
 Of a decade
 In another
 Ten years time
 Who can say
 What we'll find
 What lies waiting
 Down the line
 In the end of
 Eighty-nine
 Refren

2. Друже мій, знай, де б не був твій рідний край,
 Сумувати не час – Новий рік прийшов до нас.
 Люди планети, свято нас єднає всіх,
 Ну ж за руки, друзі милі, хай луна веселий сміх.

Приспів.

3. Знов Новий рік, знов летить лапятий сніг,
 В цей нічний, добрий час Новий рік прийшов до нас!
 Нумо диву ми радіти, і дорослі і малі!
 Якщо буде мир на світі, буде щастя на землі.

Приспів.

Робота в групах. Об'єднайтеся в групи за художніми інтересами. Проаналізуйте тематику пісень, що виконує ваш улюблений виконавець (виконавиця, виконавці). Які проблеми сучасності в них порушено? Висловіть свою позицію щодо цих проблем. Визначте улюблену пісню та виконайте її.

СЛОВНИК

Асамбляж (франц. *assemblage*) – вільна композиція з різноманітних елементів чи накопичення матеріалу у вільних комбінаціях.

Драм-машина – електронний музичний інструмент для створення й редагування музичних ударних фрагментів, що повторюються.

Мікшер (мікшерний пульт) – електронний музично-акустичний пристрій, що має широкі сервісні можливості – еквалайзер, різноканальний підсилювач, канали ефектів, реверберацію, затримку, монітор, панораму, повернення, вставляння тощо – і дозволяє музиканту поєднувати (мікшувати) різноманітні акустичні якості звуку музичних інструментів у найширші комбінації.

Семплер – електронний музичний інструмент з можливостями запису, редагування та відтворення звуків.

Запитання і завдання

1. У яких художніх явищах виявилось мистецтво постмодернізму?
2. Порівняйте інсталяцію і картину в музеї, перформанс і театральний твір тощо.
3. Пригадайте й схарактеризуйте явища сучасної культури – рекламу, дизайн, напрями сучасної музики (зокрема, джаз, рок, поп) тощо. Наведіть приклади.
4. Колективне завдання: створіть арт-інсталяцію, обґрунтуйте її сенси.

Робота з додатковими джерелами інформації

Поцікавтеся різноманітними проявами (течіями, напрямками, художніми явищами) мистецтва постмодернізму. Зробіть власні добірки творів.

Наші досягнення

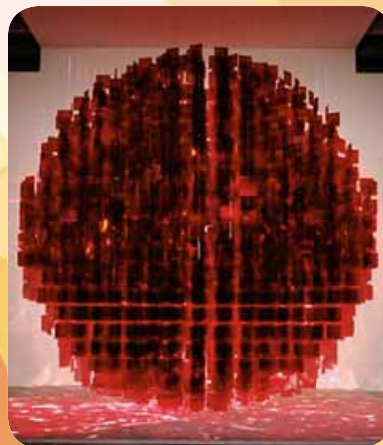
1. Назвіть відомі вам мистецькі стилі (течії, напрями) XX–XXI століть.
2. До якого стилю належать твори на ілюстраціях?

3. Які нові музичні явища виникли і розквітли у XX столітті?
4. За якими ознаками ви можете визначити імпресіонізм у живописі?

5. Яких рис набула архітектура в епоху модернізму і постмодернізму?
6. Наведіть приклади синтезу мистецьких і технічних засобів у мистецтві постмодернізму.

7. Поміркуйте і визначте, що об'єднує ці твори мистецтва. Який з них «зайвий» у цьому ряду? Поясніть.

8. Порівняйте зображення. Зробіть висновки.

9. Дайте узагальнену характеристику одного з художніх стилів (напрямів, течій), з якими ви ознайомилися.

10. Оберіть у підручнику твір мистецтва. Схарактеризуйте його, висловте емоційно-ціннісне ставлення до нього.

11. Якою музикою, на вашу думку, доцільно озвучити експозицію творів авангарду? Схарактеризуйте цю музику або доберіть конкретні твори.

12. Придумайте ідею для арт-інсталяції, перформансу, арт-мобу. Поділіться нею зі своїми однокласниками. По змозі спробуйте реалізувати її.

Екранні види мистецтва. Форми поширення мистецтва

Кінематограф: цілісність зображення і звуку

Пошуки можливостей відображення рухливості й динамічності навколишньої дійсності хвилювали людину з давніх часів. Ще в наскельних зображеннях первісної людини трапляються серії малюнків із відтворенням послідовності певних дій, що відображали етапи руху. Згодом художники постійно прагнули передати динаміку розгортання подій. Отже, ідея відтворення рухомого зображення виникла не на безплідному ґрунті, а була підготовлена всім попереднім розвитком культури.

Геніальна думка про передачу динаміки зображення через послідовну серію картинок або предметів утілювалася поступово. Винайдення в 1839 році французом Луї Дагером фотографії та створення його співвітчизниками Огюстом та Луї Люм'єрами апарата, завдяки якому з'явилась можливість проєкції рухомих фотографічних зображень на екран, привели в 1895 році до появи кіно. У Парижі в «Гран кафе» на бульварі Капуцинок 28 грудня 1895 року відбувся перший публічний платний сеанс «Сінематографа братів Люм'єр». Глядачі столиці Франції побачили перший фільм – «Вихід робітників із фабрики». Саме цю подію прийнято вважати датою народження кінематографа.

Цей дивовижний винахід, значення якого співмірне хіба що зі значенням винайдення книгодрукування, дуже швидко почав розповсюджуватися не тільки Європою, а й Америкою і за досить короткий термін досягнув величезних результатів щодо можливостей виразових засобів, здатності впливати на світ і людей.

ФАКТ

В історії збереглися імена десятків винахідників системи відтворення тривалого рухомого зображення, які працювали в різних країнах (найвідоміші з-поміж них англійець Едвард Майбрідж і француз Етьєн-Жюль Марей), але їхні винаходи через фінансові або технічні проблеми здебільшого не було доведено до кінця.

Першою успішною кінематографічною системою були два пристосування: кінетограф («записує рух») – пристрій, що знімає, та кінетоскоп («показує рух») – пристрій, що відтворює. Їх винайшли американський учений Томас Едісон та інженер Вільям Діксон. Патент на цей винахід було видано 14 березня 1893 року, а перший комерційний сеанс відбувся 14 квітня 1894-го. З огляду на це Едісона й Діксона можна було б вважати винахідниками кіно, але кінетоскоп було розраховано тільки на індивідуальний перегляд, що, очевидно, не дозволило публіці того часу розгледіти в ньому щось більше, ніж простий атракціон.

Тому винахідниками кінематографа визнано братів Луї та Огюста Люм'єрів, які були знайомі з конструкцією едісонівської техніки і, завдяки тому, що вчений не став патентувати свій винахід у Європі, змогли скористатися деякими його ідеями. Їхній апарат «сінематограф» і дав назву кінематографу. Публічні ж сеанси братів Люм'єр просто виявилися найбільш популярними та успішними з комерційної точки зору, тому їх і прийнято вважати «батьками кінематографа».

Розвиток засобів демонстрації кінофільмів

Люм'єрівські сеанси складалися зазвичай з десятка п'ятдесятисекундних стрічок. Переважно показ починався фільмом «Вихід робітників із фабрики», потім показували різні ролики, у яких обов'язково демонстрували рух (наприклад, хвилювання моря, працюючих ковалів, вправи гімнастів, сніданок дитини, звичайні вуличні сценки тощо). Найбільшу популярність мали два ролики, яким Люм'єри, власне, зобов'язані визнанням їх «батьками кіно», – це «Прибуття потяга на вокзал Ла-Сьота» (1896) та «Политий поливальник» (1895). У першому із цих фільмів потяг, що під'їжджав до станції по діагоналі кадру, так швидко й помітно збільшувався, що багато глядачів з переляку зістрибували зі своїх місць – таким сильним був ефект руху ніби з глибини пласкої картинки – ефект, який ніколи раніше не траплявся в жодному із зображальних мистецтв. Саме цей фільм швидко приніс популярність новому видовищу, через що його іноді помилково вважають узагалі першим в історії кіно.

«Политий поливальник» – це був, по суті, перший сюжетний фільм, що мав закінчену оповідальну структуру за всіма канонами класичної драматургії. У ньому є експозиція (людина поливає зі шланга сад), зав'язка (хлопчик за спиною поливальника наступає на шланг), розвиток дії (поливальник у подиві зазирає в наконечник шланга), кульмінація (хлопчисько прибирає ногу зі шланга, і струмінь води б'є в обличчя поливальника) і розв'язка (поливальник б'є хлопця, а той – тікає).

Кінофільм «Политий поливальник» (реж. Луї та Огюст Люм'єри).

Простежте драматургію фільму.

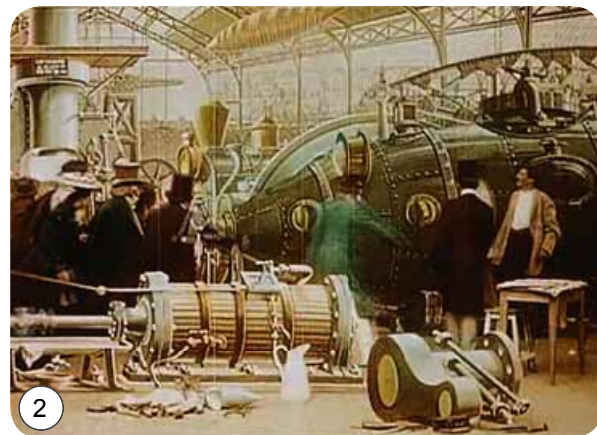

Кадри з фільмів: 1 – «Прибуття потяга на вокзал Ла-Сьота»;
2 – «Политий поливальник» (реж. Луї та Огюст Люм'єри)

Поняття «художній (ігровий) фільм» виникло в 1908 році у Франції завдяки **Жоржу Мельєсу**, який першим став знімати фільми за сценаріями. Цей час і вважається народженням кіно як самостійного виду мистецтва. Мельєс так захопився новим винаходом, що неподалік Парижа збудував перший кінознімальний павільйон і почав створювати фільми-вистави. Відповідно до всіх театральних законів він творив на сцені дійство, а потім фіксував його на плівку. Поєднуючи в одній особі режисера, постановника, оператора, сценариста, декоратора, актора, Мельєс зняв близько 500 кінострічок, серед яких «Подорож на Місяць», «Неймовірна подорож», «Завоювання полюса».

І якщо у витворах Люм'єрів життя поставало у своїх природних формах, то мельєсівські фільми були «рукотворним», поставленим за законами театру видовищем. Картини Мельєса вирізнялися багатством вигадки, різноманітністю технічних вирішень, розмахом декорацій, але, на відміну від фільмів братів Люм'єр, актори були обмежені сценою і фільми були не багаті на різні плани. Знімаючи досить розгорнуті сюжети із зав'язкою, розвитком сюжету, кульмінацією, він не обмежувався одним монтажним кадром і збирав сюжет із кількох епізодів. Це й привело Мельєса до відкриття одного з провідних засобів кінематографічної виразності – *монтажу*.

Таким чином, мистецтво кіно зобов'язане своєю появою діяльністю братів Люм'єр та Жоржа Мельєса. Їхні імена уособлюють два полюси кінематографічної образності – документальність (фотографічність, правда життя) та театральність (акторська та режисерська майстерність). Уся подальша історія розвитку ігрового кіно репрезентує, по суті, домінування тієї чи тієї художньої моделі.

Кадри (реконструкція) з фільмів: 1 – «Подорож на Місяць»;
2 – «Неймовірна подорож» (реж. Жорж Мельєс)

Довідка

Кіномистецтво можна поділити на такі види:

- **Художній (ігровий)** кінематограф, у якому відтворюються сюжети, які зіграли актори.
- **Документальний** кінематограф, що відтворює події, відзняті в реальному житті. Особливу групу неігрового кінематографа складають освітні й науково-популярні фільми, призначені для популяризації знань.
- **Мультиплікація (анімація)** – «оживлені» графічні або лялькові персонажі.

За тривалістю показу фільми поділяють на *повнометражні* та *короткометражні* (15–20 хв).

На початку свого існування через недосконалість технічних можливостей кінофільми були «німими». Але «німота» ранніх картин була тільки технічною, люди в них говорили (це сприймалося через артикуляцію), їхня мова передавалася через написи-титри, шрифт яких відбивав гучність і навіть інтонацію. Для створення виразних екранних образів за відсутності голосу – важливого інструменту актора – виробився абсолютно особливий неповторний стиль спілкування з глядачем за допомогою міміки та жестів. Виразність рухів деяких акторів німого кіно навряд чи може бути перевершена навіть у сучасному звуковому кіно. Велику аудиторію збирали кінотеатри, де демонстрували фільми за участю видатних акторів німого кіно **Чарлі Чапліна, Макса Ліндера, Віри Холодної**.

Зазвичай показ німих кінострічок відбувався під музичний супровід на фортепіано. Професія піаніста в кінотеатрі називалася «тапер». Під час демонстрації фільмів музикант іноді імпровізував, а частіше – просто виконував фрагменти класичних творів. Музика мала ілюструвати зміст подій, що відбувалися на екрані, – героїчних, комічних, драматичних, ліричних. У деяких випадках покази фільмів супроводжували ансамблі або навіть цілі оркестри.

На дозвіллі перегляньте один з фільмів німого кіно. Зверніть увагу на гру акторів. Які засоби виразності вони застосовували для реалістичності й зрозумілості втіюваного образу? Схарактеризуйте музичний супровід фільму.

Об'єднайтеся в пари (трійки). Поміркуйте над сюжетом, який ви могли б «зіграти» як актори німого кіно. Спробуйте його відтворити. Подумайте, якою за характером музикою було б доцільно озвучити вашу гру.

1 – Макс Ліндер; 2 – Віра Холодна

Виникнення звуку в кіно датується жовтнем 1927 року, коли компанія Warner Bros. («Ворнер Бразерс») продемонструвала в Нью-Йорку перший звуковий художній фільм «Співак джазу» (реж. Алан Кросленд), у якому було поєднано зображення і звук. Безумовно, апарати для запису звуку та відтворення його через гучномовці існували й раніше, але не було способу синхронізувати звук і кінозображення.

З уведенням звуку кіномистецтво збагатилося живим словом, повсякденними шумами, різними звучаннями. Звук став одним з найважливіших засобів художньої виразності в кіно, несучи на екран власну інформацію.

Одними з перших звукових фільмів, які вважаються справжніми шедеврами кіномистецтва, є «Нові часи» Чарлі Чапліна, «Грона гніву» Джона Форда, «Хліб наш насущний» Кінга Відора, «Волга-Волга» і «Цирк» Григорія Александрова тощо.

Роль музики як важливого художнього засобу у створенні екранного образу – «емоційного підсилювача» зорових вражень – стала досить вагомою. Конкретне призначення музики у фільмі визначалося авторським задумом. Без слів «сповіщаючи» про настрої і почуття героїв, так звана закадрова музика стала не лише емоційним забарвленням фільму та окремих епізодів, а й виразом людських пристрастей, утіленням конфліктів.

У кінофільмах часто використовують пісні, які нерідко стають такими популярними, що продовжують самостійне життя поза екраном.

Афіша до кінофільму «Співак джазу»

Назвіть пісні – «візитівки» улюблених кінофільмів. Поміркуйте про їхню роль у фільмі.

1

2

1 – Кадр із кінофільму «Волга-Волга» (реж. Григорій Александров);
2 – Чарлі Чаплін у кінофільмі «Пожежник» (реж. Чарльз Чаплін)

Кадр із кінофільму
«Титанік»
(реж. Джеймс Кемерон)

Хороша музика – не просто талановита, а влучна саме для цієї картини – наділяє кінотвір надзвичайно потужним впливом на глядача. Особливу – гуманістичну – місію виконує музика в кінофільмі «Титанік» (реж. Джеймс Кемерон) про катастрофу в мореплаванні. У кульмінаційному епізоді, коли всіх пасажирів лайнера, що наразився на айсберг, розколовся навпіл і потопав, охопила паніка, музиканти взяли до рук смички – і залунали прекрасні мелодії високої класики. Спокійна, піднесена камерна музика підтримувала дух приречених на загибель людей, яких пронизували жах і відчай. Музиканти грали до останньої хвилини, доки океан не поглинув їх разом з понад тисячею інших жертв. Лейтмотивом вічного кохання стала пісня із цього фільму у виконанні Селін Діон. Кінострічка «Титанік» увінчана цілою низкою однієї з найпрестижніших нагород у кінематографі – «Оскар».

Кінофільм «Титанік».
(реж. Джеймс Кемерон, фрагменти).

Поміркуйте, як звукове оформлення впливає на сприйняття фільму.

Селін Діон. My Heart Will Go On (з кінофільму «Титанік»).

Музику до кінофільмів писали багато відомих композиторів, зокрема з-поміж наших співвітчизників – **Борис Лятошинський, Мирослав Скорик, Євген Станкович, Володимир Бистряков** та ін.

Багатопланові симфонічні композиції, у яких музика ставала важливим компонентом утілення художнього задуму, притаманні фільмам режисерів, які тісно співпрацювали з композиторами. Зокрема, невід'ємною частиною мистецького синтезу є музика Євгена Станковича до історичного фільму «Роксолана» (реж. *Борис Небієридзе*) та твори Володимира Губи й Ігоря Поклада в мультсеріалі «Як козаки...» (реж. *Володимир Дахно*).

Кадр із кінофільму «Титанік» (реж. Джеймс Кемерон)

1 – Кадр із кінофільму «Весілля в Малинівці» (реж. Андрій Тutiшкін); 2 – кадр із мультфільму «Бременські музиканти» (реж. Інесса Ковалевська)

Справжнім «головним героєм» кіноекрана ставала музика в музичних фільмах. Класиці присвячено екранізації опер «Чарівна флейта» Вольфганга Амадея Моцарта (реж. *Інгмар Бергман*), «Травіата» Джузеппе Верді (реж. *Франко Дзеффіrellі*), «Кармен» Жоржа Бізе (реж. *Франческо Розі*). Улюбленими для багатьох глядачів є музичні комедії «Веселі хлоп'ята» (реж. *Григорій Александров*), «Карнавальна ніч» (реж. *Ельдар Рязанов*); «За двома зайцями» (реж. *Віктор Іванов*) та мультфільми, приміром «Бременські музиканти» (реж. *Інесса Ковалевська*). Сучасну музику популяризують фільми, присвячені джазу, наприклад, «Рег-тайм» (реж. *Мілош Форман*), а також мюзикли, серед яких найвідоміші «Звуки музики» (реж. *Роберт Вайз*) і «Моя чарівна леді» (реж. *Джордж К'юкор*) за «Пігмаліоном» Бернарда Шоу (останні дві стрічки отримали премії «Оскар»).

Про творчість всесвітньовідомих співачок знято кінострічки «Каллас назавжди» і «Повернення Баттерфляй» (реж. *Олег Фіалко*). В останній зі згаданих картин звучить голос славетної Соломії Крушельницької, що тривалий час лунав з найкращих оперних сцен світу. Саме завдяки її вокальній майстерності було «врятовано» оперу італійського композитора Джакомо Пуччіні, що спочатку зазнала провалу на прем'єрі, а невдовзі, коли головну роль Баттерфляй виконала українська співачка, – мала грандіозний успіх.

Джакомо Пуччіні. Опера «Чіо-Чіо-сан». Арія Чіо-Чіо-сан у виконанні Соломії Крушельницької.

Схарактеризуйте музику арії, пригадайте, що таке арія в оперному спектаклі. У вільний час (за бажання) перегляньте художній фільм Олега Фіалка «Повернення Баттерфляй».

Кадри з кінофільмів: 1 – «За двома зайцями» (реж. Віктор Іванов); 2 – «Веселі хлоп'ята» (реж. Григорій Александров); 3 – С. Крушельницька в ролі Чіо-Чіо-сан

Від середини ХХ століття починається виробництво **стереофільмів** – аналогів сьогоdnішнього 3D. З появою стереозвучання, багатоканальних систем звукопередавання (*Dolby Stereo, Dolby Digital, Dolby Digital Surround*) у кінематографістів з'явився новий засіб художньої виразності щодо звукового рішення фільмів, новий спосіб впливу на аудиторію.

Завдяки технічному облаштуванню кінотеатрів звуковими стереосистемами, появи об'ємного звуку (відтворення багатоканальних фонограм через систему гучномовців, розміщених по колу від слухача) з'явилася можливість «виходу» екранного простору в зал, підсилення глибини занурення глядача в атмосферу фільму, «задіяння» його безпосереднім учасником, а не стороннім спостерігачем події. Адже звук несе величезне емоційне навантаження. Він стимулює уяву, але ще більшою мірою – відчуття. Саме завдяки різноманітному звучанню глядачі під час перегляду фільму гостріше відчувають тривогу і спокій, страх і радість, сум'яття і впевненість, безпеку і небезпеку.

Першу спробу використати просторовий звук і музичний звукозапис у кіно зробив 1940 року **Волт Дісней**, який зняв анімаційний фільм «Фантазія». Саме тоді звук уперше фізично «оточив» глядача, помістивши його в простір екранної історії.

Мультфільм «Фантазія». Фрагмент (реж. Джеймс Елгар та ін.).

На дозвіллі перегляньте мультфільм у повному обсязі. Схарактеризуйте враження від нього. Які відомі вам твори музичної класики в ньому звучать? До якого музичного жанру ви зарахували б таке поєднання музичних номерів у єдине ціле? Як узгоджено характер музики та анімаційних образів?

Стереозвук відкрив у кіно нові можливості для відтворення дії «поза кадром». Тепер закадровий простір може бути заповнений різними звуками, і це не обов'язково підтримка візуального ряду. Завдяки майстерній роботі звукорежисера можливо відтворити перспективу віддалення звуку, дати чітке спрямування руху об'єкта, визначити, де він перебуває. Наприклад, герой фільму «Володар перснів: Братерство персня» (реж. Пітер Джексон) Хоббіт бігає по сусідніх кімнатах, і глядачі чують тільки звук його переміщення, отримавши на початку епізоду уявлення про те, як розташовані кімнати в будинку. У кадри ж ми бачимо іншого героя.

Кадри з мультфільму «Фантазія» (реж. Джеймс Елгар та ін.)

Кадр із кінофільму «Володар перснів: Братерство персня» (реж. Пітер Джексон)

Завдяки різноманітним технічним досягненням сучасного кіномистецтва за допомогою звуків можна «розповісти» історію, що виходить за межі екрана. Як-от у фільмі «П'ятий елемент» (реж. Люк Бессон) канал над-низьких частот передає гул космосу, посилюючи ірреальність простору. Від краю до краю залу над глядачами «пролітають» зірки, рухаються небесні тіла – у кадрі та в закадровому звучанні. І саме в силу акустичної відчутності космічного простору візуальні образи у фантастичних історіях такого роду набувають «тілесності», забезпечуючи «ілюзію реальності».

У цьому фільмі у сцені втечі головної героїні Лулу дія розвивається у фантастичному місті майбутнього. Будинки розташовані дуже близько один до одного. Їдучи від переслідувачів, таксі, у якому перебуває дівчина, швидко рухається то вгору, то вниз, робить круті повороти. Кадрів, які відтворюють рух, небагато, і вони переважно середнього й загального планів. Але уява глядача «домальовує» власну картину події. І саме звук розширює простір кінооповіді, «добудовуючи» зображення у свідомості глядача, а зображення провокує людську уяву.

Кадри з кінофільму «П'ятий елемент» (реж. Люк Бессон)

Довідка

Серед професій майстрів творення кінозвучання є *саунд-дизайнери*, які створюють звуки, яких не існує в природі. Наприклад, ричання гігантського монстра Годзілли або різноманітні магічні звуки у фільмах про Гаррі Поттера тощо. Дизайнер звуку використовує щось максимально схоже за звучанням і починає «ліпити» з нього дещо чарівне за допомогою різних комп'ютерних програм. Безперечно, робота дуже цікава, але вимагає неймовірної фантазії!

Отже, у кіномистецтві звук є повноправним партнером зображення. Професійні режисери ретельно ставляться до того, як під час зйомки фільму буде записано, а потім змонтовано звук. І тому одним з вагомих етапів у створенні фільму є *звуковий монтаж*. Це, по суті, велика звукова картина, що складається зі звуків-«пазлів» – розмовних і музичних фрагментів, інших звуків: скрипіння, шурхотіння, тупотіння, скрикування тощо. Під час монтажу різних звучань можливі різноманітні накладення, що допомагає не просто формально скріпити, а й пов'язати за змістом різні сцени. Завдяки звуковому монтажу ми можемо почути одночасно схлипування і сміх, танцювальну музику й ридання, створюючи безліч виразних образів.

На жаль, сьогодні часто «хорошим» звуком називають гучний звук. Але висока точність запису пострілів і вибухів, вдало стилізовані голоси інопланетних істот – це не ознака майстерної режисури звуку. Добре оркестрована й записана музика набуває цінності, коли вона інтегрована в структуру фільму. Шуми, музика тощо мають цінність тільки тоді, коли вони є частиною цілого – фонограми, що розвивається в часі та взаємодіє з іншими компонентами фільму.

Є ТІЛЬКИ МИТЬ

Вірші *Леоніда Дербеньова* Переклад *Ігоря Федчишина*
Музика *Олександра Зацепіна*

При - зрач - но все в э - том ми - ре бу - шу - ю - щем.
Кло - піт - но нам в цьо - му сві - ті бурх - ли - во - му.

5
Есть толь - ко миг за не - го и дер - жись. Есть толь - ко
Є тіль - ки мить, що лас - ка - є сер - ця. Є тіль - ки

10
миг меж - ду прош - лым и бу - ду - щим, и - мен - но он
мить між вчо - раш - нім і ни - ніш - ним. Са - ме в - на

15
на - зы - ва - ет - ся жизнь! 1 2
ма - є наз - ву - жит - тя! 3
Есть толь - ко жизнь. Веч - ный по -
тя! 3 ро - ку - у

Кінематограф: захопливе видовище

Кіно, увірвавшись у всесвіт людини і ставши для багатьох частиною життя, за століття перетворилося із чорно-білого німого ролика на феєричне видовище, головною метою якого є максимально занурити глядача в дію кінофільму.

Мистецтво кіно синтетичне за своєю природою. Воно сполучає елементи інших мистецтв: літератури (сценарій, мова дійових осіб, текст від автора тощо); образотворчого мистецтва (композиція, колорит, світлотінь); театру (гра акторів, мізансцени); музики (вокальна, інструментальна). У кінофільмі всі ці елементи інших мистецтв синтезуються, тобто об'єднуються в єдине художнє ціле.

Кіно як вид мистецтва має свою особливу художню мову. Одним з найважливіших засобів кіномистецтва є **монтаж** – поєднання окремих кадрів фільму або звукових (музичних) треків до кінотвору в єдине ціле. За допомогою монтажу можна з'єднати кадри, зняті в різних місцях і в різний час, а також різноманітні звуки відповідно до задуму режисера.

З-поміж специфічних, притаманних лише кінематографу прийомів створення художнього образу важливим є **зйомка різних планів**. Кінокадр може вмістити й великий панорамний пейзаж, і натовп людей, і величезну будівлю. Цей кадр буде знято загальним, або дальнім, планом. Але в кадрі можуть відтворюватися й менші за розмірами зображення – наприклад, дитина, яка грається на майданчику, невелика кімната, машина, – які знімають середнім планом. А якщо кіноапарат наблизить до глядача обличчя актора, його руку, очі тощо – це буде крупний план. Велике значення для втілення задуму режисера має **ракурс** зйомки – саме завдяки йому кіноглядач може споглядати зображення зверху, збоку, знизу, здалеку, з висоти пташиного лету або впритул тощо.

До специфічних засобів виразності кінематографа належать різноманітні **спецефекти**.

Упровадження кольору в кіно відбувалося повільніше, ніж впровадження звуку. Було пройдено довгий шлях від розфарбовування кожного кадру вручну до загальноприйнятого зараз способу фіксації та відтворення барв на електронному носії.

Перший кольоровий фільм вийшов ще в 1922 році. Він був досить примітивним, із червоно-зеленою гамою кольорів (без синього кольору) і тому не справив значного впливу на глядачів. Перший «повноцінно кольоровий» короткометражний фільм системи «Technicolor» під назвою «La Cucaracha» вийшов у 1934 році. А вже через рік з'явився перший повнометражний кольоровий фільм «Бекі Шарп» (реж. *Рубен Мамулян*), від якого починається відлік ери кольорового кіно.

Перлина

Одним з найвідоміших перших кольорових фільмів є кінокартина **«Віднесені вітром»** (1939, реж. **Віктор Флемінг**, продюсер **Девід Селзнік**), поставлена за однойменним романом американської письменниці Маргарет Мітчелл. Прем'єра фільму відбулася 15 грудня 1939 року в м. Атланта, де й розгортається його основна дія.

Фільм завоював 8 премій «Оскар» (і дві почесні). Це – найкасовіша стрічка в історії прокату в американському кінематографі.

У вільний час перегляньте фільм «Віднесені вітром». Поміркуйте над «формулою» його успіху. Яка, на вашу думку, провідна ідея фільму? Подискутуйте над питанням «Позитивні персонажі твору: аргументи і протиріччя».

Афіша (1) та кадри (2–5) з кінофільму «Віднесені вітром»

Створення фільму – це копітка праця людей багатьох професій. І те, що ми бачимо на екрані, – це лише верхівка «айсберга», за якою криється робота режисерів, сценаристів, освітлювачів, операторів, костюмерів, гримерів, декораторів тощо.

Коли ми дивимось кінофільм, то не замислюємося над тим, що створити відповідну атмосферу кінооповіді неможливо без важливої складової – гриму і костюмів акторів та декорацій. Без них важко уявити магію кіно. Це цілісна реальність по той бік камери, яка допомагає акторам оживити вигаданих персонажів, занурити глядачів у чарівний світ їхніх пригод.

Грим – це мистецтво зміни зовнішності актора. У ньому використовуються спеціальні гримерні фарби (грим), перуки, пластичні наклейки. Завдання гримера – створюваний образ максимально наблизити за зовнішнім виглядом до виконуваної ролі. Завдяки майстерності гримера сучасні актори можуть «перевтілюватися» в різних історичних персонажів, відомих особистостей; представників іншої раси чи фантастичних істот; в образи, старіші або молодші, ніж виконавець ролі тощо. Крім фарб для створення різних образів (зокрема, нереальних, фантастичних), використовуються, наприклад, рідкий латекс (речовина, яка має колір людської шкіри, що швидко висихає на шкірі і стає еластичною, завдяки чому можна надавати їй потрібної форми), спеціальні комплекти для створення спецефектів.

Костюми героїв фільму також відіграють важливу роль у створенні його візуального ряду. Костюм – це елемент образу героя, він допомагає створити потрібне оточення, а також розкрити внутрішній світ героя. Художник з костюмів відповідає за кожну деталь, адже це впливає на загальне сприйняття художнього образу картини, його відповідності тій епосі, у якій відбуваються дії.

Як костюми та грим впливають на створений візуальний образ?

І, звичайно ж, цілісність зорового ряду будь-якого фільму неможливо уявити без *декорацій*.

Багато сцен з відомих фільмів знімають у студіях, знімальних павільйонах із декораціями, спеціально створеними для конкретного фільму. Їх зводять цілі творчі групи, що включають будівельників, теслярів, малярів, художників, дизайнерів, іноді навіть інженерів-конструкторів.

На ранніх етапах розвитку кінематографа для зйомок часто будували тільки передній план декорацій. А задній був просто намальований на великих полотнищах, натягнутих позаду сцени. Наприклад, у фільмі «Подорож на Місяць» (1902, реж. *Жорж Мельєс*) декорації переднього плану непомітно для глядача «перетікали» в намальовану на задньому

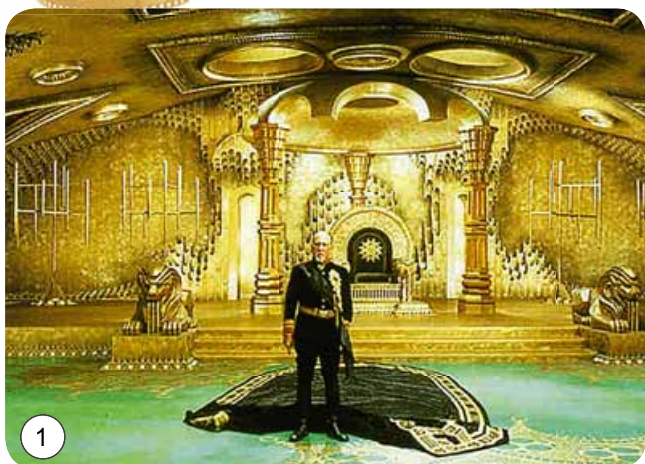
Кадри з кінофільмів: 1 – «Клеопатра» (реж. Джозеф Манкевич);
2 – «За двома зайцями» (реж. Віктор Іванов)

плані картину. Але кіноіндустрія розвивалася, росли й запити кіноглядачів. Як результат, декорації ставали дедалі складнішими, і сьогодні їх часто замінює оформлення простору з використанням цифрових технологій.

Для багатьох фільмів, щоб відтворити реальність сюжету, декорації будували на студіях. Так, у кінострічці «2001 рік: Космічна одісея» (1968, реж. Стенлі Кубрик) декорації були воістину космічними – їх автори створювали цілих три роки. Режисер хотів, щоб стрічка максимально ілюструвала майбутнє з технічної точки зору. Для сцен, що показують акторів усередині космічного корабля, Стенлі Кубрик побудував справжню центрифугу висотою з триповерховий будинок і шириною три метри (с. 100). Вона складалася з двох частин, які можна було розсовувати, і могла обертатися зі швидкістю 4,5 кілометра на годину. Ця декорація коштувала 750 тис. доларів, а її зведення тривало півроку.

Кадри з кінофільмів:
1 – «Легенда про княгиню Ольгу» (реж. Юрій Іллєнко);
2 – «Мисливець та Снігова королева» (реж. Седрик Ніколя-Троян);
3 – «Людина-павук» (реж. Сем Реймі)

Елементи декорацій: 1 – тронний зал Імператора з кінофільму «Дюна» (реж. Девід Лінч); 2 – «центрифуга – космічний корабель» з кінофільму «2001 рік: Космічна одиссея» (реж. Стенлі Кубрик)

Для фільму «Дюна» (1984, реж. Девід Лінч) було побудовано вражаючу декорацію тронного залу Імператора. Вона була створена з деревини, гіпсу та інших матеріалів, але облицювання повинно було виглядати так, ніби все зроблено із чистого золота, зокрема 24 тис. сталактитів, які насправді були виготовлені з полістиролу. Їх створювали й розвішували вручну впродовж трьох місяців.

Крім студій, зйомки відбуваються й у природному середовищі, а декорації для них добудовують у доквіллі. Так, знаменитий Хоббітон – місто хоббітів з «Володаря перснів» – був спеціально збудований у чарівній місцевості Нової Зеландії.

У Тунісі між пустелею Сахарою і солоним озером Шотт-ель-Джерід було збудовано декорації Мос-Еспи – космопорту на батьківщині Скайуокерів – спекотній і сухій планеті, що обертається навколо подвійного Сонця, захід якого можна побачити в кіноепопеї Джорджа Лукаса «Зоряні війни».

1 – Хоббітон з кінофільму «Володар перснів» (реж. Пітер Джексон); 2 – космопорт із кінофільму «Зоряні війни» (реж. Джордж Лукас)

Та часто декораціями стають реальні природні й архітектурні об'єкти. Наприклад, усе хорватське місто Дубровник використовувалося як прототип Королівської Гавані в серіалі «Гра престолів», а зйомки «Гаррі Поттера» відбувалися в реальних ландшафтах і спорудах Великої Британії.

Зокрема, у сценах з «Хогвартс-Експресом» було використано реальний лондонський паровоз, що курсує однією з наймальовничіших місцевостей Великої Британії Вестхайленд. Зйомки фільму відбувалися й на околицях загадкового й похмурого замку Енік, і в приміщеннях Оксфордського університету, і в Даремському соборі, розташованому поблизу кордону з Шотландією, і в багатьох інших мальовничих місцевостях.

У нашій країні також багато місць, де знімалося кіно, і не тільки українське. Наприклад, в Одесі біля Чорного моря знімали деякі епізоди голлівудського блокбастеру «Перевізник» (реж. Луї Летер'є), італійський кінофільм «Легенда про піаніста» (реж. Джузеппе Торнаторе) – історію про талановитого музиканта, який усе своє життя провів на величезному океанському лайнері. Реквізит для фільму, зокрема й корабель, режисерові запозичили міські музеї та морський порт. А Львів та його околиці ставали декораціями пригодницьких, історичних і навіть казкових кінострічок. Так, кіноказка «Чарівний голос Джельсоміно» (реж. Тамара Лисиціан) за мотивами творів Джанні Родарі знімалася переважно в старих кварталах міста. У кадрах фільму легко впізнати площу Ринок, палац Потоцьких, каплицю-усипальницю роду Боїмів та інші прекрасні пам'ятки історії та архітектури.

1 – Місце зйомки кінофільмів про Гаррі Поттера; 2 – Королівська Гавань із телесеріалу «Гра престолів»

Кадри з кінофільмів:
1 – «Легенда про піаніста» (реж. Луї Летер'є);
2 – «Чарівний голос Джельсоміно» (реж. Тамара Лисиціан)

Поцікавтеся, де знято ваші улюблені кінотвори. Під час перегляду зверніть увагу на кінодекорації.

Довідка

Нині кінематограф завдяки стрімкому розвитку технологій активно вдосконалюється. Майстерність сучасних творців спецефектів вражає. Для їх створення кінематографісти використовують певні прийоми й трюки, зокрема:

хромакей, суть якого полягає в тому, що актор знімається на тлі полотна тканини зеленого або синього кольору (рир-екрана), а після зйомки замість полотна ставлять потрібне зображення. Таким чином в одному павільйоні можна зняти практично цілий фільм;

Хромакей: до і після комп'ютерної обробки

захоплення руху – його мета відтворити природні рухи людини у вигаданого персонажа. Для цього актор, одягнений у костюм, оснащений датчиками, робить певні рухи, а потім ці дані анімації переносять на комп'ютерного персонажа. Таким чином, комп'ютерний персонаж рухається так само, як людина (плавно і фізично правильно). Іноді захоплення руху використовують для того, щоб додати справжньому акторові що-небудь комп'ютерне (наприклад, комп'ютерний грим);

дублювання, завдяки якому один актор може зіграти близнюків. Спочатку для досягнення ефекту камеру просто ставили на штатив, знімали два дублі, не зрушуючи її з місця, а потім накладали кадри один на один під час монтажу;

комп'ютерне моделювання обличчя акторів – створюються повністю змодельовані актори (наприклад, обличчя «зістарюється» або «омолоджується»);

поєднання анімаційного і реального зображення, яке здійснюється під час монтажу фільму;

мініатюри – невеликі макети (наприклад, космічних кораблів, незвичайних машин) для створення масштабних видовищних сцен;

«час кулі» – ефект, що застосовується у фільмах і комп'ютерних іграх з метою показати камерою, що «рухається», нерухомий об'єкт у тому положенні, якого в реальності той не може зберігати, наприклад, повільний рух камери навколо завмерлого в падінні келиха з водою, що вихлюпується з нього, коли і сам келих, і всі краплі рідини не змінюють свого взаємного розташування протягом усього часу «обльоту» камери;

система керування рухом камери – автоматична система керування зйомками, за допомогою якої кінематографісти можуть запрограмувати рух камери на комп'ютері й показати на екрані найнеймовірніші прольоти, яких не міг би виконати жоден оператор;

анімаptronіка – створення електронних ляльок, наприклад динозаврів з «Парку Юрського періоду» (реж. *Стівен Спілберг*).

Кадр із кінофільму
«Зоряні війни»
(реж. Джордж
Лукас)

Початком активного розвитку спецефектів у кіно можна вважати кінопопею **Джорджа Лукаса** «Зоряні війни» (1977) з вигадливими інопланетянами, космічними кораблями й легендарними світловими мечами та фільм «Щелепи» (1975) **Стівена Спілберга**, моторошні образи якого впродовж тривалого часу навіювали жах на глядачів у всьому світі.

На початку розвитку кінематографа суть спецефектів полягала в тому, щоб майстерно «стерти» з кадру страхувальні троси й подібні допоміжні елементи, аби все виглядало захопливо й цікаво. Було це ще за часів німого кіно. Пізніше, коли з'явилася потреба від-

творювати різних незвичайних істот, творці кіно придумали покадрову анімацію. Створювали пластиліновий макет істоти, який багато разів фотографували, при цьому потроху змінюючи його позу. Під час швидкого прокручування таких фотографій з'являвся ефект руху.

З приходом епохи автоматизації інформаційних процесів у кіноіндустрії почали створювати спецефекти за допомогою комп'ютера. До того ж персонажів і різних істот теж малювали просто на комп'ютері й переносили їх на плівку під час монтажу.

Сьогодні без спецефектів неможливо уявити сучасних видовищних кінотворів. Саме вони дозволяють нам зануритися в казкові фантастичні світи й здійснювати захопливі подорожі з головними героями. Але щоб ми змогли все це побачити, над фільмом проводить титанічну роботу ціла команда професіоналів кіноіндустрії. Створюють спецефекти аніматори, дизайнери, художники, відеомонтажери та супервайзери візуальних ефектів (фахівці з комп'ютерної графіки).

Сьогодні суспільство, перебуваючи під чарами «великої ілюзії», вимагає від кіно дедалі сильніших відчуттів. Так само го-стрих, як і тоді, коли потяг, що наближається на екрані, змушував людей підхоплюватися з місць.

ФАКТ

«Кінорекорди»

За всю історію кіно найулюбленишим персонажем у режисерів був Наполеон, а найпопулярнішим кіносюжетом – історія про Попелюшку (в усіх її, зокрема й сучасних, інтерпретаціях).

Найбільш плідними кінорежисерами варто визнати німця Райнера Вернера Фасбіндера (який за 17 років роботи встиг зняти 37 повнометражних фільмів, три новели, два телесеріали й одну документальну стрічку) і японця Кендзі Мідзугуті, на рахунок якого 85 фільмів, з яких уцілили лише 30.

Найбільш прибутковим фільмом в історії кіно є «Титанік» Джеймса Кемерона, що зібрав у світовому прокаті 1,8 млрд доларів. При цьому бюджет фільму склав 200 млн доларів.

Серед найпопулярніших фільмів в історії кінематографа – «Віднесені вітром» Віктора Флемінга (1939, касові збори – 1240,5 млн доларів), «Зоряні війни» Джорджа Лукаса (1977, касові збори – 1093,65 млн доларів), «Звуки музики» Роберта Вайза (1965, касові збори – 874,4 млн доларів).

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

«Створюємо фільм: від ідеї до результату» (колективний проект).

Поради щодо створення фільму

- ▶ Вам знадобляться відеокамера, штатив, освітлювальне та звукове обладнання.
- ▶ Продумайте, яку ідею ви хочете втілити у вашій кіноісторії.
- ▶ Розподіліть обов'язки: режисер, оператор, сценарист, художник з костюмів, гриму, декорацій, звукорежисер, спеціаліст з візуальних ефектів, монтажер тощо.
- ▶ Напишіть сценарій, де кожен момент вашої історії опишіть як окрему сцену фільму.
- ▶ Відзняміть кілька пробних кадрів. Дайте акторам змогу попрактикуватися, прорепетирувати, а знімальній групі – скоординувати свої дії.
- ▶ Прослідкуйте за правильним розміщенням джерел світла (ними можуть бути спеціальні лампи, ліхтарі, світло фар тощо).
- ▶ Ретельно все сплануйте.
- ▶ Під час зйомки найголовніше обрати правильні плани й ракурси. Важливо стежити, щоб не було сторонніх шумів і актори починали й закінчували говорити свої репліки тільки по команді режисера, інакше під час монтажу виникне безліч проблем. Актори повинні говорити голосно й чітко, щоб потім не довелося заново озвучувати репліки.
- ▶ Для монтажу використовуйте програми *Adobe Premiere Pro* (у пакеті *Adobe Creative Suit* (або *CS*)), для спецефектів – *Adobe After Effect* і *Adobe Photoshop*.
- ▶ Під час монтажу щонайперше варто переглянути весь відзнятий матеріал, відзначити невдалі сцени. Потім починайте нарізування фільму (один з найвідповідальніших процесів). У результаті вийде майже готовий, але ще «сирий» фільм. Додайте спецефекти, переходи, заставку й титри. У титрах обов'язково вкажіть усю свою команду.
- ▶ Озвучування й накладання музики – це один важливий момент. Слідкуйте, щоб музика відповідала тому, що відбувається у фільмі, і не відволікала глядача, а живий звук, який було записано під час зйомки, має звучати чітко й голосно. Якщо у фільмі передбачено закадровий текст, то його теж потрібно накласти на цьому етапі.
- ▶ Перегляньте те, що вийшло. Зробіть запис фільму й подивіться його від початку до кінця, відзначаючи всі огріхи, проблеми та недоліки, які слід виправити і переглянути фільм повторно.

Запитання і завдання

1. Назвіть специфічні для кінематографа засоби виразності.
2. Доведіть, що грим, костюми, декорації є невід'ємною складовою кінотвору.
3. Поміркуйте, яка роль цифрових технологій у створенні сучасних кінофільмів.
4. Започаткуйте у школі «Годину кіно», завданням якої буде перегляд як класичних, так і новітніх зразків кінематографа з подальшим їх обговоренням.

Робота з додатковими джерелами інформації

Поцікавтеся особливостями різних професій у кінематографі: продюсерів, режисерів, операторів, монтажерів, освітлювачів, гримерів тощо.

Кінематографічні школи

Більшість людей на планеті не байдужі до кінематографа. Чому так відбувається? Чому кіно так стрімко ввірвалося в наше повсякденне життя і ось уже впродовж понад століття посідає в ньому почесне місце? Напевно, завдяки сильному емоційному впливу цього виду мистецтва на людину, можливості під час перегляду фільму переживати безліч різноманітних вражень і відчуттів. Дехто із задоволенням переглядає фільми про кохання – радіє і плаче разом з героями мелодрами. Інші люблять «полоскотати» свої нерви під час перегляду трилера чи фільму жахів або пустити сльозу над трагічним фіналом фільму. А ще хтось просто обожає занурюватися у світ детективу, пригод чи фантастики.

У кінематографі немає єдиного загальноприйнятого набору жанрів (як, наприклад, у живописі), за яким можна було б точно класифікувати всі кінотвори. Крім того, більшість художніх кінофільмів можна сміливо зарахувати до більш ніж одного жанру. Тому говорити про нижчеприведену систему жанрів ігрового кіно можна лише з великою часткою умовності. Ця система найімовірніше була сформована самими глядачами на основі особистих вражень, ніж кінознавцями в рамках наукових досліджень. Проте вона поширена і певною мірою є загальноприйнятною.

Об'єднайтеся в пари (чи групи) і розкажіть про особливості кожного із жанрів кіно. Наведіть приклади творів різних жанрів кінематографа із власного глядацького досвіду.

ЖАНРИ КІНО

Бойовик (екшен-фільм)

Фільм-біографія

Історичний фільм

Вестерн

Пригодницький фільм

Кінокомедія

Гангстерський фільм

Детективний фільм

Мелодрама

Карате-фільм (кунг-фу-фільм)

Драма

Музичний фільм

Трилер

Трагедія

Фантастичний фільм

Фільм-катастрофа

Фільм жахів

1 – Євген Леонов у кінофільмі «Джентльмени удачі»; 2 – Фаїна Раневська в кінофільмі «Попелюшка»; 3 – Луї де Фюнес у кінофільмі «Жандарм із Сен-Тропе»

У центрі будь-якої кінооповіді є герой – конкретна людина, яку грає **актор**. І саме від майстерності акторського складу, його гри багато в чому залежить успіх картини.

Акторська професія в кіно має свої специфічні особливості. Адже зйомки кінофільму відбуваються зовсім не так, як перебігає театральна вистава, де сюжетна лінія і, відповідно, кожен персонаж мають свій драматургічний розвиток. Окремі сцени фільму зазвичай знімають не за хронологією сценарію, а в довільному порядку. А в цілісний сюжет їх монтують уже тоді, коли повністю відзнято весь матеріал. Тому кіноактор чи кіноакторка мають бути готовими зіграти свого персонажа на будь-якому етапі сценарію, їм потрібно вміння швидко «переключатися» з однієї емоції на іншу, а перед роботою над кожною окремою сценою чітко усвідомити, що відбувається з героєм чи героїнею в певний момент. У кіно найважливішою є правдоподібність гри. З екрану актор (акторка) може переконати глядача тільки за умови, що «проживає» свого персонажа, буквально занурюється в його життя, завдання, проблеми й почуття. І що краще він (вона) це зробить, то правдивішим буде персонаж. Достовірність досягається внутрішнім налаштуванням актора (акторки) на зображення персонажа. У тому й полягає акторська професія – у вмінні не просто показувати щось, а й одночасно проживати те, що відбувається з персонажем. «Внутрішнє існування» – це красномовний професійний термін на позначення акторської техніки. У кінцевому підсумку глядач відчуває те саме, що й актор чи акторка.

1 – Раїса Недашківська в кінофільмі «Лісова пісня»;
2 – Микола Яковченко в кінофільмі «Вій»

1

2

Кадри з кінофільмів:
1 – «Соляріс»;
2 – «Дзеркало»
(реж. Андрій
Тарковський)

Якщо грає майстерно, глядач, затамувавши подих, поринає в магію кіно, а якщо переграє чи недограє – викликає у глядача відчуття незручності або залишає його байдужим.

Питання «вірю чи не вірю» є принциповим не тільки для глядача: що більше актор сам вірить у запропоновані обставини свого персонажа, то ймовірніший його успіх. І якщо ви після перегляду фільму перебуваєте під враженням від якоїсь ролі, значить актор чи акторка, що її зіграли, – справжні професіонали.

Керує процесом акторської гри **режисер**, а точніше, режисер-постановник. Це – художній керівник усієї команди. Він є інтерпретатором сценарію, який доносить задум автора до акторів і стежить за його втіленням. Режисер-постановник спрямовує роботу кінооператора, звукорежисера, керує монтажем фільму.

У кожного видатного режисера є «риси власного стилю». Наприклад, будь-яка історія, яку розказав **Федеріко Фелліні**, – це глибокий психологічний аналіз людської сутності. Автор акцентує увагу на індивідуальних якостях і рисах героїв, і часто ці самі риси показує карикатурно, а гостросоціальні проблеми подає без критики.

Основні риси стилю режисера **Андрія Тарковського**: алегоричність, прагнення порушувати й залишати без однозначної відповіді важливі соціальні та етичні питання, ретельна увага до світла і звуку, медитативність відеоряду і крайній ступінь занурення глядача в атмосферу картини. Фільми Тарковського завжди завершуються акордом гармонії, надії, просвітленим поверненням до того, що здається втраченим назавжди.

Кадри з кінофільмів:
1 – «В бій ідуть лише «старі»»;
2 – «Зайчик»
(реж. Леонід Биков)

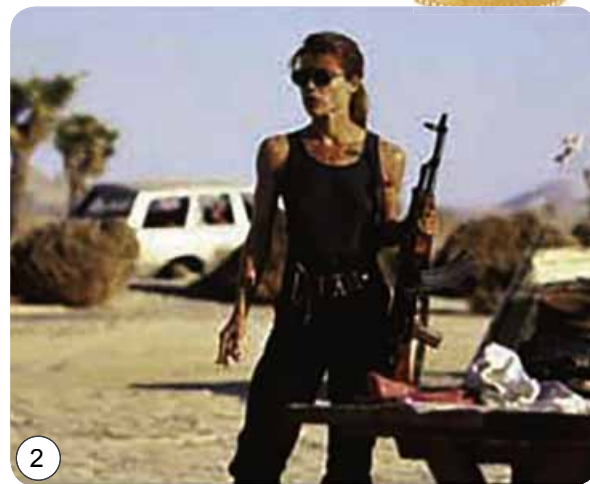
Фільми **Леоніда Бикова** – лірико-комедійні чи лірико-драматичні – це глибоке, прискіпливе, схвильоване дослідження щирої, стійкої і чистої людської душі, а тому вони завжди хвилюють глядачів.

1

2

Будь-який фільм Джеймса Кемерона – це масштабність, грандіозність і епічність, які досягаються значними бюджетами, потужним акторським складом і дорогими спецефектами. Також режисер любить ставити в центр сюжету незалежний і яскравий жіночий персонаж.

Кадри з кінофільмів:
1 – «Бездня»;
2 – «Термінатор»
(реж. Джеймс Кемерон)

Стиль деяких режисерів також упізнається у специфічному стилі зйомки. Як правило, картини метрів кінематографа вгадуємо з перших кадрів. Типажі головних героїв, особливості сюжету, те, як поводить камера, та й у цілому атмосфера фільму – усе разом це складається в унікальний авторський почерк, який можна назвати візитівкою режисера. Наприклад, **Стивен Спілберг** нерідко використовує у своїх творах сцени із силуетом або обрисами людини на тлі яскравого світла, що часто підсилюється густим туманом, а **Стенлі Кубрик** показує головних героїв крупним планом з головою, нахиленою вниз, і очима, спрямованими вгору.

Поміркуйте над висловом Андрія Тарковського: «У чому ж суть авторської роботи в кіно? Умовно її можна визначити як ліпку з часу. Подібно до того, як скульптор бере брилу мармуру і, внутрішньо відчувачи риси свого майбутнього твору, прибирає все зайве, кінематографіст від “брили часу”, що охоплює величезну сукупність життєвих фактів, відсікає і відкидає все непотрібне, залишаючи лише те, що повинно стати елементом майбутнього фільму, те, що має стати складовими образу».

Останніми десятиліттями з активним розвитком кіноіндустрії актуальною стає професія **кінопродюсера**, який створює умови для виробництва фільму (бюджет, наймання ключового персоналу тощо), запрошує сценариста, режисера, акторів, забезпечує рекламу картини й просування її в кінопрокаті. Продюсер бере участь у всіх стадіях створення фільму – від початку розробки до початку прокату.

1 – Катрін Денъов у кінофільмі «Шербурзькі парасольки»; 2 – Одрі Тоту в кінофільмі «Амелі»;
3 – Мішель Марсьє в кінофільмі «Анжеліка»

Завдяки самобутньому таланту режисерів та особливій грі акторів у світі сформувалися **кінематографічні школи**, кожна з яких має свою специфіку.

На батьківщині кінематографа кіно ніколи не було в занепаді. **Французьке кіномистецтво** є одним з найповажніших у світі. Сучасні риси французького кіно сформувалися після Другої світової війни – це виключна витонченість гри акторів, психологізм подій, увага до найменших деталей, тісний синтез із музикою, драматизм сюжетів плюс своєрідна французька пікантність, майстерність операторів, що створює художню красу зйомок. І в усьому почуття міри і стилю. З-поміж французьких режисерів найвідоміші **Жан-Люк Годар, Люк Бессон, Жан-П'єр Жене, Франсуа Озон** та інші. Популярні актори – **Жан Рено, Ален Делон, Жан-Поль Бельмондо, П'єр Рішар, Одрі Тоту, Софі Марсо, Крістіан Клав'є, Мат'є Кассовітц** і багато інших.

Справжнє кіно – це мистецтво, що потребує майстра, який знає свою справу. **Жан-П'єр Жене** понад 20 років по зернині збирав ідеї, щоб створити фільм «Амелі». У цьому кінотворі відчувається рука Майстра – з винятковим почуттям смаку, стилю й міри. Це сучасна романтична казка про юну парижанку Амелі Пулен, не позбавлену, звичайно, різних дивацтв. Незрозумілі, на перший погляд, вчинки тихої і самотньої дівчини, що живе у світі своїх фантазій, змінювали життя абсолютно різних людей, даруючи їм щастя й розфарбовуючи навколишній світ яскравими, запаморочливими фарбами. Амелі прагнула стати для оточуючих своєрідною феєю, поки сама не знайшла довгоочікуване щастя з теж незвичайним хлопцем Ніно (він колекціонував невдалі знімки з кабінок «термінового фото»). У французькому кіно режисери надають музиці значення нарівні з сюжетом. Адже без неї навіть найкращі сцени стануть безликими й нудними. Музика Яна Тирсена до «Амелі» має той самий, споконвічно французький, шарм.

Кінофільм «Амелі» (реж. **Жан-П'єр Жене**; за бажання на дозвіллі).

Розкажіть про свої міркування щодо основної ідеї фільму.

1 – Жан-Поль Бельмондо в кінофільмі «Професіонал»; 2 – П'єр Рішар у кінофільмі «Іграшка»;
3 – Жан Рено в кінофільмі «Васабі»

Італійський кінематограф завжди був самобутнім і неповторним завдяки високому «авторському» кіно таких режисерів, як **П'єр Паоло Пазоліні, Федеріко Фелліні, Бернардо Бертолуччі, Лукіно Вісконті** й **Мікеланджело Антоніоні**, з творчістю яких пов'язане не тільки італійське, але й світове кіномистецтво в напрямках філософського, поетичного кінематографа. Фільми цих режисерів, сповнені абстракцій, метафор, містики, назавжди ввійшли до золотого фонду світового кіно й стали джерелом натхнення для нових поколінь режисерів.

Також італійське кіно – це легкість, непередбачуваність, почуття гумору, які у творах видатних режисерів змішуються з певною часткою філософії. Це кіно як ніяке інше просякнуте рисами національного характеру.

У сучасному італійському кінематографі режисери намагаються висловити своє розуміння того, що відбувається, усвідомити свої громадянські права й обов'язки, місце людини в сучасному соціумі. Останніми десятиліттями в ньому дедалі чіткіше звучать гуманістичні акценти: про спільні тривоги людства, проблеми еміграції, глобалізації тощо.

Серед видатних італійських акторів слід згадати **Софі Лорен, Джину Лоллобриджиду, Марчелло Мастоїанні, Адріано Челентано**.

Фільм **«Життя прекрасне» (1997)** режисера **Роберто Беніні** – світла картина на тему Голокосту, про добро і гуманізм. Під час Другої світової війни в Італії до концтабору були відправлені євреї – батько і його маленький син. Дружина, італійка, добровільно пішла слідом за ними. У таборі батько, щоб урятувати сина, розповів йому, що все, що відбувається навколо, є дуже великою грою за приз (справжній танк, що дістанеться тому хлопчикові, який зможе не потрапити на очі наглядачам). Він зробив усе, щоб син повірив у гру й залишився живий, ховаючись у бараку.

Кінофільм **«Життя прекрасне»** (реж. *Роберто Беніні*).

Поміркуйте над назвою твору. Чому, на вашу думку, цей фільм має багато шанувальників у всьому світі, зокрема отримав найвищі відзнаки на найбільших кінозаходах світу (Оскар, Сезар, ВАФТА, Канський кінофестиваль)? Які емоції викликав цей фільм у вас?

Адріано Челентано в кінофільмі «Приборкання норовистого»

1 – Постер до кінофільму **«Життя прекрасне»** (реж. Роберто Беніні); 2 – Софі Лорен і Марчелло Мастоїанні в кінофільмі **«Вчора, сьогодні, завтра»**; 3 – Джина Лоллобриджиди в кінофільмі **«Соломон і Шеба»**.

Українське кіно, як і кіно в усьому світі, розвивалося у напрямках: ігрового, неігрового та анімаційного. Самобутнім і неповторним явищем українського кінематографа є *поетичне кіно*. Воно народилося в 60-х роках минулого століття і засвідчило розвиток власної кіномови, що ґрунтується на можливостях мистецтва не словесного, а саме візуального. Маніфестуючи національну своєрідність, митці в національних формах намагалися досягнути істинності людської долі, трагедій, страждань, мрій і радості в найскладніших поворотах життя. До поетичного кіно належать фільми: «Тіні забутих предків» (реж. *Сергій Параджанов*); «Криниця для спраглих», «Вечір на Івана Купала», «Білий птах з чорною ознакою» (реж. *Юрій Іллєнко*); «Вірність» (реж. *Петро Тодоровський*); «Камінний хрест» (реж. *Леонід Осика*); «Довгі проводи» (реж. *Кіра Муратова*) та ін.

Найвагоміше досягнення поетичного кіно в тому, що воно звернулося до осмислення непересічних цінностей: патріотизму, моральних та естетичних скарбів, що викристалізувалися у свідомості й пам'яті народу впродовж віків і постали перед загрозою знецінення. Усвідомлювалося, що треба рятувати душу своєї нації, душу народу. Якщо буде збережено його духовне здоров'я, то не загубиться і традиційна культура, що поєднує в собі духовність та інтелект.

Фільм «Тіні забутих предків» (1964) режисера **Сергія Параджанова** – поетична повість на межі реальності й казки, дійсності й уяви, достовірності та фантазії... Цей фільм про кохання гуцульських Ромео і Джульєтти за мотивами новели Михайла Коцюбинського вражає драматизмом подій і доль. Краса старовинних костюмів, предметів побуту, дивовижних гірських пейзажів; таємничість напів'язичницьких ритуалів; екзотичне звучання фольклорних мелодій та неймовірне багатство кіномови ставлять фільм у ряд загальноновизнаних шедеврів світового кіно.

Кінофільм «Тіні забутих предків» (реж. *Сергій Параджанов*).

«Цей фільм – поетична драма про велике кохання Івана й Марічки. Фільм вводить нас у світ народних переказів, звичаїв і побуту старих Карпат» – такими титрами починається кінострічка «Тіні забутих предків». Подискутуйте щодо цього вислову. Які ще проблеми порушено у творі?

Кадри з кінофільму «Тіні забутих предків» (реж. *Сергій Параджанов*)

ФАКТ

Українському кіно вже понад сто років. А ще до 40-х років ХХ століття Україна була в авангарді світового кінематографа за кількістю відзнятих стрічок.

Окрім того, ми були піонерами й у винайденні кінознімального апарата. Адже ще в 1893 році головний механік Новоросійського університету (нині Одеський національний університет імені І. І. Мечникова) Йосип Тимченко сконструював прототип сучасного кінознімального апарата й апарата для кінопроекції. Тоді-таки він здійснив перші у світі кінозйомки – зняв вершників і металників списів. Ці дві стрічки 1893 року було продемонстровано в готелі «Франція» (Одеса).

У вересні 1896 року в Харкові фотограф Альфред Федецький зняв кілька хронікальних сюжетів, а вже у грудні – майже рік у рік із першим публічним кіносеансом братів Люм'єр у Парижі – він улаштував кіносеанс у Харківському оперному театрі.

Український кінематограф з початку свого існування гучно заявив про себе на весь світ. Саме в Києві 1928 року відкрилася найсучасніша у світі (!) кінофабрика (нині Національна кіностудія художніх фільмів імені Олександра Довженка). В Україні, в Одесі, 1925 року Сергій Ейзенштейн зняв один з найвідоміших фільмів німого кіно «Броненосець Потьомкін». У 1958 році на Всесвітній виставці в Брюсселі (Бельгія) у результаті опитування, проведеного Бельгійською синематекою серед 117 видатних критиків і кінознавців із 26 країн світу, фільм «Земля» Олександра Довженка було названо в числі 12 найкращих картин усіх часів і народів.

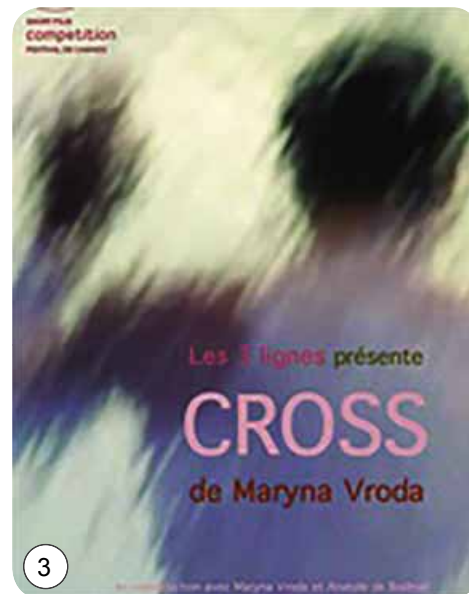

Афіша до кінофільму «Земля» (реж. Олександр Довженко)

Схарактеризуйте афіші до кінотворів. Яке емоційне повідомлення вони несуть?

Протягом останніх років український кінематограф упевнено крокує вперед, здобуваючи визнання на світових кінофорумах. Так, наприклад,

Афіші до кіно- та мультфільмів: 1 – «Поводир» (реж. Олесь Санін); 2 – «Микита Кожум'яка» (реж. Манук Депенян); 3 – «Крос» (реж. Марина Врода)

1

2

3

Кадри з мультфільмів:
1 – «Лис Микита»;
2 – «Жив-був пес»;
3 – «Йшов трамвай дев'ятий номер»

у 2003 році на Берлінському кінофестивалі (Берлінале) український анімаційний фільм «Йшов трамвай дев'ятий номер» (реж. *Степан Коваль*) отримав «Срібного ведмедя», а короткометражні стрічки «Подорожні» (2005, реж. *Ігор Стрембіцький*) та «Крос» (2011, реж. *Марина Врода*) отримали Золоту пальмову гілку Каннського кінофестивалю.

Глибоко проникливими, емоційно насиченими є українські кінострічки останніх десятиліть: «Брати. Остання сповідь» (реж. *Вікторія Трофіменко*), «Плем'я» (реж. *Мирослав Слабошпицький*), «Незламна» (реж. *Сергій Мокрицький*), «Поводир» (реж. *Олесь Санін*), «Той, хто пройшов крізь вогонь» (реж. *Михайло Ілленко*), «Будинок з башточкою» (реж. *Єва Нейман*), «Лебедине озеро. Зона» (реж. *Юрій Ілленко*), «Аврора» (реж. *Оксана Байрак*) та ін.

Уже багато років тішать глядачів твори українського анімаційного кіно: «Жив-був пес» (реж. *Едуард Назаров*), «Пригоди капітана Врунгеля», «Крила» (реж. *Давид Черкаський*), «Солом'яний бичок» (реж. *Леонід Зарубін*), «Чумацький шлях» (реж. *Володимир Гончаров*), «Лис Микита» (реж. *Володимир Кметик та Михайло Яремко*), «Микита Кожум'яка» (реж. *Манук Деноян*) – і, звісно, «Як козаки...» (реж. *Володимир Дахно*).

З-поміж українських режисерів найвідоміші **Олександр Довженко, Сергій Параджанов, Юрій Ілленко, Кіра Муратова** та ін. Серед видатних акторів – **Ада Роговцева, Богдан Ступка, Наталія та Ольга Сумські** та ін.

Українське кіно – це особливі кінострічки. У них – історія нашого народу, вони оповідають про людей, які нібито живуть поруч із нами. У фільмах сяють українські кінозірки, творять картини українські режисери. Це наша гордість і наша надія.

Дізнайтеся про розвиток в українському кінематографі різних жанрів ігрового кіно: комедії, детективу, бойовика, фантастичного фільму тощо. Наведіть приклади і висловіть своє ставлення до одного з кінотворів.

1

2

3

Якщо йдеться про *американський кінематограф*, здебільшого спадає на думку слово «Голлівуд». І справді, Голлівуд – це гігантська кіноіндустрія, що розповсюдила свій вплив на весь світ. Щонайперше, голлівудські картини – це *блокбастери* із захопливими сюжетами, неймовірними спецефектами, безвідмовними монтажними прийомами тощо. Голлівуд має значний вплив і на кінематограф інших країн – його фільми задають моду в багатьох жанрах кіно, виборі сюжету, створенні іміджу фільму для рекламної кампанії.

Нині Голлівуд – це група великих кінокомпаній – мейджорів: Columbia Pictures, 20th Century Fox, Warner Bros., Paramount Pictures, Universal Studios, Walt Disney Company, SONY Pictures, Metro Goldwyn Mayer (MGM), на яких переважно зосереджено кіновиробництво Голлівуду. Разом фільми цих кіностудій забезпечують до 90 % касових зборів у США.

Часто Голлівуд звинувачують у штампуванні однотипних фільмів, якісних, але знятих за стандартними рецептами, позбавлених нових творчих ідей, будь-якого авторського стилю і розрахованих щонайперше на комерційний успіх. Незважаючи на це, голлівудські стрічки дуже популярні, адже реалізують саму суть кінематографа – видовище. Кінематографісти і продюсери насамперед ставляться до кіно як до способу самореалізації, вони захоплені історією картини, її персонажами і прагнуть створити якісний твір, розповісти історію за допомогою екрана. І, можливо, саме тому попри розмах американської кіноіндустрії в ній вдалося зберегти творче, художнє ставлення до процесу створення фільму.

Кадри з кінофільмів:
 1 – «Аватар» (реж. Джеймс Кемерон);
 2 – «Гладиатор» (реж. Рідлі Скотт);
 3 – «Назад у майбутнє» (реж. Роберт Земекіс)

Постери до кінофільмів:
 1 – «Пирати Карибського моря»;
 2 – «Залізна людина»

Тематичні
парки розваг

Поцікавтеся, які особливі прийоми та сталі сюжетні складові (наприклад, незламність позитивного героя, характерний упізнаваний образ негативного героя, наявність жінки-красуні, яка врешті-решт зверне свою увагу на позитивного героя тощо) застосовуються в голлівудських кінотворках. У цьому аспекті проаналізуйте один із блокбастерів. Зробіть висновки. Пригадайте, що таке *римейк* фільму. Наведіть приклади голлівудських римейків та їх оригінальних версій.

Історично кінематограф Голлівуду – продюсерський, зорієнтований на створення касових фільмів для масового прокату. Випуск кожної голлівудської картини супроводжується великою маркетинговою підготовкою, адже прокатна доля фільму визначається не тільки якістю картини, але й грамотністю маркетингової стратегії. І саме продюсер, крім організації виробництва фільму, розробляє рекламну стратегію впродовж усього виробничого процесу. До моменту здачі фільму продюсерський колектив уже чітко уявляє, що в картині може максимально зацікавити майбутнього глядача і як найкраще презентувати новий кінопроект аудиторії.

Рекламна кампанія продумується до найменших деталей. Найважливішим етапом у ній є виробництво відеороликів (трейлерів), що планується запускати на телебаченні, як своєрідні «нагадування» про новий кінопроект, що найближчим часом буде демонструватися в кінотеатрах. Виробництво трейлерів у США вже давно є окремим мистецтвом, існують навіть спеціальні кінокомпанії, так звані трейлерхауси, що займаються виключно монтажем трейлерів до фільмів. Саме в таких компаній західні продюсери, як правило, замовляють трейлери до своїх картин.

Прибуток від кінопроекту – це не тільки прибуток від прокату, але й дохід від тематичних парків, парків розваг, величезного ринку супутньої продукції: різних іграшок, сувенірів, комп'ютерних ігор за мотивами кінокартини, предметів одягу тощо.

1

2

3

Кадри з кінофільмів: 1 – «Амадей» (реж. Мілош Форман);
2 – постер до кінофільму «Чикаго»; 3 – «Хоробре серце» (реж. Мел Гібсон)

Але американське кіно – це не тільки кіноіндустрія Голлівуду, це й розвинута система незалежного кіно (культові стрічки, творчі експерименти тощо), яке створили ентузіасти без залучення великих кінокомпаній.

Це кіно досить популярне і заслужило світове визнання, не раз перемагаючи на міжнародних конкурсах і фестивалях. У цих фільмів зазвичай менші бюджети і вони рідко (але таке все ж буває!) стають блокбастерами, проте їх автори вільніші та сміливіші у виборі сюжетів і частіше експериментують. Ці кінороботи – від стрічок, увінчаних «Оскарами», до суперечливих картин – змінювали правила гри в кінематографі, визначали обриси сучасної кіноіндустрії і поп-культури в цілому. З-поміж найвідоміших картин цього кіно «Амадей» (реж. Мілош Форман); «Термінатор» (реж. Джеймс Кемерон), «Хоробре серце» (реж. Мел Гібсон); «Той, що танцює з вовками» (реж. Кевін Костнер); «Володар пернів: Братерство перня» (реж. Пітер Джексон); «Мала на мільйон» (реж. Клінт Іствуд) та багато-багато інших захопливих кінотворів.

На дозвіллі поцікавтеся творами незалежного американського кіно. Перегляньте картини, що вас зацікавили. Поміркуйте, що вас захопило, які провідні ідеї втілено в них.

Кадри з кінофільмів:
1 – «Той, що танцює з вовками» (реж. Кевін Костнер);
2 – «Мала на мільйон» (реж. Клінт Іствуд)

1

2

ФАКТ

На Голлівудській Алеї Слави встановлено близько 2500 зірок з іменами видатних митців – фахівців різних професій. Зірки поділяють на категорії: за заслуги у сфері кіно вручають зірку «кінокамеру»; зірку – «театральну маску» – тим, хто відзначився в театральній галузі; тим, хто зробив значний внесок у розвиток галузі телевізійного мовлення, вручають зірку зі знаком «телевізор»; за заслуги в індустрії звукозапису – зі знаком «фонограф»; також є зірка зі знаком «радіомікрофон» – за внесок у галузі радіо. Таким чином, охоплено майже всі сфери, де може проявитися по-справжньому творча особистість.

Видатні досягнення були і в американському анімаційному кіно. Одну з найбільших корпорацій індустрії розваг у світі – The Walt Disney Company (Волт Дісней Компані) – заснували в 1923 році брати Волтер і Рой Дісней. Серед перших анімаційних творів Волта Діснея була серія фільмів «Аліса в Країні мультиплікації» (1926–1927) за мотивами книги Льюїса Керролла «Аліса в Країні чудес», фільми про Міккі Мауса (художник-аніматор *Аб Айверкс*).

Широковідомі діснеївські цикли мультфільмів «Кумедні симфонії» (понад 70 серій), серед них такі шедеври, як «Танок скелетів», «Гидке каченя», «Трое поросят». У них з'являються улюблені герої глядачів – собачки Плуто і Гуффі, качка Дональд Дак та ін.

Великої популярності набули повнометражні анімаційні стрічки Діснея «Білосніжка і семеро гномів» (1937), «Піноккіо» (1940). Свідченням визнання титанічної праці мультиплікаторів була нагорода «Оскар», присуджена музиці Лі Харлайна, Поля Сміта і Неда Вашингтона до мультфільму «Піноккіо».

Ще ціла низка повнометражних мультфільмів: «Дамбо» (про циркове слоненя, яке навчилося літати), «Бембі» (про пригоди маленького оленяти), «Попелюшка», «Пітер Пен», «Спляча красуня», «Сто один долматинець» – стали класикою мультиплікаційного кіно.

Компанією було відкрито розважальні комплекси з атракціонами «Діснейленд-парк» (1955, м. Анахайм неподалік м. Лос-Анджелеса), «Всесвітній центр відпочинку Волта Діснея» (1971, м. Орlando, штат Флорида), «Євродіснейленд» (1992, м. Париж) та ін. Там відвідувачі, оточені персонажами з улюблених мультфільмів, поринають в атмосферу незабутнього свята і казки.

Кадри
з мультфільмів:
1 – «Попелюшка»;
2 – «Бембі»

Кадри з кінофільмів: 1 – «Зіта і Гіта» (реж. Рамеш Сіппі); 2 – «Красуня, ти – моє кохання» (реж. Пуніт Мальхотра); 3 – афіша до кінофільму «Помста і закон» (реж. Рамеш Сіппі)

Індійська кіноіндустрія є найбільшою у світі, а її головний кінематографічний майданчик міститься в Болівуді в мегаполісі Мумбаї. Болівуд – найбільша кінофабрика світу: за рік тисяча фільмів і три з половиною мільярди проданих квитків (Голлівуд відстає на один мільярд). Індійське кіно має величезну кількість своїх шанувальників у всьому світі. Сюжети фільмів побудовано на коханні, ненависті, злочинах, помсті, у них завжди перемагають істина, любов і краса. Це світ надії, яскравих кольорів, позитиву, невинності та казок. У фільмах поєднано комічні, романтичні, драматичні сцени та елементи «болівудського вестерну». І, звичайно, відмітна риса індійського кіномистецтва – це багато пісень і національних танців, завдяки яким практично кожен фільм можна зарахувати до жанру мюзиклу. Артисти зазвичай багато танцюють і виконують велику кількість вокальних номерів (пісні співають актори чи здебільшого професійні співаки). У рекламних цілях саундтреки до фільмів випускають заздалегідь, і вони часто стають самодостатнім продуктом. Це символізує, що фільм буде приречений на успіх і, швидше за все, це буде «болівудський блокбастер».

Кадр із кінофільму «Девдас» (реж. Санджай Ліла)

За бажання перегляньте одну або кілька стрічок індійського кінематографа. Доведіть або спростуйте вислів актора, режисера, продюсера індійського кіно Джоя Муккерджі: **«Наше кіно – це казка, створена за перевіраним рецептом: кохання, перемога добра над злом і пісня. Музика є частиною всього в Індії – вона в кожному ритуалі. Тож і кіно відповідне. Звісно, коли фільм показують за кордоном, його не завжди розуміють, танці можуть видаватися штучними, але тут, в Індії, це природно».**

Кадри з кінофільмів: 1 – «Сім самураїв» (реж. Акіра Куросава);
2 – «Тигр, що крадеться, дракон, який зачаївся» (реж. Енг Лі)

Інший погляд на світ, інші ракурси, ритми й динаміку відкриває західному глядачеві **азійський кінематограф**, перш за все кінематограф Японії, Китаю, Кореї, Гонконгу тощо, який зараз переживає справжній бум. В азієських фільмах простежується одна спільна властивість: вони просякнуті національною культурою і самотністю, які є джерелом натхнення сюжетів, а все запозичене переробляється і подається через призму місцевих звичаїв і традицій.

Зокрема, багато японських фільмів, зважаючи на особливості національної культури, відомі і зрозумілі лише вузькому колу шанувальників. Багато в чому на японський кінематограф вплинув традиційний театр. Візуальний ряд неспішний і споглядальний, що дивує західних глядачів, які звикли до активних дій і частій зміни картинки. Це кінематограф не дії і слів, а образів, що й обумовлює часте мовчання героїв картин, які інколи впродовж фільму не вимовляють жодного слова. Образам японського кіно не характерний активний вияв емоцій – їх герої в діалогах рідко переходять на крик і майже ніколи не сміються. Японське кіно подарувало світу одного з кращих режисерів ХХ століття **Акіра Куросаву** і одного з кращих акторів **Тосіро Міфуне**.

Динамічна і водночас глибока кінострічка «Сім самураїв» (реж. **Акіра Куросава**), яка стала основою для численних *римейків*, оспівує доблесть, мужність і силу згуртованої групи самураїв перед страшною небезпекою. За сюжетом, жителі села наймають сімох самураїв, щоб захистити своє поселення від набігу жорстоких розбійників. Воїни не тільки беруть участь у захисті селян, а й вчать їх основ військової справи та допомагають будувати укріплення.

1 – Брюс Лі в кінофільмі «Кулак люти»;
2 – Джекі Чан у кінофільмі «Острів вогню»

Разом з тим яскравою рисою азійського кінематографа є наявність сцен із презентацією різних видів східних бойових мистецтв. З-поміж відомих акторів, які активно популяризували це мистецтво в кіно, – **Джекі Чан** та **Брюс Лі**.

Дивна казка про Тигра і Дракона («Тигр, що крадеться, дракон, який заचाївся», реж. *Енг Лі*), знята в жанрі китайського бойового фентезі з усіма характерними «прийомами» – майстрами кунг-фу, які літають, витончено поставленими сценами битв, прекрасно розкрила екзотичні особливості китайської поетики. Цей фільм наробив багато галасу в кінематографічному світі: отримав безліч кінонагород, зокрема чотири «Оскари», і став дуже успішним комерційним проектом, касові збори якого сягнули понад 100 млн доларів.

За сюжетом фільму, легендарний майстер бойових мистецтв Лі Мубай залишає шлях воїна, передає магічний меч «Зелена доля» на зберігання своєму товаришу й занурюється в медитацію. Однак меч викрали таємничі зловмисники. І на горизонті з'являється зловісна фігура давнього супротивника – жінки, яка розправилася свого часу з учителем Лі Мубая. Тож майстер вирушає на пошуки меча й безжальної вбивці, натрапляючи на шляху на підступність, магію, силу і любов...

Кінофільм «Тигр, що крадеться, дракон, який заचाївся» (реж. *Енг Лі, за бажання*).

Але нині ми найбільше чуємо про кінематограф Японії не як про прем'єри фільмів, а як про нові, що вийшли в прокат або з'явилися в Інтернеті, мультфільми, зроблені у стилі **аніме**. Цей вид кінематографа «заразив» своєю фантастичністю все сучасне молоде покоління.

Анімаційне кіно з'явилося в Країні Вранішнього Сонця ще на початку ХХ століття. І зараз японські повнометражні «мультіки» є, мабуть, найпопулярнішими у світі. Своїм визнанням вони багато в чому завдячують видатному майстру **Тедзука Осаму**, якого називають японським Діснеєм. Саме він створив той характерний стиль зображення особи зі збільшеними і сильно деталізованими очима, зіницями, повними відблисків, округлою головою, маленьким носом, спрощеною формою тіла, вираженням емоцій за рахунок використання міміки й голосу. Важливою ознакою японських мультфільмів є те, що, за невеликим винятком, аніме розраховано на дорослу аудиторію.

Які японські аніме вам відомі? Які сюжети вони розкривають, які проблеми порушують? Подискутуйте, чому ці мультфільми є такими популярними серед сучасної молоді.

Кадри з аніме

Нагороди кінофестивалів та кінопремій: 1 – статуетка «Оскар»; 2 – Золота пальмова гілка Каннського кінофестивалю; 3 – Золотий ведмідь Берлінського кінофестивалю; 4 – Скіфський олень кінофестивалю «Молодість»; 5 – Золота маска Британської кіноакадемії; 6 – Золотий глобус Голлівудської асоціації іноземної преси; 7 – Золотий лев Венеційського кінофестивалю

Із часів появи кінематографа постало питання про якісну оцінку фільмів загалом і праці окремих членів знімальної групи зокрема. Одним з об'єктивних показників успіху фільму є касовий збір з його прокату. Проте вважати цей показник єдиною правильною – помилка, адже всі фільми перебувають у різних умовах: одні добре розрекламовані й анонсовані – для інших навіть не виготовлено якісних афіш, в одних фільмах знімаються зірки – інші створили кінематографісти-початківці. Крім того, національні й культурні особливості фільму можуть впливати на його популярність. І всі ці показники свідчать про успіх картини в цілому, а не про внесок окремих членів групи.

Для розв'язання зазначених проблем оцінки кіно у світі проводиться багато кінофестивалів, розігрується низка кінопремій. Кінофестивалі покликані продемонструвати сучасні віяння в кінематографі, вибрати кращі фільми року, оцінити роботу членів знімальних груп. Кінопремії, на відміну від кінофестивалів, не супроводжуються публічними показами фільмів-номінантів, але їхні завдання аналогічні.

«Найкращий фільм» (робота в групах). У кожній групі визначте шляхом «мозкового штурму» по п'ять найважливіших для вас критеріїв відбору «хорошого кінофільму». Розташуйте їх за рейтингом. Проаналізуйте, чи збігаються думки в різних групах. Зробіть висновки. На дозвіллі поцікавтеся, за якими критеріями здійснюється відбір фільмів на кінофорумах у номінації «найкращий фільм року».

Художні течії і напрямки в кінематографі

Кінематограф, як вид мистецтва, не стояв осторонь від авангардних пошуків, що вирували у ХХ столітті в різних видах творчості. Щойно кінематографісти навчилися розповідати кіноісторії, працюючи з монтажем, кадром, зображенням, стало зрозуміло, що в кіно можливі пошуки, які перетворюють його в більш високе мистецтво. Молоді режисери, що нерідко приходили в кінематограф з інших сфер мистецтва, активно експериментували, і ці експерименти здавалися певним бунтом, модерністським викликом, кинутим суспільству, але зрештою дали плідні результати, що збагатили й розширили можливості мови кіномистецтва.

Кіноімпресіонізм з'явився під впливом однойменного стилю живопису і розвивався також переважно у Франції. Імпресіоністи від кіно вважали, що кінематограф має розмовляти з глядачем власною мовою, застосовуючи при цьому тільки йому властивий набір виразових засобів. Саме тому вони активно використовували зйомки на пленері, мистецтво ракурсу, ритм, композиції кадру, що яскраво виразилося, зокрема, у творах **Луї Деллюка** та інших французьких режисерів. Людина у фільмах імпресіоністів зливається з навколишнім середовищем, стаючи елементом світової матерії. Її образ змодельований із переживань, спогадів, настроїв. Так, фільм Луї Деллюка «Мовчання» (1920) являє собою внутрішній монолог героя, що сидить біля каміна і згадує давноминулі події, гострота переживань яких не ослабла з плином часу.

Пригадайте й назвіть риси імпресіонізму в різних видах мистецтва. Порівняйте їх.

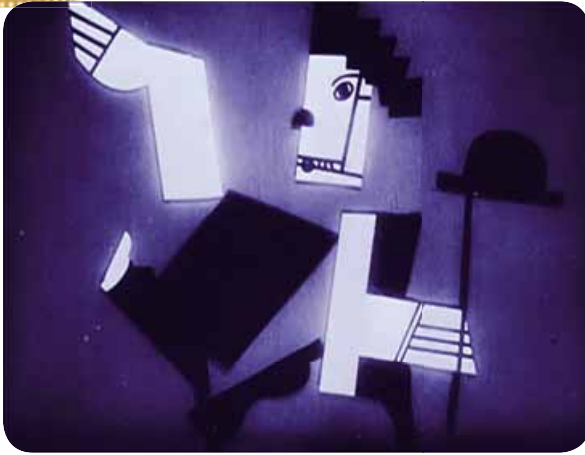
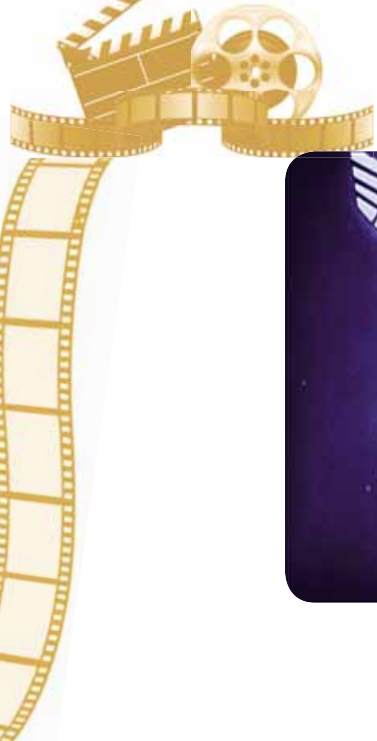
Картина
Фернана Леже до фільму
«Механічний балет»

Справжніми віртуозами чистої кінематографічної форми виявилися представники французького авангарду. Проголосивши ідею «чистого кіно», режисери-авангардисти почали створювати фільми без сюжетів, без героїв, без сенсу. У пошуках специфічних особливостей кіномови авангардисти зосередилися на вивченні ритмічних закономірностей рухомого зображення, перетворивши абстрактні засоби екранної виразності (план, ракурс, динаміку) в художній образ фільму.

Зокрема, яскрава представниця *дадаїзму* **Жермен Дюлак** зробила спробу створити візуальне відображення музичних творів. У своїх кінокартинах («Запрошення до подорожі» (1926), «Платівка № 927» (1929), «Арабеска» (1929)) вона намагалася створити зорові музичні еквіваленти творів Бетховена, Шопена, Дебюссі, поєднуючи кадри на основі асоціацій і мелодико-ритмічних закономірностей.

Абстракціоніст **Анрі Шомет** вважав, що у фільмі слід відокремлювати об'єкти зображення як від документального, так і від драматичного контексту, у результаті чого виникає візуальна симфонія, а кіно стає мистецтвом світла, ритму і форм. Наприклад, у картині «Віддзеркалення світла і швидкості» (1925) він, використовуючи світло прожекторів та оптичні видозміни, перетворив кришталеві підставки для ножів на купи сяючого кришталю. Ці кадри режисер чергував із зображенням лісового масиву, знятого з вікна автомобіля, що рухається. Під час уповільнення швидкості темні стовбури дерев «роз'єднувалися» світлими вертикальними смугами, а під час швидкого переміщення – навпаки, «зливалися» в єдину чорну смугу.

Кадри з кінофільму «Механічний балет» (реж. Фернан Леже)

Одним з яскравих прикладів кіноабстракціонізму є фільм художника **Фернана Леже** «Механічний балет» (1924). Це – перша кінострічка, створена без сценарію. У ній поєдналися фотофрагменти, малюнки, нанесені на стрічку (оптична фонограма), класична анімація (наприклад, кубістична фігура Чапліна чи танець ніг). У кінотворі автор за допомогою різноманітних ракурсів і *тревелінгу* «оживив» каструлі, тарілки, щітки в нехитрому танці.

Кінофільм «Механічний балет». Фрагмент (реж. Фернан Леже).

Які ваші враження від твору? Схарактеризуйте музичне оформлення Джорджа Антейла, Майкла Наймана. Як узгоджено звук і зображення в кінострічці? Пригадайте риси абстракціонізму в образотворчому мистецтві. Назвіть видатних представників цього напрямку мистецтва.

Футуристичні захоплення рухом, ритмом виявилися у стрічці **Ежена Деслава** (Євген Савченко, українець за походженням) «Марш машин» (1926). Він експериментував з музикою в кіно – розміщував за екраном грамофон і ставив платівки з музикою, потрібною йому за сюжетом картини (пам'ятаємо, що в ці часи кіно ще німе). У стрічці «Колесо» (1929) режисер **Абель Ганс** використав нові прийоми ритмічного монтажу. Найефектнішим епізодом є так звана «симфонія рейок». У момент фільму, коли герой, машиніст потяга, вирішує пустити поїзд під укіс, Ганс ефектно використовує зйомку з руху, створює напругу, що поступово зростає – рух потяга збільшується. Але помічник машиніста терміново тисне на гальма – швидкість руху починає знижуватися.

Ці кінообрази ніби перегукуються зі знаковим для музичного футуризму образом паровоза, який створив **Артюр Онеггер** («Пасифік 231»). Якщо режисер прагнув «озвучити» зображення, то композитор, за його словами, «хотів передати зорове враження і фізичну насолоду рухом у суто музичній побудові».

Відеоролик до музики Артюра Онеггера «Пасифік 231».

Пригадайте музичний твір «Пасифік 231». Які засоби застосував композитор для реалістичності відображення потяга?

Автори *сюрреалістичних фільмів* відтворювали щонайперше психологічні стани, викликані самотністю, приниженням людської гідності тощо. Світ цих фільмів балансує на межі сну й реальності, свідомого і підсвідомого. До кіномистецтва залучалися авторитети мистецького авангарду. Наприклад,

у створенні картини «Андалузський пес» (1929) іспанського режисера **Люїса Бунюеля** брав участь художник Сальвадор Далі. Епізоди фільму нагадували низку чудернацьких видінь, споріднених з його сюрреалістичними живописними полотнами.

Потужним кінематографічним акордом авангарду є фільм **Рене Клера** «Антракт» (1924), на музику Еріка Саті. Стрічку створено не як самостійний екранний твір, а як фільм для демонстрації в антракті хореографічної вистави. Хоча згодом, отримавши схвальні відгуки критики й публіки, фільм став самостійним твором.

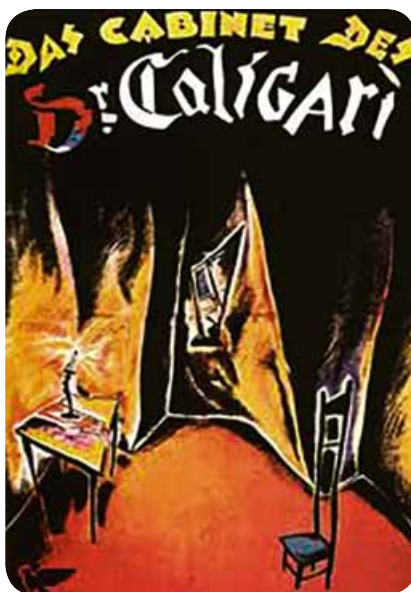
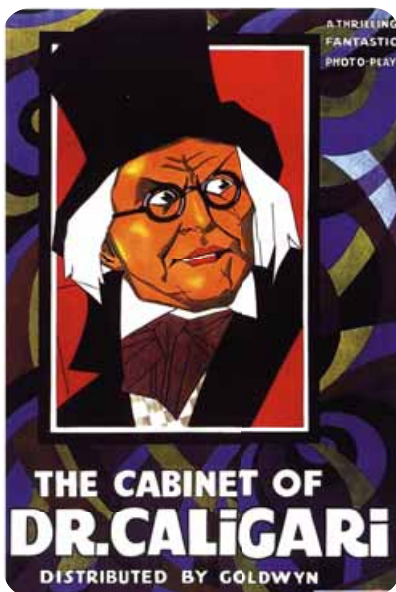
Кінофільм «Антракт» (реж. *Рене Клер*, за бажання).

У деяких кінострічках 1920-х років у акторів був дуже підкреслений грим, змінені пропорції, навмисно промальовані декорації – це вплив німецького *експресіонізму*, намагання позбавити кінообраз схожості з певними предметами, а кіномистецтво представити як гру світла, форм і ліній. Інтерес кінематографістів був більше зосереджений на виразній акторській грі, ніж на монтажно-виражальних засобах. Твором, що започаткував німецький кіноекспресіонізм, є фільм **Роберта Віне** «Кабінет доктора Калігарі» (1920). Цікаво, що співавторами режисера були художники Герман Варм, Вальтер Реріг і Вальтер Рейман. Риси експресіонізму виявилися зокрема в декораціях, костюмах, акторському гримі. Змодельований у знімальному павільйоні художній простір фільму відображав «похилений» світ, що от-от розпадеться. Зображені предмети (двері, стільці, вікна) позбавлені правильних геометричних форм. «Зламані» вулиці, хаотичне нагромадження будинків, зигзаги сходів розщеплюють композицію кадрів, підкреслюючи їх площинний характер. Навіть титри у фільмі виписано різким нерівним «почерком». У стилістичну єдність із декораціями була приведена й акторська пластика: нервозність жестів, еквілібристика ходи героїв ніби відтворюють «крихку» природу людського тіла. Загрозливо деформований світ «Кабінета доктора Калігарі» акумулював атмосферу безвиході й трагічного сум'яття оголеної душі людини.

Пригадайте риси експресіонізму в музиці та образотворчому мистецтві. Схарактеризуйте особливості художньої мови афіш фільму. Що надає їм рис експресіонізму?

Афіші до фільму «Кабінет доктора Калігарі»

Після Другої світової війни для італійського кінематографа був характерний *неореалізм*, у якому найбільш яскраве вираження отримує соціальна реальність, і саме вона стає основою кіносюжетів. Проголосивши принцип достовірності, режисери вийшли зі знімальних павільйонів. Фільми знімали з натури: на міських вулицях, у сільських краєвидах, на робітничих околицях. У деяких з них замість професійних акторів грали робітники й селяни, в основі сюжетів переважно були справжні події, факти з газетної хроніки.

Головним, що об'єднувало всі неореалістичні твори, було правдиве відтворення сучасної дійсності, цікавість до народного життя, долі простої людини, певний ступінь документалізму. Глядачі впізнавали в кіногероях себе, свої проблеми, страшну правду життя – голод, безробіття, злидарство. Видатні режисери неореалізму – **Роберто Росселіні**, **Вітторіо де Сіка**, **Лукіно Вісконті** та ін. Світову славу по праву заслужило мистецтво видатної актриси театру й кіно **Анни Маньяні**, актора, драматурга, режисера **Едуардо де Філіппо**, одного з видатних коміків – **Тото**. Вони правдиво втілили незабутні образи й характери звичайних італійців. До яскравих зразків неореалізму належать фільми «Рим – відкрите місто» (1945, реж. *Роберто Росселіні*), «Викрадачі велосипедів» (1948, реж. *Вітторіо де Сіка*), «Земля тримить» (1948, реж. *Лукіно Вісконті*), «Біля стін Малапагі» (1949, реж. *Рене Клемен*).

Поцікавтеся кінотворами неореалізму. Перегляньте один з них та напишіть свій відгук. Порівняйте живописний та кінореалізм.

Постмодерністським фільмам притаманні інтерес до формальної оповіді і трюків, причому це часто подається в пародійному ключі (наприклад, «Роман з каменем», реж. *Роберт Земекіс*); тяжіння до стилізації, цитування та асоціативні посилання на інші фільми, на класику жанру, у результаті чого збільшується кількість нових фільмів на старі сюжети (римейків). У кінотворах, особливо кримінального жанру, майже зникає моральна оцінка героїв, оскільки вони спочатку задані в пародійному аспекті, проте не настільки, щоб не створювати напруги («Справжнє кохання» (1993), реж. *Тоні Скотт*; «Кримінальне чтиво» (1994), реж. *Квентін Тарантіно*).

Пригадайте основні риси мистецтва постмодернізму. Наведіть приклади. Схарактеризуйте основні риси вияву згаданих художніх напрямів у музичному та образотворчому мистецтві.

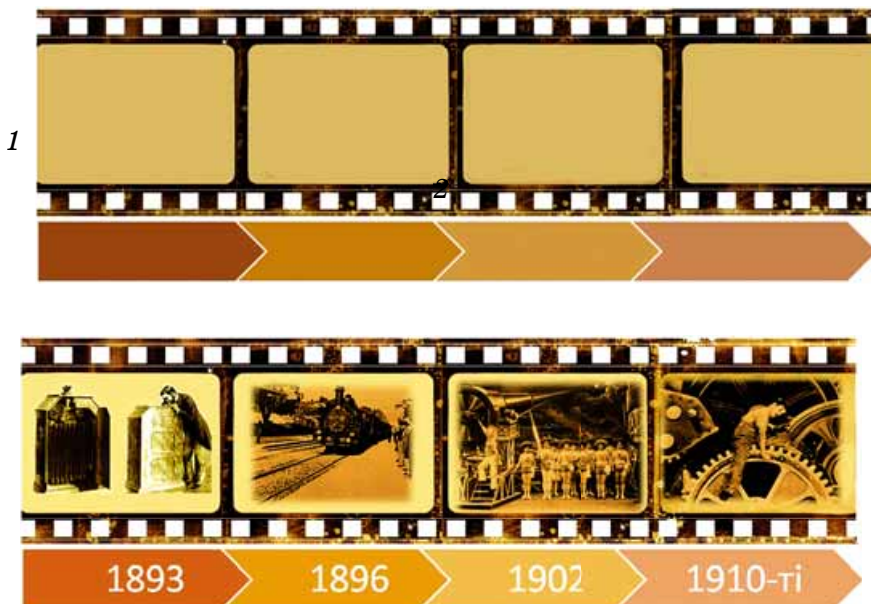
Сьогодні важко уявити наше життя без кіно. Адже воно дозволяє нам, простим глядачам, поринути у новий незвіданий світ – світ фантазій, історій та мрій, у якому нам ніколи не побувати насправді, проте який щодня забарвлює та прикрашає нашу буденну реальність.

Марки до
фільмів у стилі
неореалізм

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

«Сторінками кіно» (аплікація, колаж). Створіть кінострічку з кадрів кінотворів. Орієнтовні теми: «Кінематографічні школи», «Мої улюблені фільми», «Жанри кіно», «Історія кінематографа» тощо.

СЛОВНИК

Блокбастер – термін щодо дуже успішних, високобюджетних вистав і кінофільмів.

Римейк – нова версія або інтерпретація раніше виданого твору.

Саундтрек – музичний супровід до будь-якого матеріалу: фільму, мюзиклу, аніме, телепередачі, комп'ютерної гри тощо.

Тревелінг – прийом кіно- або телезйомки при русі камери, коли кут між оптичною віссю об'єктива і площиною об'єкта залишається під час зйомки незмінним (наприклад, під час проїзду камери вздовж вулиці (горизонтальний тревелінг) або під час руху від землі вгору (вертикальний тревелінг)).

Запитання і завдання

1. Назвіть види і жанри кінематографа, його художні засоби, відомих акторів і режисерів українського та світового кіно.
2. Поміркуйте, які творчі й технічні професії задіяно в кіноіндустрії.
3. Розкажіть про особливості однієї з кінематографічних шкіл.
4. З якою метою проводять різноманітні кінофестивалі? Назвіть найвідоміші з них.

Робота з додатковими джерелами інформації

Поцікавтеся особливостями проведення кіноподій з відзначення найкращих кінострічок.

Створіть власну «топ-десятку» найкращих кінофільмів. Обґрунтуйте свій вибір, визначте критерії відбору.

Дослідіть самостійно творчість улюбленого актора ігрового кіно. Визначте жанр фільму (комедія, детектив, бойовик, вестерн, мюзикл, мелодрама тощо), роль музики в ньому.

Проведіть конференцію «Національні кінематографічні школи».

Телебачення: реальний та ілюзорний світ

Скільки часу ви проводите біля телевізора або екрана комп'ютера? Екран заповнив наше життя, і ми навіть не уявляємо існування без нього. Кіно, телебачення, відео, світлодіодні вуличні екрани, рекламні відеомонітори в торговельних та розважальних центрах, технічно модернізовані кіноекрани, телевізори, комп'ютерні дисплеї, мобільні телефони та смартфони ввійшли в наше життя й заволоділи нашим часом.

Кінематограф, телебачення, відео належать до екранних видів мистецтва. Їх називають синтетичними, чи аудіовізуальними, тому що ми сприймаємо їх водночас слухом і зором.

Нині телебачення є могутнім засобом масової інформації. Воно є послідовником попередніх видів ЗМІ: преси, фотографії, радіо. На зламі ХХ–ХХІ століть вірним супутником інформаційного телебачення стали комп'ютерні мережі, зокрема Інтернет.

Не виходячи з дому, ми можемо віртуально відвідати музей, театр чи концертну залу тощо. Реклама на телебаченні не дасть нам пропустити будь-яку значну подію культурного життя: фестиваль, виставку творів мистецтва, прем'єру театрального спектаклю, гастролі видатних артистів, показ нового фільму тощо.

Телебачення також один з основних засобів зв'язку, широко використовуваний у науковій діяльності під час дослідження об'єктів з віддалі, у техніці, промисловості, транспорті, будівництві, сільському господарстві, метеорології, космічних та інших дослідженнях, у військовій справі тощо.

Телебачення здійснюють телерадіоорганізації, що створюють або комплектують *телепрограми* і *телепередачі* та розповсюджують їх за допомогою технічних засобів мовлення. Трансляція (телерадіотрансляція) телепродуктів здійснюється наземними передавачами, за допомогою кабельного телебачення або супутників будь-якого типу в кодованому або відкритому вигляді телевізійних чи радіопрограм, що приймає населення.

Засоби теле-
радіотрансляції

Інтер'єр телестудії

Телебачення – не тільки засіб масової інформації, це й вид творчості, що має свою специфічну художню мову: сукупність технічних прийомів і зображально-виражальних засобів, за допомогою яких творець утілює свій задум. Телебачення і кіно, будучи екранними засобами вираження, мають спільну у своїй основі мову.

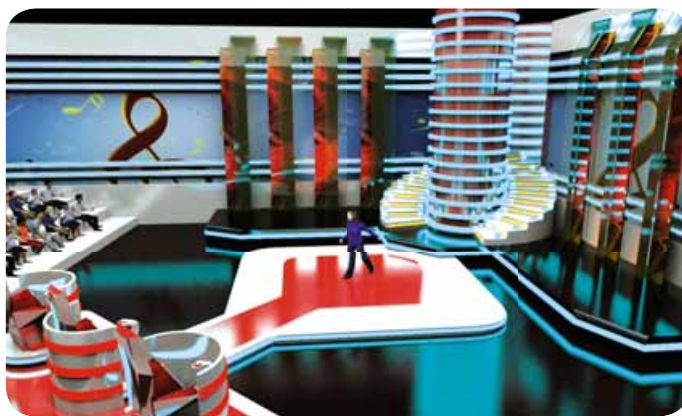
Телебачення, як і кінематограф, щонайперше сприймається зором, і успіх телепередачі часто залежить не тільки від професіоналізму знімальної групи, але й від якості візуального оформлення ефіру. Для кожного телепроекту створюється відповідний дизайн студії. Інтер'єр телестудії має повністю відповідати концепції передачі. Візуальне оформлення телестудій вимагає наявності сучасного обладнання, застосування новітніх цифрових технологій та врахування специфічних телевізійних особливостей. Наприклад, матеріали, що використовуються для візуального оформлення телестудій, не повинні відбивати зображення та давати відблисків, що вимагає від дизайнерів знання фізичних характеристик великої кількості речовин.

Важливі умови оформлення телестудії – колір, світло, організація простору, деталі інтер'єру. Кольорове рішення тісно пов'язане з характером телепередачі: наприклад, для програм новин оптимальними можуть бути сині, блакитні, зелені тони. Крім того, у такій телестудії увага має бути зосереджена на ведучому, і тому для неї доцільним буде витриманий, строгий і простий дизайн. Водночас для розважальних і спортивних передач увага глядача періодично розсіюється різними спецефектами та спрямовується на плазмові панелі чи 3D телевізори, які вмонтовано в легкі стіни. На цих телестудіях може бути використано ширший діапазон кольорів.

Світловий дизайн зумовлений технічними особливостями телебачення. Адже учасники телепередачі для якісної зйомки в студії зазнають інтенсив-

Дизайн телестудій

Оформлення телестудій

ного впливу освітлювальних приладів. Одне з рішень для створення комфортного середовища сприймання глядачами – формувати різні зони яскравості за рахунок підсвітки подіуму, столу та інших деталей інтер'єру.

Особливості оформлення простору телестудії пов'язані з концепцією телепрограми: якщо це інформаційна програма чи програма, заснована на жанрі бесіди, студійний простір оформлюють як офісне приміщення. Для шоу, ігор та інших розважальних програм простір телестудії може оформлюватися як театральна сцена або як рухлива картина, що подається в різних планах тощо. Дизайн інтер'єру деяких телестудій передбачає можливість вести різні зйомки (новини, вечірні зустрічі, інтерв'ю). Тому кожен куточок у такій студії виглядає як окремий інтер'єр зі своїм стилем і акцентами кольору.

Пригадайте, що таке дизайн. Які види дизайну вам відомі? Порівняйте дизайн студій різних телепрограм. Поміркуйте, які програми можуть транслюватися з телестудій у такому дизайні. Під час перегляду різних телепрограм зверніть увагу на дизайн телестудії, кольорове та світлове рішення, одяг ведучих тощо.

Для створення якісного зображення в кадрі важливою і відповідальною є робота знімальної групи. Телеекран дає зображення напросвіт, тому має дещо іншу фактуру та інші закони композиції, ніж кіно. Світло – найсильніший засіб вираження в телебаченні. Ракурс сприйняття предметів, телемонтаж, переміщення камери та наближення предмета зображення дають телебаченню додаткові можливості художньої виразності. І тому від майстерності режисерів, телеоператорів залежить, як у телетворі вибудову-

Заставки телепередач

ються кадри, як довго зображуваний об'єкт перебуває в одному кадрі, наскільки влучними для подачі того чи того зображення є плани, ракурси зйомки.

Телебачення народжувалося разом зі звуковим кіно і було спочатку різновидом мовлення, тому звук на телебаченні є дуже важливим художньо-виразовим засобом. Пропонуючи те чи те звукове рішення, автори передач здатні поглибити зображення, зробити його більш об'ємним і виразним, посилити емоційне звучання, дати можливість «вслухатися» в будь-яке явище чи подію, доповнивши візуальну інформацію інформацією звукового ряду. Часто за знайомими звучаннями, навіть не дивлячись на екран, ми впізнаємо улюблену телепередачу.

Звук на екрані існує у трьох формах: слово, музика і шуми, які можуть звучати в кадрі й поза кадром. Сфера використання слова – це авторський коментар, дикторський текст, інтерв'ю, діалогові форми і монологи, тексти, які відтворюють актори, і тексти-роздуми документальних героїв. Водночас у багатьох телепередачах за допомогою слова, певних інтонацій застосовуються також прийоми театрального мистецтва. Безпосереднє звернення з екрана телеведучого до глядача з метою донесення певного важливого повідомлення (спрямованість на глядача, встановлення з ним контакту, внутрішнього діалогу, прагнення до зворотного зв'язку) забезпечує глядачеві можливість відчувати себе учасником подій, співприсутнім у реальному часі.

Пригадайте свої улюблені телепередачі. Яка музика є їх візитівкою? Які музичні асоціації викликають у вас подані заставки телепередач?

Заставки телепередач

*Заставки
телепередач*

На телеекрані можна почути твори всіх музичних жанрів: вокальні та інструментальні, камерні та симфонічні, опери й оперети, романси тощо. За їх допомогою виражаються почуття героїв або самих авторів, їхні переживання, внутрішній світ, емоційний стан. Іноді музичні твори лежать в основі телепроектів. Зокрема, побудова документальних фільмів та передач про улюблених зірок естради, оперних співаків або танцюристів, багатосерійних музичних циклів і програм, наприклад «Пісня року», «Крок до зірок» тощо, ґрунтується насамперед на музичних номерах. Саме їх кількість, черговість є визначальними у процесі створення цієї телепродукції. Тут важливо дотримуватися пропорційного співвідношення суто музичних епізодів з ігровими або документальними елементами в загальній канві екранного твору, тому що нерідко тривалі інтерв'ю, включені в певну передачу, порушують її ритмічний малюнок, руйнують композиційну єдність. Першочерговим завданням режисера є пошук точних часових відрізків, чітке співвідношення фрагментів інтерв'ю з музичними номерами.

Шуми не тільки в житті збагачують сприйняття дійсності, а й на екрані стають потужним виразовим засобом у відтворенні навколишнього світу. Завивання вітру, спів птахів, гавкіт собак, міський шум, гул літака, ревіння сирен... Нам уже важко уявити звукову доріжку екранного твору будь-якого виду і жанру без шумів: вони супроводжують нас постійно і в житті, і на екрані.

Кадри
з телепередач

Але недостатньо просто зафіксувати реальний звук, слід осмислено включити його в образну структуру епізоду, поклавши на нього вирішення певних, чітко окреслених творчих завдань. Наприклад, за кадром цокає годинник, стукають колеса потяга, чути гул літака або шум автомобіля, а в кадрі – застиглий гірський пейзаж чи широке поле золотої пшениці. І глядач «зчитує» екранний образ: час іде вперед, він відчуває його поступальний рух. Так звукові акценти – шумові, музичні та інтонаційні – допомагають розкрити прихований глибинний сенс зображення, підкреслити найсуттєвіші моменти дії, домогтися потрібного емоційного впливу на глядача. Отже, тісний взаємозв'язок окремих аудіо- та відеоелементів народжує цілісний зображально-звуковий образ екранного мистецтва.

На телебаченні працюють люди різних професій, адже сьогодні воно є не тільки засобом трансляції. На телестудіях створюються оригінальні, суто телевізійні художні продукти, наприклад, телемости, відеокліпи, телепередачі, телереклами, телешоу, телесеріали, появою яких ми завдячуємо сценаристам, режисерам, акторам, звукорежисерам, освітлювачам та іншим фахівцям кіно й телебачення.

Жанрова система сучасного телебачення досить різноманітна. Окремі жанри мають беззаперечну мистецьку природу (телевистава, телефільм, мультфільм, телесеріал, музичний відеокліп, талант-шоу, трансляції концертів та вистав тощо). Інші – яскраво демонструють властиві їм мистецькі та видовищні риси (популяризаторські передачі мистецького напрямку, ток-шоу, інтелектуальні та розважальні ігри, жартівливі програми, трансляції спортивних змагань). Деякі спрямовані на виконання суто інформаційної функції (новини, інтерв'ю, бесіди, репортажі, журналістські розслідування, теледебати), проте навіть ці телевізійні жанри характеризуються певними мистецькими елементами та виражальними засобами (наприклад, акторська майстерність ведучого, використання у програмі мистецьких сюжетів, яскраве і драматургічно влучне звукове рішення телепрограми, операторська майстерність тощо).

Пригадайте і назвіть різноманітні телепередачі. Яким з них ви віддаєте перевагу? Чому? Які телепередачі є улюбленими в колі вашої родини? Які теми вони розкривають; до яких жанрів телебачення належать? Поміркуйте, які творчі професії потрібні на телебаченні. Обґрунтуйте свої міркування.

Кадри з телесеріалів: 1 – «Гра престолів»; 2 – «Роксолана»

Важливою невід’ємною складовою сучасного телебачення є телевізійне кіно (анімаційні, неігрові та ігрові короткометражні фільми, телевізійні фільми, серіали), зняте спеціально для показу по телевізору, тобто призначене виключно для трансляції, а не для прокату в кінотеатрах. Під час створення цього продукту кіноіндустрії враховуються технічні можливості телебачення та особливості сприйняття телеглядачами зображення на екрані телевізора. Оскільки телеекран значно менший від кіноекрана, телевізійне кіно відрізняється від кінофільмів меншою кількістю загальних планів, відсутністю дуже деталізованих зображень тощо. Велику групу сучасного телевізійного кіно складають телевізійні фільми, зокрема телесеріали. Їх часто знімають переважно на телестудіях. Здебільшого телесеріалам властива специфічна, досить «розтягнута» оповідь, і тому нерідко вони складаються з великої кількості серій. До технічних особливостей цих творів можна зарахувати той факт, що під час їх монтажу враховуються рекламні блоки в ефірній сітці телеканалів – на інтригуючому моменті телеоповіді робиться пауза, і після передбачуваної реклами йде продовження з невеликим повторенням у сюжеті.

Які телесеріали вам відомі? Яким ви віддасте перевагу? Чому?

Кадри з телесеріалів:
1 – «Друзі»;
2 – «Гостя з майбутнього»

Відеомистецтво, що з’явилося наприкінці минулого століття, по суті, стало поєднанням кінематографа й телебачення, адже для вираження художньої концепції в ньому застосовуються можливості відеотехніки, комп’ютерного й телевізійного зображень. З-поміж його жанрових різно-

видів за лаконізмом і насиченістю спецефектами вирізняються відеокліпи (чи відеоролики). Їх найчастіше застосовують на телебаченні для політичної реклами, реклами товарів і послуг, для візуального супроводу музичних композицій (музичні відеокліпи).

З-поміж відеороликів чи не найрозповсюдженіші в сучасному телевізійному просторі *рекламні відеоролики*. Особливістю телевізійної реклами є те, що вона з'являється на екрані в будь-який час доби між програмами, усередині телепередач та кінофільмів і навіть під час прямого ефіру. Зазвичай глядачів дратує надто часта її поява. Але іноді вони зацікавлюються і навіть звертають увагу на той чи той рекламний відеоролик. Здебільшого такі твори мають цікаву постановку, захопливий музичний чи відеоряд (зокрема, позитивних анімаційних персонажів), і глядачі зонайперше звертають увагу на мистецькі ознаки відеоролика. Мистецька наповненість рекламного ролика виявляється в побудові зображення (або тексту) і застосуванні музики, яка, за умови її незвичності чи нестандартної подачі, може зацікавити глядачів, змусити їх зосередитися на рекламі до її закінчення. Музичний супровід у роликів іноді справляє визначальний вплив на споживача. Тобто розробники творів цього жанру дбають не тільки про візуальний ряд, який сприятиме формуванню правильних асоціацій щодо продукту реклами, але й про талановито створений звуковий образ. Нині існують різні варіанти виробництва музики до реклами. Це може бути використання вже готового твору; замовлення композитору музики, подібної до певного зразка (завдання написати музику в характері, образі й загальному настрої певного твору); виробництво повністю оригінального музичного ряду.

Пригадайте рекламні ролики, де використано фрагменти з відомих вам творів академічної музики. Під час рекламного блоку на телебаченні зверніть увагу на музичний ряд. Зробіть висновки.

Окрім того, більшості рекламних відеороликів властиве тяжіння до театралізації та видовищності, що втілюється передусім у формі екранного продукту, виконаного за допомогою гри акторів, які перетворюються на вигаданих персонажів. Реклама створює певну святкову атмосферу навколо продукту, що рекламується, розігруючи його переваги в різноманітних образах.

Завдяки ефективному використанню всіх мистецьких впливів телевізійна реклама за лічені секунди створює чуттєво-емоційні образи, які мимоволі фіксує людина, а потім вони впливають на її життєві орієнтири. І, як наслідок, часто виграє не той, у кого кращий рекламований продукт, а той, хто зміг краще представити його публіці.

Фрагменти рекламних відеороликів

Пригадайте види й особливості реклами, з якими ви ознайомилися в попередніх класах. Схарактеризуйте специфіку телевізійних відеороликів на прикладі одного з тих, які ви запам'ятали в сучасному телепросторі.

Великий пласт відеотворів – музичні відеокліпи, у яких музична композиція (найчастіше пісня) супроводжується певним відеорядом. Як правило, це, по суті, міні-фільм, певна зорова ілюстрація сюжету пісні, створена за всіма законами драматургії, режисури та монтажу.

Тривалість відеокліпу співставна з тривалістю пісні, що звучить, і, відповідно, режисер-постановник має «розповісти історію», утілити свою ідею в зорових образах у межах цього часу. Саме цим обумовлений специфічний для кліпів монтаж, що забезпечує сприйняття відеоряду як ланцюга миттєвих образів. Цей вид монтажу є дуже емоційно насиченим, адже за 3–4 хв глядач може побачити стільки монтажних змін, скільки їх буває в повнометражному фільмі.

Існують сюжетні відеокліпи, у яких глядачам пропонується одна чи декілька сюжетних ліній. Наприклад, історія на сюжет пісні, утілена із залученням професійних акторів та виконавця твору. Є також безсюжетні відеокліпи. Вони представляють виконавця (виконавицю, виконавців) пісні, танцювальні композиції або різноманітні експериментальні проекти із застосуванням різних комп'ютерних технологій, звучанням синтезаторів тощо. Є окрема група мультиплікаційних відеокліпів, яким властиве поєднання реального, мальованого та комп'ютерного зображень. Такі кліпи можуть бути і сюжетні, і безсюжетні.

Відеокліп створюється переважно засобами кінематографа з використанням сучасних цифрових технологій, і саме завдяки телебаченню він є певним «містком» між митцем і публікою: варто лише ввімкнути телевізор – і зірка вже «спілкується» зі своїми шанувальниками.

Телевізійна інтерпретація музики (зокрема, у музичному відеокліпі) – це не лише новий (екранний) спосіб представлення музики, не тільки нова (зображальна) форма її існування, але й новий спосіб переконання, пропаганди в мистецтві. Кліпи диктують моду, пропагують певний стиль життя, надають приклад для наслідування як у поведінці, так і в оцінці дійсності.

Кадри з відеокліпів:
1 – Жизель
Ноулз Бейонсе;
2 – гурту «ВВ»

Поміркуйте, які музичні відеокліпи вам подобаються. Чому? Перегляньте їх, зверніть увагу, сюжетні чи безсюжетні вони. Які художні засоби використано для їх створення?

ФАКТ

У серпні 1981 року в США почала своє мовлення перша у світі телестанція MTV, ідейно-творчою концепцією якої стала безперервна подача в ефір музичних відеокліпів. У 1984 році на каналі з'явився перший хіт-парад, і з того самого року почали проводитися щорічні церемонії нагородження за створення музичних відеокліпів MTV Video Music Awards. Нагороди вручають у різних номінаціях: найкраще відео року, чоловічий та жіночий кліпи, дебютант, танцювальний кліп з піснею, альтернативний кліп, хореографія, режисура, спецефекти, монтаж тощо.

Статуєтка MTV Video Music Awards

Телебачення дедалі інтенсивніше розширює видовищну практику та пропонує глядачам продукцію, у якій над інформаційністю та публіцистичністю домінує розважальність. Якщо раніше «обличчям» будь-якого телеканалу вважали інформаційні випуски, новини, то сьогодні перевагу отримують розважальні телепрограми. Саме вони становлять основу сучасного ефірного мовлення.

Нині телебачення орієнтується на виробництво розважальних передач. З-поміж їх великої кількості можна виділити *телешоу* – різноманітні форми, що розгортаються у студії, у символічному просторі й часі. Це, здебільшого, дискусійні телепередачі, дебати, ігри та лотереї, змагання й конкурси тощо. Сьогодні досить популярними є ток-шоу – екранна форма розмовної журналістики, що поєднує ознаки інтерв'ю, дискусії, які концентруються довкола особи ведучого (ведучої). Саме він (вона) забезпечує напрям діалогу в студії. На ток-шоу в студію запрошують гостей (героїв) – людей, цікавих своїми вчинками, думками, способом життя. Обов'язковою є присутність у студії «внутрішніх глядачів» та компетентних експертів. Глядачі не завжди долучаються до розмови, іноді їхня участь обмежується оплесками або фіксацією власної думки технічними засобами – усе це додає атмосферу публічності і, за задумом організаторів, повинне створити в телеглядачів емоційну напругу.

Першим різновидом ток-шоу були телемости – двосторонній діалог різних аудиторій або експертів з різних міст за допомогою техніки супутникового зв'язку. Телемости й нині використовують у ток-шоу для розширення географії спілкування. Під час передвиборчих кампаній увага медійників спрямовується на організації видовищних теледебатів (різновид ток-шоу), які дають змогу модераторові (ведучому) й учасникам дискусії впливати на поведінку електорату й корегувати її.

Кадри з телешоу

Драматургія ток-шоу вибудовується з послідовності запитань, які спочатку визначають інтригу, а потім розгортають динаміку розвитку сюжету програми.

Наведіть приклади сучасних ток-шоу. Які проблеми вони порушують? Під час перегляду одного з шоу спробуйте проаналізувати його драматургію (динаміку розвитку сюжету), поведінку учасників та ведучого. Зробіть висновки на основі своїх спостережень.

Ще однією формою телешоу є реаліті-шоу, у якому все, що транслюється з екрана, трансформується з реальної дійсності. Такий «реалізм» дії, що розгортається перед глядачами, дає їм змогу відчувати себе причетним до екранного дійства завдяки інтерактивним засобам (телефон, смс-повідомлення, Інтернет тощо). Глядач (глядачка) може впливати на перебіг подій, висловлювати власні думки, втручатись у процес вибору переможців, брати особисту участь у проєкті в тій чи тій ролі. Насправді, така «можливість» найчастіше є ілюзорною, але шоу-технології презентують її як надреальну. Відбувається ефект розмиття дійсності, завдяки якому глядачам дедалі складніше відокремити реальне життя від вигаданих подій.

Сила телебачення саме в тому, що воно примушує повірити в те, що воно показує, викликаючи ефект реальності, а потім, за потреби, цю реальність змінює.

Одним з найяскравіших зразків реаліті-шоу є талант-шоу. Це телепроект (цикл передач), у якому частково в запису, частково – у прямому ефірі відбувається змагання учасників-конкурсантів, які демонструють свої таланти, здібності, уміння тощо. На українському телебаченні їх представлено проєктами, що є аналогами популярних у світі талант-шоу: «Україна має талант», «Х-фактор», «Голос країни», «Танцюють всі», «Фабрика зірок» та ін. Це розважальні шоу, які своїми специфічними засобами впливають щонайперше на емоції глядачів. З-поміж таких засобів – гучні фрази ведучих, бурхливі оплески та вигуки публіки у студії, яскраві кольори та світлові ефекти, часте повторення однакових сюжетів та заставок, дотримання стабільного іміджу осіб журі, довгі інтригуючі паузи та обов'язкова реклама перед оголошенням важливої інформації.

Проаналізуйте, які талант-шоу є на сучасному українському телебаченні. Як оформлено телевізійну студію? Які спецефекти застосовуються під час постановки номерів? Поміркуйте, чому такий жанр є дуже популярним на телебаченні. Схарактеризуйте художнє оформлення заставок різних телешоу.

Заставка шоу «Україна має талант»

Отже, телебачення відіграє в нашому житті досить вагому роль. Це постійне джерело інформації і розваг. Деякі люди проводять більшість свого вільного часу перед «блакитним екраном», інші переглядають тільки вибрані телепередачі. Це великий світ, розмаїття телепродуктів, що створюються за особливими законами і своїми специфічними засобами впливають на наші думки і почуття, а іноді – і спонукають до певних дій. У будь-якому разі не слід забувати, що світ за межами екрана живий та справжній, тому потрібно спиратися на реальні факти, самостійно міркувати, робити власні висновки, ухвалювати рішення.

Музей, картинна галерея: збереження, презентація і популяризація мистецької спадщини

«Без минулого нема майбутнього» – ця істина часто-густо забувається. Зберегти культурну спадщину, зробити її загальнодоступною, щоб долучити до загальнолюдських цінностей, зокрема, молоде покоління, – ось мета, для досягнення якої здійснюються різноманітні державні (і міждержавні) програми, заходи, створюються музеї, мистецькі галереї, бібліотеки, архіви тощо.

Англійський письменник, художник і теоретик мистецтва Джон Раскін говорив: *«Великі нації пишуть свою автобіографію у трьох книгах – у книзі слів, у книзі справ і в книзі мистецтва, але лише остання заслуговує на повну довіру»*.

Спробуймо зазирнути в цю книгу і поміркуймо разом, що робить людство, щоб зберегти творіння людського генія, які заклади існують для того, щоб кожне покоління могло долучитися до цілющого джерела духовності.

Історичні, археологічні, літературні, архітектурні, містобудівельні, ландшафтні й мистецькі цінності, успадковані людством від попередніх поколінь, – це культурна спадщина.

1

2

3

4

1 – Києво-Печерська лавра у м. Києві; 2 – історичний центр м. Львова;
3 – Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича; 4 – Херсонес Таврійський

Найцінніші зразки культурної спадщини перебувають під охороною ЮНЕСКО. Список цієї організації складають близько тисячі найменувань пам'яток з усіх континентів світу. Це – храми, парки, заповідники та навіть цілі історичні центри міст. Шедеври людського генія занесені до списку ЮНЕСКО, щоб уберегти їх для нащадків. В Україні є такі об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО: **Софійський собор** з архітектурним ансамблем та **Києво-Печерська лавра** в м. Києві, ансамбль **історичного центру м. Львова**, **резиденція митрополитів Буковини і Далмації** (нині – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича), **дерев'яні церкви Карпатського регіону Польщі та України** (8 церков України та 8 церков Польщі, що представляють гуцульський, бойківський, лемківський та галицький типи архітектури), що знаходяться в Івано-Франківській, Закарпатській та Львівській областях, **Херсонес Таврійський** (Крим, м. Севастополь).

Головна мета списку Світової спадщини – зробити відомими й захистити об'єкти, які є унікальними у своєму роді. Держави, на території яких розташовані об'єкти Світової спадщини, беруть на себе зобов'язання щодо їх збереження.

Довідка

Культурна спадщина України є невід'ємною частиною світового культурного надбання, її збереження регулюється Конституцією України (ст. 54), Законом України «Про охорону культурної спадщини» та іншими нормативно-правовими актами.

В Україні на державному обліку перебуває понад 130 тис. пам'яток, з них 57 206 – пам'ятки археології (у тому числі 418 – національного значення), 51 364 – пам'ятки історії (у тому числі 142 – національного значення), 5926 – пам'ятки монументального мистецтва (у тому числі 44 – національного значення), 16 293 – пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні (у тому числі 3541 – національного значення).

Функціонує 61 історико-культурний заповідник. До складу заповідників входять комплекси (ансамблі) пам'яток, що мають особливу культурну цінність, 13 заповідникам надано статус національних. Близько 9400 населених пунктів України мають понад 70 тис. об'єктів культурної спадщини, що потребують дослідження та взяття на облік. 401 населений пункт включено до Списку історичних населених місць України.

Дерев'яні церкви Карпатського регіону: 1 – церква Архангела Михаїла, с. Жук Закарпатської обл.; 2 – церква Св. Юра, м. Дрогобич Львівської обл.

Картини й літературні твори, архітектурні споруди та скульптурні пам'ятки, нотні записи та кінострічки дійшли до нас через сотні й десятки років завдяки праці багатьох людей, які охороняли та зберігали всі ці культурні феномени, поповнюючи ними світову скарбницю мистецтва.

Для збереження, презентації, популяризації мистецьких надбань людства в усьому світі існують *художні музеї* та *картинні галереї*. Найвідоміші з них – Лувр, Прадо, Дрезденська галерея та ін.

Новою формою подолання замкнутості музею стає електронний інформаційний простір, що постійно формується і розвивається. На практиці включення користувача в електронне музейне товариство щонайперше відбувається через інтернет-сайти музеїв.

Лувр – один із найбільших художніх музеїв світу, розташований у центрі Парижа. Будівля музею – старовинний королівський палац. Цей музей можна назвати універсальним. Його вважають найбільш відвідуваним музеєм світу. Колекції Лувру охоплюють великі географічні та часові простори: від Західної Європи до Ірану через Грецію, Єгипет і Близький Схід; від античності до середини XIX століття.

Експонати Лувру складено в колекції: Давній Схід; Давній Єгипет; Давні Греція, Етрурія, Рим; Мистецтво ісламу; Скульптури; Предмети мистецтва; Картини; Графічне мистецтво. Найвідомішими експонатами Лувру є скульптури Венери Милоської, Ніка Самофракійська, картини Леонардо да Вінчі (зокрема, «Джоконда»), Рембрандта, Тиціана, Ежена Делакруа (зокрема, «Свобода, що веде народ»).

Лувр: 1 – фасад;
2 – скульптура
Венери Милоської;
3 – інтер'єр

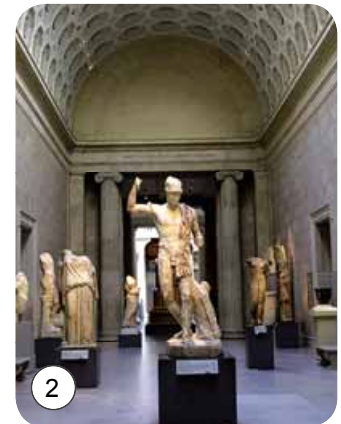

Музей Прадо розташований у Мадриді, столиці Іспанії. Це один з найбільших і найзначущіших музеїв європейського образотворчого мистецтва, що містить багату колекцію робіт XII–XIX століть, засновану на колишній королівській колекції. Будівля музею є видатним зразком пізнього іспанського класицизму. Колекцію музею складають твори майстрів італійської, фламандської, іспанської та німецької шкіл.

*Музей Прадо:
1 – фасад;
2 – інтер'єр*

Музей Метрополітен у Нью-Йорку містить майже три мільйони експонатів. Це не просто музей, а справжній центр культури і мистецтва планети в одному величезному приміщенні. Завдяки особливим інтер'єрам відвідувачі мають змогу зануритися в епоху й культуру, в яких народжувалися перлини мистецтва від часів Античності і Стародавнього Єгипту до нашої сучасності. Постійна експозиція музею складає 19 окремих секцій.

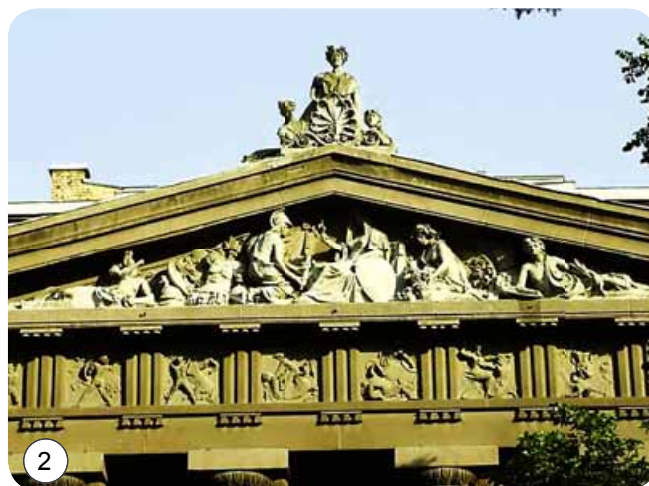
*Метрополітен:
1 – фасад;
2–4 – фрагменти
інтер'єру*

1

2

Національний художній музей України: 1 – фасад; 2 – фрагмент фронтона

У центрі Києва, по вулиці Грушевського, розміщено **Національний художній музей України**. Будівлю створив архітектор Владислав Городецький за проектом зодчого Петра Бойцова. Вона призначалася для першого в Києві Міського музею, який було відкрито в 1899 році. Споруда з високим фронтоном і колонадою є однією з найкращих пам'яток архітектури кінця XIX століття в Києві. На краю широких сходів встановлено статуї левів, фронтон прикрашає алегорична композиція «Торжество мистецтв». Трохи нижче – фриз із рельєфами на міфологічні сюжети, а над карнизом – застигли фантастичні грифони. Спочатку це був Музей старожитностей і мистецтв, який мав універсальний характер. Нині в колекції музею понад 16 тис. творів живопису, скульптури і графіки – від XII століття до наших днів.

Цвінгер.
Дрезденська
картинна галерея:
1 – фасад;
2 – інтер'єр

Дрезденська картинна галерея (галерея «Старих майстрів») – відоме зібрання картин від Відродження до бароко і класицизму. Колекцію збирали перший і другий Август, курфюрсти Саксонії. У XIX столітті було споруджено сучасну будівлю галереї, що входить в ансамбль Цвінгера, де, крім галереї, розташовано ще кілька музеїв (збройна палата, музеї порцеляни, геології). Найвідоміша картина галереї – «Сикстинська Мадонна» Рафаеля.

1

2

Розгляньте екстер'єри будівель музеїв. До якого мистецького стилю ви зарахували б кожен споруду? Обґрунтуйте свої міркування. Як переважно оформлюються експозиційні приміщення в музеях та картинних галереях?

Галерея Уффіці – це не тільки один з найстаріших музеїв Італії, який було започатковано 1560 року. Це ще й визначне зібрання італійського живопису, починаючи із зародження власне італійської національної школи у XIII столітті і закінчуючи творами XVIII століття.

Палац Уффіці збудував у середині XVI століття архітектор Джорджо Вазарі. Галерею складають сорок п'ять залів із зібранням картин, розміщених у хронологічному порядку.

Які види й жанри образотворчого мистецтва представлено на картині-галереї? Що на ній відбувається?

Інтер'єр Галереї Уффіці

Давид Тенерс Молодший. Ерцгерцог Леопольд Вільям у його галереї в Брюсселі

Довідка

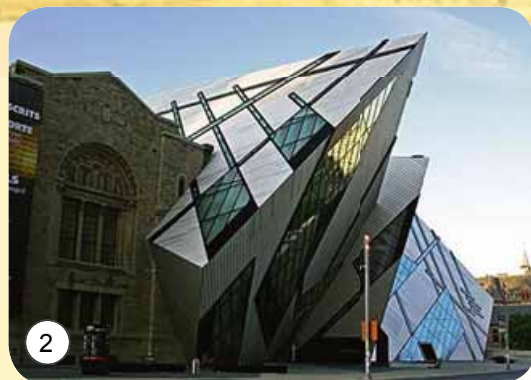
Завдяки Інтернету нині є змога віртуально відвідати найвідоміші художні музеї та галереї різних країн світу. Віртуальні експозиції відкриті в багатьох музеях світу, найвідоміші з них:

- Британський музей (Лондон);
- Національна галерея Лондона;
- Національна галерея Шотландії (Единбург);
- Королівський музей образотворчих мистецтв Бельгії;
- Королівська художня галерея Нідерландів;
- Музей Візантійської культури (Салоніки, Греція);
- Національна галерея (Афіни);
- Музей Пікассо (Барселона);
- Музеї Ватикану;
- Берлінська галерея;
- Музей д'Орсе (Париж);
- Мистецький арсенал (Київ);
- Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків (Київ);
- Художній музей у Базелі (Швейцарія);
- Художня галерея Делі (Індія);
- Шанхайський музей (Китай);
- Національна галерея Канади (Оттава);
- Національна галерея мистецтв (Вашингтон).

А на «Музейному порталі України» можна дізнатися про різноманітні вітчизняні музеї та їхні колекції.

1

2

3

4

1 – Національний художній музей, Осака, Японія;
2 – Королівський музей Онтаріо, Канада; 3 – Музей Сумайя, Мехіко;
4 – Музей Гуггенгайма в Більбао, Іспанія

У сучасних художніх музеях, галереях та на виставках з метою популяризації мистецтва серед широкої аудиторії здійснюється багато творчих акцій. Наприклад, замість традиційної екскурсії влаштовуються музейні театралізації, які щедро насичені художнім змістом з фондів або експозицій музею. Будується дія, придумуються діалоги персонажів, міркування дійових осіб вистави, за потреби, використовуються справжні документи, музейні предмети, меблі, зрозуміло, без будь-якого ризику завдати їм найменшої шкоди. Переважно це все використовується для створення відповідної атмосфери й духу часу.

Поміркуйте, яким може бути урок мистецтва в музеї. Чим він має різнитися від звичайної екскурсії та уроку в школі?

Сьогодні завдяки активному розвитку мультимедійних технологій музеї почали застосовувати їх можливості в сучасній музейній практиці. Це – спеціальні технології, що дозволяють замінити традиційну розповідь екскурсовода й пасивне сприйняття експозиції активною взаємодією відвідувача музею з його експонатами. Завдяки цьому відвідувач і музейний працівник мають змогу активно включитися в діалог з музейним середовищем, у якому, окрім експозиції, можуть бути створені спеціальні зони, насичені різного роду музейними предметами або їх моделями, що дозволяють активізувати візуальний, тактильний і вербальний канали сприйняття.

У багатьох музеях функціонують **сенсорні інформаційні кіоски**, які надають усім бажаним інформацію про експозиції або конкретний об'єкт. На їх інтерактивних моніторах відвідувачам подано максимум інформації. При цьому є змога показати на екрані те, що неможливо представити на виставці з тих чи інших об'єктивних причин. Інформаційно-довідкові мультимедіа-системи на базі сенсорних кіосків дозволяють забезпечити численні варіанти обслуговування відвідувачів.

Зручним для користування відвідувачів музеїв, виставок є **електронний гід** (зокрема, аудіогід) – персональний електронний екскурсовод. Електронний гід може показати план конкретної вітрини і всієї виставки, розповісти про всі експонати музею чи виставки.

Важливо, що всю інформацію гід отримує безпосередньо з бази даних музею, практично в режимі реального часу. Щойно заміна експонатів фіксується в базі даних, це відразу відображається на дисплеї електронного гіда. Такий гід часто забезпечений системою інфрачервоних датчиків, які «знайдуть» відвідувача і приведуть його до експоната.

Аудіогід надає змогу здійснювати різнорівневі екскурсії, записувати тексти будь-якими мовами, використовувати музику, спеціальні звукові ефекти, залучати до написання текстів відомих фахівців, а до запису – видатних артистів. При цьому зберігається безпосередній контакт глядача з твором мистецтва, що часом неможливо в екскурсійній групі. Відвідувач музею завжди може зупинити розповідь аудіогіда або повторити фрагмент, що його зацікавив.

Одним із варіантів електронних гідів є дисплей у вигляді окулярів. За бажання користувача цього пристрою можна показати інформацію про твори мистецтва та їхніх авторів, а вбудований аудіогід допоможе краще зорієнтуватися в експозиції музею. Крім того, є можливість здійснювати фото- і відеозйомку, що збереже пам'ятні фрагменти та допоможе згадати побачене в музеї чи галереї.

На багатьох експонатах музеїв чи на архітектурних пам'ятках ми дедалі частіше помічаємо візерунчастий квадрат – QR-код (від англ. *quick response* – «швидкий відгук»). Це двомірний штрих-код, що містить різну інформацію, яку зчитують за допомогою спеціальних сканерів і камер

Сенсорний інформаційний кіоск

Дисплей у вигляді окулярів

мобільних телефонів. Досить запустити програму зчитування QR-коду, навести об'єктів мобільного пристрою на QR-код – і ви отримаєте швидкий доступ до інформації про об'єкт. Завдяки їй відвідувачі музею чи екскурсанти можуть самостійно ознайомитися з експонатами, вибираючи зручну для користування мову. За допомогою цієї технології відвідувач (відвідувачка) може отримати набагато більш цікаву та насичену інформацію, ніж текст і додаткові ілюстрації. На мобільному пристрої можна прослухати лекцію, подивитися відеофрагмент або кругову панораму, і все це абсолютно безкоштовно, оскільки інформація міститься в локальній мережі музею. Екскурсовод, своєю чергою, може в ході екскурсії ілюструвати свою розповідь додатковими матеріалами. QR-коди активно використовуються в музеях і туристичному бізнесі. Наприклад, у Львові QR-коди розміщено на багатьох туристичних об'єктах. Це дозволяє туристу легко орієнтуватися в місті, адже QR-коди дають інформацію кількома мовами.

Із застосуванням електронних гідів, QR-кодів з'явилася можливість влаштовувати різноманітні інтелектуальні змагання, проводити тематичні екскурсії за сценарієм чи ігри (наприклад, у формі квестів: слідуючи за розповіддю віртуального зберігача музею, відвідувачу пропонується спочатку знайти предмети, а потім розповісти про них; або кожен QR-код – це запитання-завдання щодо музейної експозиції, виконавши яке отримуєш ключ до наступного завдання).

«Ігри в музеї». Об'єднайтеся у групи. Запропонуйте свої варіанти ігор для дітей, які були б цікавими в пізнанні мистецтва.

Сучасна
презентація
творів
мистецтва

Мистецтво і сучасні технології можуть не просто існувати в гармонії одне з одним, але й створювати нові можливості сприйняття мистецтва. У практиці сучасної презентації творів мистецтва для посилення сприйняття відвідувачів застосовуються інтерактивні вертикальні та горизонтальні поверхні, голографічні сітки, системи спрямованого звуку тощо.

Прикладом такого гармонійного поєднання мистецтва та медіатехнологій є австралійські інтерактивні арт-проекти «Ван Гог. Полотна, що ожили» та «Від Моне до Сезанна. Французькі імпресіоністи», де витвори митців рухаються і звучать, а глядач перебуває всередині цього руху. Це не виставка в класичному розумінні. Тут полотна не висять на стінах, а проєктуються на великі монітори, стаючи нібито живими для глядачів. Сюжети картин плавно змінюються, усе це відбувається під музику, яка ще більше допомагає зануритися в атмосферу тих часів. Картини під музику змінюють одна одну. Їх зображення відтворюються на великій кількості екранів різних розмірів і форм, розташованих, зокрема, і на підлозі. Завдяки сучасним технологіям глядач має змогу розглянути твори великих майстрів у найдрібніших деталях і в найнесподіваніших ракурсах.

Цікавим є те, що такі проекти дуже зацікавлюють відвідувачів класичним мистецтвом. Переживши унікальний мультисенсорний досвід і подивившись на світ митців у новому незвичайному ракурсі, відвідувачі виставки продовжують ознайомлення з їхньою творчістю на сторінках книжок і в музеях.

Арт-проекти: 1 – Ван Гог. Полотна, що ожили; 2 – Від Моне до Сезанна. Французькі імпресіоністи

Довідка

Мультимедійні технології, що застосовуються в сучасних арт-експозиціях

Системи спрямованого звуку додають звуку нову якість – локалізованість. Переваги спрямованого звуку: можливість озвучити одну або декілька зон у приміщенні, зберігши тишу в цілому; відстань між зонами, що озвучуються, – від 1 м без шкоди для звукової картини; різні варіанти оформлення – від непомітних на тлі стелі і стін до звукових куполів. Звукові куполи дозволяють локалізувати звук у просторі.

Відвідувач (відвідувачка) отримує звукову інформацію, перебуваючи в строго певній зоні, а вже в кількох метрах від неї нічого не чути. Це особливо важливо для музейних експозицій.

Система «Інтерактивне скло» – медіа-платформа, що перетворює будь-яку скляну поверхню на екран. Інтерактивне скло обладнано інтерактивною системою зворотного зв'язку з користувачем, який може самостійно керувати вмістом екрана.

Зображенням на екрані можна керувати як дотиком рук до поверхні, так і рухами на певній відстані. Контент на такому екрані може керуватися відразу кількома користувачами.

Інтерактивна підлога – це підлогова платформа, на яку зображення проектується згори вниз.

Інтерактивний стіл – мультимедійний пристрій, керування яким здійснюється дотиком.

Інтерактивна стіна перетворює звичайну вертикальну поверхню в інтерактивний відеоекран великих розмірів. На основі цієї технології створюються мультимедіаінсталяції, що дозволяє використовувати вертикальні поверхні для демонстрації таймлінії та інтерактивної взаємодії з нею. Інтерактивна стіна створює повне відчуття перебування в тому чи тому місці. Потрапляючи в проекцію, людина сама рухами рук оживлює зображення. Під час наближення людини система переходить в активний режим і дозволяє вибирати цікаві для неї блоки інформації за допомогою жестів. Після цього зазначений фрагмент збільшується і демонструється відеоролик або набір тексту і фотографій, з якими можна взаємодіяти.

Голографічна сітка – спеціальне полімерне полотно, яке є висококонтрастним екраном для відеопроєкції. За певного освітлення сітка стає практично прозорою, створюючи ілюзію, ніби відеозображення з проектора вільно ширяє у повітрі (ефект голографії). Приголомшливих ефектів можна домогтися, використовуючи голографічну сітку на сцені, – коли віртуальні персонажі вже не відрізняються від реальних, до того ж можливо додати інші спецефекти, 3D літаючі об'єкти тощо.

Оскільки проведення різноманітних заходів у музеях та галереях, здійснення арт-акцій з популяризації мистецтва потребує інформування майбутньої публіки, потрібне застосування реклами, до якої належать буклети, альбоми, афіші, візитні картки, календарі, плакати, листівки, запрошення, бланки, наклейки.

Завдяки сучасним технологіям їх друкування здійснюється і на сувенірній продукції – значках, вимпелах, прапорцях, посуді, ручках, щоденниках, записниках, блокнотах, фірмових папках, що також сприяє популяризації заходу. Звичайно, реклама у вигляді рекламних роликів застосовується і в засобах масової інформації: на радіо та телебаченні, в Інтернеті.

Пригадайте види реклами та форми її застосування.

Реклама мистецьких заходів у музеях

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Розробіть вітальну листівку до Міжнародного дня музеїв (18 травня) або рекламний буклет, календар, афішу чи запрошення для мистецького заходу.

СЛОВНИК

Музеї художні – музейні заклади, колекції та експозиції яких відображають історію і сучасний стан образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва. Виділяють такі типи цих закладів: музеї широкого профілю (живопис, графіка, скульптура, декоративно-ужиткове мистецтво); музеї, присвячені одному з видів мистецтва (картинні галереї); музеї, присвячені відомим художникам (зокрема, меморіальні музеї).

Пам'ятка культури – визначна споруда, археологічний об'єкт або витвір мистецтва, що є частиною культурного надбання країни, людства загалом (пам'ятка історії, літератури, мистецтва, мови, права тощо) і охороняється законом. Залежно від наукової, історичної і художньої цінності пам'ятки культури бувають світового, державного і місцевого значення. В Україні нараховується понад 160 тис. пам'яток культури.

Художня галерея – тип художнього музею.

ЮНЕСКО (англ. **United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO**) – міжнародна організація, спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, яка при співпраці своїх членів-держав сприяє розвитку національної культури, охороні пам'яток культури тощо.

Запитання і завдання

1. Що є об'єктами культурної спадщини? Які культурні пам'ятки України перебувають під охороною ЮНЕСКО?
2. Які форми збереження культурної спадщини ви знаєте? Назвіть найвідоміші художні музеї та галереї світу.
3. Як музеї та виставки застосовують сучасні технології для популяризації мистецтва?
4. Поміркуйте над значенням існування різних форм збереження і поширення культурної спадщини.

Робота з додатковими джерелами інформації

Дослідіть, які художні музеї чи картинні галереї працюють у вашій місцевості.

Зробіть повідомлення про один з художніх музеїв (чи галерей) світу. Не забудьте вказати в ньому про місцезнаходження музею, історію заснування, його мистецьку спадщину та ваші особисті враження від експозицій.

Поцікавтеся, які об'єкти внесено до списку Світової культурної спадщини ЮНЕСКО. Оберіть один з них, дослідіть його, поділіться своїми висновками з однокласниками (однокласницями).

Знайдіть в інтернет-джерелах інформацію про різноманітні арт-проекти, завдяки яким популяризується класичне мистецтво.

Нові форми існування відомих творів

Розвиток кінематографа й телебачення сприяв активній популяризації мистецтва. Зокрема, стали доступними для великої глядацької аудиторії різноманітні мистецькі події, що відбуваються у світі. Фестивалі, театральні прем'єри, концерти класичної або естрадної музики, які ми хотіли б відвідати, але через великі відстані чи інші обставини не можемо цього зробити, саме завдяки телебаченню приходять до нас – і ми насолоджуємося мистецтвом, не виходячи з дому.

Театральні вистави, концерти, різноманітні мистецькі заходи на телебаченні можна передавати у прямій трансляції чи в запису.

Завдяки телебаченню сьогодні ми можемо у *прямій трансляції* побачити театральні вистави з будь-якої точки світу. Особливістю прямої трансляції є те, що вона здійснюється з місця її постановки без попереднього запису. Прямі трансляції переважно бувають приурочені до визначних дат або подій у житті театру, наприклад, відкриття або закриття театрального сезону, прем'єрні вистави, ювілейні постановки, опери з особливим складом запрошених виконавців, бенефіси, вечори пам'яті тощо.

Такі трансляції для глядачів можуть бути як безкоштовними (трансляються по домашніх телеприймачах), так і платними, якщо здійснюються у певних приміщеннях (як правило, це – цифрові кінотеатри), куди заявлено платний вхід (переважно телеканали купують ліцензію – дозвіл на таку трансляцію). Таку форму останнім часом використовує, наприклад, оперний театр La Scala, відкриваючи новий сезон.

1 – Інтер'єр театру La Scala;
2 – кадр з опери Джузеппе Верді «Симон Бокканеґра»

1

2

Інтернет є потужним засобом впливу в сучасному медіапросторі і має великі можливості для підвищення інтересу користувачів до мистецької спадщини. Завдяки інтенсивному розвитку у XXI столітті інтернет-технологій з'явилася можливість інтернет-трансляцій театральних постановок. Наприклад, більшість відомих світових оперних театрів (зокрема, Нью-Йоркська Metropolitan Opera, Лондонський Covent Garden) проводять регулярні інтернет-трансляції для своїх шанувальників.

Телевізійна чи мережева трансляція театральньо-концертного дійства є передусім засобом технічної передачі вистави в момент її сценічного здійснення. А завдяки використанню специфічних телевізійних прийомів (зміни планів, переміщенню камери, суміщенню кадрів тощо), наближенню виконавця до глядача, виділяючи його крупним планом, у традиційне дійство привносяться специфічно телевізійні художні доповнення. А показ зацікавленої, схвилюваної, розчуленої публіки в залі допомагає глядачеві повністю поринути в атмосферу дійства.

Але частіше по телебаченню транслюються вистави у формі екранної версії – *адаптації*. Спектакль знімають заздалегідь на сцені театру; режисер готує його до виходу на екран, активно застосовуючи засоби кіно – плани, ракурси, монтаж тощо та художні прийоми телемистецтва.

Сучасні телевізійні фонди багаті (і постійно поповнюються) записами різноманітних вистав музичного і драматичного театру. Зйомка більшості з них відбувається в умовах реальних театральних вечорів, і тоді в екранних версіях глядач спостерігає вмонтовані кадри з глядацької зали. Утім, для створення телеверсій окремі вистави можуть записуватися на театральній сцені в оточенні звичних декорацій, але за відсутності глядачів – не під час публічного показу. І тоді в екранній версії глядач спостерігає лише сценічний простір спектаклю.

Наведіть приклади прямих трансляцій мистецьких заходів (наприклад, концертів відомих виконавців, творчих конкурсів тощо). Поміркуйте про роль телебачення в поширенні мистецтва.

Іншими формами «нового життя» театрального твору є *екранізація* та створення *оригінальних екранних творів* спеціально для теле- чи кіноекрана.

Сутність екранізації полягає у відтворенні режисерського прочитання існуючого сценічного твору за допомогою художніх прийомів кінематографічного та телевізійного мистецтва – тобто зйомці кіно- чи телефільму за сюжетом і музикою відомої вистави (балету, опери, мюзиклу тощо). До цієї форми належать і мультиплікаційні версії відомих сценічних творів.

*Кадри з кіномюзиклів:
1 – «Містер Ікс»;
2 – «Ісус Христос – суперзірка»*

Кадри з екранізацій: 1 – «Наталка Полтавка»; 2 – «Запорожець за Дунаєм»

В українському кіно перші оперні екранізації з'явилися ще на початку його розвитку – «Наталка Полтавка» (1936) та «Запорожець за Дунаєм» (1937) режисера Івана Кавалерідзе. Ці улюблені українські опери не раз екранізували різні режисери.

Поцікавтеся, екранізації яких відомих літературних творів здійснили українські телережисери. Дослідіть, які твори є улюбленими (їх екранізували кілька разів).

Екранізація є улюбленою формою популяризації й інших музично-театральних жанрів – балету, мюзиклу, оперети. Улюбленими картинами телеглядачів є екранізовані оперети «Містер Ікс» (реж. *Юлій Хмельницький*), «Весілля в Малинівці» (реж. *Андрій Тutiшкін*), «Принцеса цирку» (реж. *Світлана Дружиніна*), роботи Яна Фріда «Сільва», «Летюча миша». Дуже популярні екранізовані мюзикли, наприклад «Звуки музики» (реж. *Роберт Вайз*), «Ісус Христос – Суперзірка» (реж. *Норман Джуісон*), «Привид опери» (реж. *Джоел Шумахер*) та ін.

Кадри з анімаційних творів: 1 – балету-мультфільму «Лускунчик»; 2 – опери-мультфільму «Снігуронька»

На дозвіллі перегляньте один із вищезазначених творів або іншу екранізацію в кіноверсії та театральній постановці. Поміркуйте про переваги кожного втілення літературного твору.

Створюючи мультиплекційні опери і балети, автори вимушені робити певні скорочення, щоб мультфільм тривав не більше ніж 30 хв, що зумовлено віком аудиторії – маленьких телеглядачів. З-поміж відомих таких творів є опера-мультфільм «Снігуронька» (реж. *Іван Іванов-Вано*), балет-мультфільм «Лускунчик» (реж. *Борис Степанцев*), мультфільм «Уявна опера» (реж. *Паскаль Рулен*), що складається з 12 коротких номерів – арій з опер Вольфганга Амадея Моцарта, Джузеппе Верді, Жоржа Бізе та ін.

Серед фільмів студій Волта Діснея, створених на основі популярної музичної класики, – «Фантазія» (1940) з її балетними епізодами (сюїтою з «Лускунчика», «Танцем годинників», «Весною священною») та «Фантазія» (2000) з «Карнавалом тварин».

Існують також опери, балети, мюзикли, оперети, що створені спеціально для теле- чи кіноекрана і не мають сценічного аналога. Їх створюють композитор, режисер і хореограф у складі постановочної групи фільму. Найвідомішою кінооперою є твір французького режисера Жака Демі і композитора Мішеля Леграна «Шербурзькі парасольки». У фільмі немає жодного розмовного діалогу – лише спів. Структура кінофільму також відтворює будову опери – у ньому три акти: «Від'їзд», «Розлука» та «Повернення».

Пісня з кінофільму «ШЕРБУРЗЬКІ ПАРАСОЛЬКИ»
Музика *Мішель Легран* Український текст *Олександра Бобошко*

Non, je ne pour - rai ja - mais viv - re sans toi, Je ne pour - rai
За - бе - ри зо - бо - ю стиг - лих - яб - лук сум. Чи прос - ти - ла

7
pas, ne pars pas, j'en mour - rai! Un ins - tant sans toi et je n'e -
я - те - пер не вто - му суть. Вцей ша - ле - ний дощ при - біг - ла

12
xis - te pas, Ma - is mon a - mour, ne me quit - te pas.
я сю - ди. Ну, ку - ди ж, ти? За - че - кай, за - жди.

2. Твій літак уже далеко від землі;
За годину-дві – аеропорт Орлі,
Чарівний Париж, вечірній Пляс
Пігаль...
Не побачимось більше, на жаль.

3. ...Розіпну свій розпач на сухій вербі;
Ти мені не пара, та і я тобі...

Почуття палкі остудить перший
сніг,
Ми зустрінемось тільки вві сні.

4. ...Ну так приснись мені красивим
легенем!..
Відлетіло щастя білим лебедем...
Лебедину вірність ти пробач мені...
Не зустрінемось більше, ні.

Виконайте твір. За бажання послухайте його в оригіналі та різних інструментальних інтерпретаціях (саксофон, фортепіано, оркестр тощо), порівняйте їх.

Кадри з кіномюзиклів:
1 – «Вечори на хуторі біля Диканьки»;
2 – «Сорочинський ярмарок»

З-поміж найвідоміших кіномюзиклів, створених для телеекрана, – «Весь цей джаз» (реж. Боб Фосс), «Мулен Руж!» (реж. Баз Лурман) та ін. Музичні комедії, що звучали з телеекранів нашої батьківщини впродовж багатьох десятиліть, – «Веселі хлоп'ята», «Волга-Волга», «Труффальдіно із Бергамо», «Мері Поппінс, до побачення» тощо, – це, по суті, також оригінальні кіномюзикли.

Український екран початку ХХІ століття відзначився цілою низкою кіномюзиклів: «Вечори на хуторі біля Диканьки», «Шалений день, або Одруження Фігаро», «Попелюшка», «За двома зайцями» та ін. До виконання цих творів запрошувалися відомі естрадні виконавці, у них прослідковується наскрізна музична драматургія, рівноцінність акторської гри, співу та хореографії, ознаки, що дають усі підстави називати їх телемюзиклами.

Перегляньте один з кіномюзиклів. Висловіть власне ставлення та обґрунтуйте його. Поміркуйте і назвіть відомі анімаційні мюзикли (мультимюзикли). Які емоції вони викликають? Якими засобами це досягається?

Нові сучасні інтерпретації класичних творів мистецтва із використанням комп'ютерних технологій, різноманітних художніх поєднань – це захопливі видовища, що залучають до мистецтва велику аудиторію.

Наприклад, балетно-акробатична інтерпретація балету Петра Чайковського «Лебедине озеро», яку створили митці із Шанхая, змушує, затамувавши подих, спостерігати за неймовірними трюками виконавців. Хореограф Жжао Мінг поєднав воедино класичний балет і стародавню китайську акробатику. Це казка з оригінальним хореографічним, сценічним, світлотехнічним, відеографічним та акробатичним наповненням, де використано найсучасніші світові технології.

«Лебедине озеро» (хореогр. Нао Мінг)

Однією з візитівок Гонконгу є світлове шоу «Симфонія вогнів», яке вражає своєю масштабністю і різнобарв'ям. Його проводять на дахах і стінах сорока гонконгських хмарочосів, які підсвічуються різнокольоровими вогнями, і перед глядачами з'являються химерні казкові дракони, герої народних китайських переказів, красиві квіти й різноманітні геометричні фігури. Крім світла прожекторів, одночасно запускаються феєрверки та звучить гучна класична музика в сучасній обробці. Шоу складається з п'яти актів, кожен з яких сповнений таємного змісту, як це здавна прийнято в китайських традиціях: пробудження, життя, спадщина, співпраця, святкування. Фінал – найбільш вражаюча частина «Симфонії», коли калейдоскоп вогнів буквально «підриває» нічний простір, з дахів хмарочосів угору спрямовуються вогні феєрверків, а урочиста музика доповнює святковий настрій.

Шоу «Симфонія вогнів» у м. Гонконг

Ще одне дивовижне видовище – світло-музичні фонтани, що чарують глядачів у багатьох місцях світу. Зокрема, «співаючі фонтани» в Празі мають широкий репертуар виконуваних творів: від класики до сучасних музичних композицій. Найчастіше звучать мелодії з опер чи балетів, причому одночасно можна спостерігати й невелике театральне дійство на майданчику перед фонтанами під музику, яка звучить. А під час деяких вистав здійснюється проектування фільмів прямо на воду в супроводі балету. Водні вистави супроводжуються музичними фрагментами з творів таких майстрів, як Бедржих Сметана, Вольфганг Амадей Моцарт, Антонін Дворжак та ін. Можна також почути й саундтреки до фільмів: «Маска Зорро», «Титанік», «Ромео і Джульєтта» тощо.

В Україні в м. Вінниці відкрито найбільший у Європі плавучий світло-музичний фонтан, вражаючі шоу якого відбуваються під супровід музики відомих композиторів минулого і сучасності.

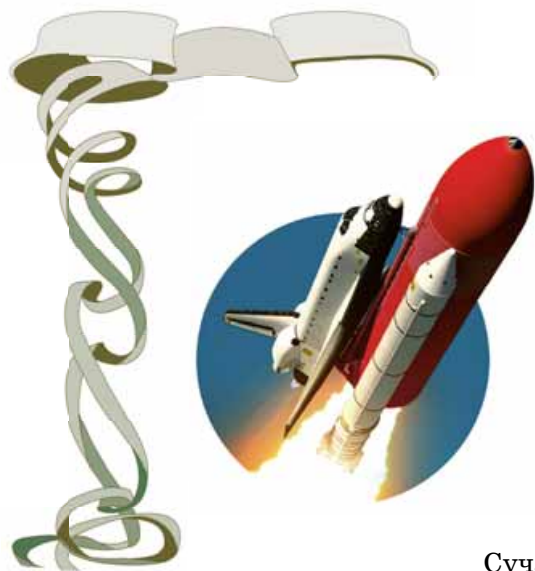
*Музичні фонтани:
1 – у м. Вінниці;
2 – у м. Празі*

Поцікавтеся, де ще в Україні є світло-звукові шоу з фонтанами. Чим вони цікаві?

Сучасний світ характеризується прагненням митців до освоєння нових просторів, зокрема електронного зображення, технологічних об'єктів тощо, і створення на їх основі (чи за їхньою допомогою) різноманітних арт-об'єктів, які часто стають самоцінними й самостійними творами мистецтва. Розвиток сучасних технологій і проникнення цифрового світу в повсякденне життя стали чудовим приводом для художників освоїти нові медіа, поштовхом до народження *медіа-мистецтва* (медіа-арт), у якому художнім полем є сучасні комунікаційні технології – Інтернет, телефонний зв'язок, будь-який інший вид і формат передачі сигналу по дротах та через мережу.

Особливістю мистецтва нових медіа є відсутність фізичної оболонки творів, що створені за допомогою технологій, включаючи цифрове мистецтво, комп'ютерну графіку, комп'ютерну анімацію, віртуальне мистецтво, мережеве мистецтво (нет-арт), інтерактивне мистецтво тощо. Простіше кажучи, замість пензлів, фарб, музичних інструментів тощо медіа-митці використовують комп'ютер і різні мови програмування.

Завдяки медіа-арту створюються різноманітні інтерактивні, електронні світи, які занурюють людину у віртуальну реальність. Продуктами медіа-мистецтва є відео та медіа-інсталяції, у яких здійснюється публічний показ художніх «конструкцій» з телевізійних і відеоприладів, підпорядкованих єдиному художньому задуму; арт-проекти, наприклад інтернет-сайти, які є самостійними витворами мистецтва і можуть існувати тільки в цифровому мережевому просторі тощо.

Чи звертаєте ви увагу на те, як оформлено інтернет-сайти? Що вас приваблює в тих, що зацікавили вас? Які засоби застосовують сучасні розробники сайтів для активізації уваги користувачів? Поміркуйте, які знання та вміння необхідні для такої діяльності.

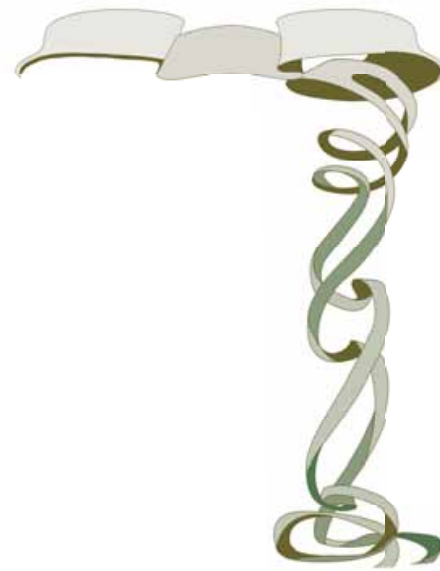
У всі часи митці прагнули освоювати невідомі простори, використовуючи механізми, фарби, запозичені в різних сферах життя. Справжньому митцю одночасно й вистачало того, що під рукою, і завжди було чогось недостатньо: мало простору на полотні, мало об'єму, руху, фактури, мало дихання, мало сучасності, дії, мало життя... І це – та сама спроба проникнути в навколишній світ, осмислити сучасну реальність, навчитися жити в ній, хуждожно опанувати, перетворити і відобразити її.

Можливо, саме тому у другій половині минулого століття, коли з'явилася перша переносна відеокамера, митці активно почали освоювати новий, екранний простір. Завдяки екранним видам мистецтва з'явилася можливість широкої пропаганди і поширення мистецтва в нашому довкіллі (через прямі трансляції мистецьких подій, їх адаптації; екранізації відомих драматичних чи музичних творів або створення оригінальних мистецьких телепродуктів тощо). З приходом ери Інтернету можливості популяризації та творення мистецтва розширилися ще більше.

Активний розвиток технологій дав поштовх до поширення можливостей популяризації мистецьких шедеврів, що зберігаються в музейних колекціях: з'явилися нові форми експонування, презентації і популяризації мистецької спадщини людства, які сприяють поширенню класичної культурної спадщини серед широкої аудиторії.

Більшість того, що нас оточує, наскрізь просякнута мистецькими впливами: наприклад, споживача (чи користувача), звичайно, зацікавить відеоролик з яскравим музично-візуальним рядом, білборд з креативним художнім оформленням або інтернет-сайт із захопливою анімацією. У повсякденні нас оточують різноманітні дизайнерські речі та арт-акції, на які ми природно емоційно відгукуємося і складаємо певне власне ставлення. Тобто мистецтво повсякденно оточує нас, впливає на наші емоції, формує наші смаки і ставлення до світу.

І це важливо, адже мистецтво – духовний, емоційний, ціннісний досвід людства, який об'єднує людей різних націй, континентів і віросповідань, спонукає до роздумів і творчості.

*Оформлення
інтернет-сайтів*

УКРАЇНА – ЦЕ МИ

Музика **Ніколо Петраша** Вірші **Юрія Рибчинського**

Музична партитура з українськими текстами пісні «Україна – це ми».

На - ро - ди - лись ми в Ук - ра - ї - ні: на По - ліс - сі, на Бу - ко -
рід - ний мій, лю - бий кра - ю, як - що хтось ме - не за - пи -

ви - ні, на По - діл - лі і на Во - ли - ні, бі - ля Си - вих Кар - пат і в Кри -
та - є: "Що та - ке, ска - жи, Ук - ра - ї - на?" Я ска - - - -

му. Кра - ю - жу від - вер - то йо - му: Ук - ра - ї - на - це я! - Ук - ра -
ди - на сім' - я, сес - три

ї - на - це ти! Ук - ра - ї - на - це ми Ук - ра - ї - на! Див - ний
ми і бра - ти, ми зто - бо - ю і є - ця кра - ї - на! Ук - ра -

спів со - ло - в'я, вбі - лих кві - тах са - ди, Чор - не - мо - ре, Дон - бас, по - ло -
ї - на - це я! Ук - ра - ї - на - це ти! Ук - ра - ї - на - це ми Ук - ра -

ни - на. Ми - є - ї - на!

*2. Україна – це наша мова,
Кобзаря палаюче слово,
Це Дніпро стрімкий і Черемош,
Це смереки такі чарівні,
Але в першу чергу – це люди,
Це юнак, що замріяно любить,
Це дівчина, що вірно кохає,
Це народ, що співає пісні!*

Приспів. (2)

ФАКТ

Дедалі частіше ми чуємо і навіть самі вживаємо такі слова, як «благодійність» та «меценатство». Благодійність як цілеспрямована діяльність на користь інших – це і піклування, і покровительство, і спонсорство. Один з видів благодійності у сфері культури звичайно характеризується як меценатство.

Слово «меценат» виникло від власного імені й уживається у значенні «багатий покровитель наук та мистецтв». Гай Цильній Меценат (VIII ст. до н. е.) був римським політичним діячем, одним зі сподвижників імператора Августа. Він надавав матеріальну підтримку групі поетів, до якої входили, зокрема, Вергілій, Гораций та ін. Про меценатство говорили, маючи на увазі грошові вкладення в будь-які сфери суспільства, і зараз, по суті, меценат – це людина, яка допомагає представникам різних видів мистецтва, науки, культури.

Запитання і завдання

1. Які форми поширення мистецької спадщини існують у наш час?
2. Яку роль відіграють екранні види мистецтва, Інтернет у популяризації творів мистецтва?
3. Поміркуйте, що потрібно робити для зацікавлення молоді творами різних видів мистецтва.
4. Проведіть дискусію про значущість мистецтва для встановлення діалогу між різними народами світу.

Робота з додатковими джерелами інформації

Зробіть добірку творів різних видів мистецтва, що мають єдину літературну основу (наприклад, «Запорожець за Дунаєм»: опера С. Гулака-Артемовського; екранізації режисерів І. Кавалерідзе (1937), В. Авраменка (1937), В. Лапокниша (1953), Н. Засєєвої-Руденко (2007)). Порівняйте їх.

Підготуйтеся і проведіть підсумкову учнівську конференцію «Мистецтво в житті людини: від минулого до сучасності».

1. Які екранні види мистецтва ви знаєте?

2. Назвіть жанри кінематографа. Наведіть приклади.

3. Чому екранні види мистецтва називають синтетичними?
4. Назвіть способи й форми збереження і поширення мистецької спадщини.
5. Які специфічні засоби виразності застосовують у кіно і телебаченні для створення художнього образу?
6. Наведіть приклади рекламних роликів з яскраво вираженим мистецьким наповненням.

7. Поміркуйте і визначте, що об'єднує ці твори мистецтва. Який з них «зайвий» у цьому ряду? Поясніть.

8. Порівняйте твори на один літературний сюжет (Микола Гоголь «Вечори на хуторі біля Диканьки»). Зробіть висновки.

9. Оберіть у підручнику твір мистецтва. Схарактеризуйте його, висловіть емоційно-ціннісне ставлення до нього.

10. Доведіть або спростуйте думку про те, що світ, у якому ми живемо, наскрізно наповнений мистецтвом або різними мистецькими впливами.

11. Поміркуйте і створіть перелік аргументів на користь важливості мистецтва в житті кожної людини.

12. Створіть ескіз художнього оформлення квитка до кінотеатру чи театру.

Асамбляж (франц. *assemblage*) – вільна композиція з різноманітних елементів чи накопичення матеріалу у вільних комбінаціях.

Блокбастер – термін щодо дуже успішних, високобюджетних вистав і кінофільмів.

Графітізм (від італ. *graffiti* – «зображення, малюнки чи написи на стінах або інших поверхнях») – течія в американському живописі, що характеризується перенесенням прийомів та образів графіті в станковий живопис і графіку. Відмітні риси графітізму – фантазія і яскрава самобутність у сполученні з елементами міської субкультури та мистецтвом етнічних груп.

Драм-машина – електронний музичний інструмент для створення й редагування музичних ударних фрагментів, що повторюються.

Мікшер (мікшерний пульти) – електронний музично-акустичний пристрій, що має широкі сервісні можливості – еквалайзер, різноканальний підсилювач, канали ефектів, реверберацію, затримку, монітор, панораму, повернення, вставляння тощо – і дозволяє музиканту поєднувати (мікшувати) різноманітні акустичні якості звуку музичних інструментів у найширші комбінації.

Музеї художні – музейні заклади, колекції та експозиції яких відображають історію і сучасний стан образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва. Виділяють такі типи цих закладів: музеї широкого профілю (живопис, графіка, скульптура, декоративно-ужиткове мистецтво); музеї, присвячені одному з видів мистецтва (картинні галереї); музеї, присвячені відомим художникам (зокрема, меморіальні музеї).

Національний стиль – відображення в мистецьких творах психологічно-етнонаціональних особливостей певного народу, нації, країни або окремих її регіонів.

Неокласицизм – напрям у музиці, для якого характерним є звернення до принципів музичного мислення й жанрів, типових для епохи бароко, класицизму.

Неофольклоризм – термін, що застосовується щодо музичних творів, у яких поновлення засобів виразності органічно пов'язане з опорою на фольклор.

Оп-арт – оптичне, або візуальне, мистецтво, орієнтоване на моделювання простору й руху нетрадиційними для мистецтва засобами та розраховане на оптичний ефект.

Пам'ятка культури – визначна споруда, археологічний об'єкт або витвір мистецтва, що є частиною культурного надбання країни, людства загалом (пам'ятка історії, літератури, мистецтва, мови, права тощо) і охороняється законом. Залежно від наукової, історичної і художньої цінності пам'ятки культури бувають світового, державного і місцевого значення. В Україні нараховується понад 160 тис. пам'яток культури.

Передача (телепередача) – змістовно завершена частина програми (телепрограми), яка має відповідну назву, обсяг трансляції, авторський знак, може бути використана незалежно від інших частин програми і розглядається як цілісний інформаційний продукт.

Постмодернізм (постмодерн, поставангард) (від лат. *post* – «після» і «модернізм») – сукупна назва художніх тенденцій, що особливо чітко позначилися в 1960-ті роки й характеризуються радикальним переглядом позиції модернізму і авангарду. Поняття «постмодернізм» у сучасному сенсі охоплює передовсім тенденції або явища в мистецтві, що з'явилися в останній третині ХХ ст. і на початку ХХІ ст.

Програма (телепрограма) на телебаченні – це поєднана єдиною творчою концепцією сукупність передач (телепередач), яка має постійну назву і транслюється телеорганізацією.

Римейк – нова версія або інтерпретація раніше виданого твору.

Саундтрек – музичний супровід до будь-якого матеріалу: фільму, мюзиклу, аніме, телепередачі, комп'ютерної гри тощо.

Семплер – електронний музичний інструмент з можливостями запису, редагування та відтворення звуків.

Стиль – сукупність спільних ознак, система художніх форм, наділених певною якістю й змістовою виразністю. Ознаки певного стилю можуть проявлятися в різних сферах життя людини.

Стиль митця – індивідуальна творча манера митця, його «творче обличчя».

Телебачення – це виробництво аудіовізуальних програм і передач або комплектування (пакування) придбаних аудіовізуальних програм і передач та їх поширення незалежно від технічних засобів розповсюдження.

Тревелінг – прийом кіно- або телезйомки при русі камери, коли кут між оптичною віссю об'єктива і площиною об'єкта залишається під час зйомки незмінним (наприклад, під час проїзду камери вздовж вулиці (горизонтальний тревелінг) або під час руху від землі вгору (вертикальний тревелінг)).

Художня галерея – тип художнього музею.

ЮНЕСКО (англ. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO*) – міжнародна організація, спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, яка при співпраці своїх членів-держав сприяє розвитку національної культури, охороні пам'яток культури тощо.

Навчальне видання

ГАЙДАМАКА Олена Василівна

МИСТЕЦТВО

Підручник для 9 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видає за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Головний редактор *Н.В. Заблоцька*
Відповідальна за випуск *А.І. Кравченко*
Макет, ілюстрації *Ю.В. Куц*
Обкладинка *Т.В. Куц*
Технічний редактор *Ц.Б. Федосіхіна*
Комп'ютерна верстка *Н.М. Музиченко*
Коректори *Л.Ф. Федоренко, І.В. Борік, І.В. Іванюсь*

Методична розробка педагогічних малюнків *Н.А. Лемешеві*

Формат 60×90/8.
Умовн. друк. арк. 21,0. Обл.-вид. арк. 19,85.
Тираж 74 590 пр. Вид. № 1874.
Зам. №

Видавництво «Гене́за», вул. Тимошенка, 2-л, м. Київ, 04212.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5088 від 27.04.2016.

Віддруковано у ТОВ «ПЕТ», вул. Ольмінського, 17, м. Харків, 61024.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 4526 від 18.04.2013.